

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ДЕРМАНСЬКА ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА

УДК 658.589 : 664(477)

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ
РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка і управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Тибінь Анатолій Михайлович

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретико-методичні засади формування економічного механізму інноваційного розвитку	12
1.1. Теоретичні основи інноваційного розвитку підприємств.....	12
1.2. Формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств.....	29
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств.....	47
Висновки до розділу 1	63
Розділ 2. Аналіз економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.....	66
2.1. Сучасний стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості	66
2.2 Аналіз впливу основних складових економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості	78
2.3. Вплив економічного механізму на конкурентоспроможність продукції і кінцеві результати діяльності підприємств харчової промисловості	93
Висновки до розділу 2	113
Розділ 3. Удосконалення економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості	116
3.1. Використання самооцінки як ефективного інструменту економічного механізму при управлінні інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості	116
3.2. Удосконалення підсистеми управління в економічному механізмі підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційної складової.....	136

3.3. Якість продукції як кінцевий результат впливу економічного механізму на управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості	150
Висновки до розділу 3	166
Висновки	170
Список використаних джерел	174
Додатки.....	194

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток України як суверенної держави, що прагне побудови конкурентоспроможної економіки на основі демократичних цінностей, неможливий без ефективного та стабільного зростання інноваційної діяльності кожного суб'єкта господарювання, регіону і країни загалом. Однак при переході економіки на інноваційний шлях розвитку існує багато перепон, подолання яких є вкрай актуальною проблемою сьогодення. Щоб сформулювати конкретні рекомендації з її вирішення, необхідно розглянути сучасний стан інноваційної діяльності та проаналізувати існуючі проблеми.

Дослідженнями стану, проблем та рекомендацій щодо прогресивного інноваційного розвитку економіки України займалися такі науковці: Л. Л. Антонюк, О. І. Амоша, О. В. Бойко, І. М. Буднікевич, Ж. А. Говоруха, В. М. Гончаров, Л. В. Дейнеко, С. М. Ілляшенко, О. В. Кіктенко, О. Є. Кузьмін, С. В. Князь, Н. С. Ліба, Л. Я. Малюта, І. А. Павленко, Н. Б. Проценко, Д. В. Солоха, А. М. Тибінь, Л. І. Федулова, А. В. Череп.

Україна розвивається як країна з високою часткою сировинних галузей промисловості, де переважає сфера недостатнього наукоємного матеріального виробництва. Загальновідомо, що рівень конкурентоспроможності країни залежить від рівня її інноваційного розвитку, тому впровадження інновацій у ринкову економіку є одним із наймогутніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств.

Нині інновації стають ключовим чинником прогресу для більшості підприємств, тому цілком логічним є факт, що вітчизняні науковці акцентують свої дослідження на особливостях інноваційних процесів, які є запорукою оптимізації всього виробничо-господарського потенціалу підприємств та економічного стану України загалом. Однак без ефективного функціонування економічного механізму управління неможливо вирішити проблему забезпечення скоординованого, цілеспрямованого та дієвого керівництва інноваційними процесами держави. Окремі аспекти теоретичних і практичних досліджень щодо

формування даного механізму висвітлено у наукових працях О. Ю. Амосова, Г. В. Астапової, Г. Одінцова, О. Єрьоминка-Григоренка, В. С. Коломийчука, Ю. Лисенка, П. Єгорова, О. Б. Коротича, А. Кульмана.

Однак масштаби та рівень наукових розробок щодо національних інноваційних пріоритетів, формування економічного механізму управління інноваційним розвитком, пошук основних чинників, що гальмують інноваційну діяльність підприємств та обґрунтування механізмів залучення інновацій у виробництво, залишаються недостатньо вивченими.

При дослідженні даної проблематики потрібно, перш за все, звернути увагу на чинники, що впливають на конкурентоспроможність підприємства, а саме: наявність концепції інноваційного розвитку; місце підприємства на ринку; виробництво продукції, що користується попитом; якість продукції; потенціал підприємства в діловій співпраці; ступінь його залежності від використання трудових ресурсів суб'єкта господарювання; ефективність інноваційного розвитку.

Вище перелічене дає змогу підтвердити важливість впливу інноваційного розвитку в забезпеченні ефективної діяльності та конкурентних переваг підприємства. У свою чергу, на інноваційний розвиток впливає і економічний механізм управління.

Для розуміння сутності такого економічного механізму управління інноваційними процесами важливим є осмислення понятійного апарату, що передбачає, передусім, опрацювання теоретичних підходів до визначення поняття «економічний механізм управління».

Науково-теоретична та практична значимість перелічених напрямів дослідження свідчить про актуальність обраної теми дисертаційної роботи та визначає її мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з тематикою науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету за темою «Управління бізнес-процесами в господарських організаціях» (державний реєстраційний номер

0110U001126), у межах якої автором розроблено пропозиції щодо удосконалення концепції управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком, запропоновано методичний підхід до визначення показників ефективності діяльності підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційного розвитку у перспективі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-концептуальних і методичних положень та науково-практичних рекомендацій щодо формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

Реалізація поставленої мети визначила необхідність розв'язання наступних завдань:

- конкретизувати поняття «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток» та виявити їх базові елементи;
- визначити сутність економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств та дослідити особливості його функціонування на підприємствах харчової промисловості;
- виділити концепцію управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі використання економічного механізму управління інноваційним розвитком;
- запропонувати формування структур інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості в залежності від існуючих проблемних аспектів їх діяльності;
- проаналізувати інноваційну складову як важливий фактор розвитку та вагомості впровадження інновацій у діяльності підприємств харчової промисловості;
- удосконалити методичний підхід до оцінки якості інноваційної продукції як складової економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості;
- дослідити використання результатів самооцінки у процесі управління

інноваційним розвитком підприємств й удосконалення діяльності підприємств харчової промисловості;

– розробити методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції та ефективність діяльності підприємств.

Об’єктом дослідження є процеси управління інноваційним розвитком вітчизняних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних засад формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою даної дисертаційної роботи є фундаментальні положення в управлінні інноваційним розвитком підприємств, що висвітлені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. Результати отримані з урахуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, а саме: методу системного аналізу формалізації складних структур – для дослідження теорії інноваційного розвитку та формування механізму управління інноваційним розвитком підприємств (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); статистичних методів обробки даних, методу групування, факторного аналізу, балансового методу – для оцінки сучасного стану та змін інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування – для узагальнення існуючих та формування нових теоретичних положень щодо специфіки механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3); методів аналізу рядів динаміки теоретичного моделювання – для дослідження ролі інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості (підрозділ 2.3); методів економіко-математичного моделювання – для розробки та удосконалення методичних підходів щодо планування ефективності діяльності підприємств харчової промисловості з урахуванням впливу інноваційного розвитку (підрозділи 3.2, 3.3); методів регресійного аналізу та економіко-

математичного моделювання – для розробки методичних підходів до оцінки якості продукції підприємств харчової промисловості та їх вплив на ефективність діяльності останніх, а також прогнозування змін обсягів виробництва та показників продуктивності праці (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Інформаційну базу дисертаційного дослідження складають закони України, нормативно-правові акти; аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства промислової політики України, звітні дані підприємств харчової промисловості.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у виробленні концептуальних підходів і рекомендацій щодо оцінки впливу економічного механізму інноваційного розвитку на ефективність діяльності підприємств харчової промисловості, зокрема:

вперше:

– розроблено методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції, який враховує рівень науково-технічного розвитку у відповідний момент часу, що дає можливість підприємствам харчової промисловості визначати ефективність своєї діяльності у перспективі;

удосконалено:

– методичний підхід до оцінки якості інноваційної продукції, який на відміну від наявних, має комплексний характер та багаторівневу структуру і містить показники якості, що враховують фізичні властивості продукції, економічні показники, харчову цінність продуктів харчування та показники співвідношення елементів харчової цінності, що дозволяє підприємствам харчової промисловості визначати пріоритети споживачів та забезпечити конкурентоспроможність своєї інноваційної продукції;

– визначення сутності поняття «економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств» як системи взаємопов'язаних підсистем управління, що передбачають застосовувати методи, які використовуються

державою; методи, які використовуються керівництвом підприємства; підсистеми забезпечення, організацію, планування, контролю та мотивації інноваційного розвитку підприємств у ринкових умовах;

– концепцію управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі впровадження економічного механізму інноваційного розвитку, яка спрямована на фінансування, матеріальне і трудове забезпечення розвитку, підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств харчової промисловості завдяки інноваційній діяльності, що дає змогу змінювати асортимент продукції, підвищувати якість продукції, знижувати витрати виробництва;

– методичний підхід щодо використання результатів самооцінки у процесі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, який полягає у можливості визначити стратегічні зміни показників ділової активності;

дістало подальший розвиток:

– визначення сутності поняття «інновації» як результату практичного освоєння нового процесу, продукту або послуги, що є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки сприяє появі нових потреб, зниженню собівартості продукції, припливу інвестицій, підвищенню іміджу або рейтингу виробника нових продуктів, відкриттю і захопленню нових ринків, у тому числі зовнішніх; трактування поняття «інноваційна діяльність» як такої, що пов'язана з перетворенням ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт, який має нові фізичні, технічні, технологічні та функціональні властивості, що впроваджені на ринку та забезпечують підприємству ефект від використання у практичній діяльності та сутності поняття «інноваційний розвиток», який у подальшому пропонуємо розглядати як ланцюг реалізованих нововведень, який охоплює всі сфери діяльності підприємства (управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, продаж тощо), впливає на загальний кінцевий результат і забезпечує реалізацію інноваційного потенціалу підприємства у подальшому;

– формування структур інноваційного потенціалу підприємств харчової

промисловості, які необхідні для: зміни соціальних взаємовідносин на ньому; розробки нових методів роботи, що їх буде використовувати апарат управління; придбання інновацій; виробництва нових або удосконалених видів продукції, послуг, виробничих процесів, технологій, систем; створення нових механізмів, просування продукції на ринок; пошуку нових ринків і сфер споживання продукції, що позитивно впливатиме на конкурентоспроможність продукції підприємств харчової промисловості.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості практичного використання пропозицій, спрямованих на удосконалення методичних підходів щодо формування та оцінки економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості. Сформульовані висновки та рекомендації здобувача використані у діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області, зокрема: ТЗОВ «Сім-Сім» (довідка №326 від 19.10.2012р.), ДП «Укрспирт» Марилівське МПД (довідка №724/17 від 24.11.2011 р.), ПАТ «Борщівський сирзавод» (довідка № 59 від 01.03.2012 р.), ПП «Альма-Віта» (довідка №366 від 01.11.2012р.) та управлінні економіки Чортківської районної державної адміністрації (довідка №571 від 12.12.2012р.).

Окремі положення і висновки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (довідка №126-29/3753 від 17.12.2012р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, де викладено авторський підхід до розв'язання актуального наукового завдання щодо формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика» (м. Тернопіль, 2009 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна

ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2010 р., 2011 р.), «Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення» (м. Тернопіль, 2010 р.), «Економіка та фінанси в умовах глобалізації; досвід: тенденції та перспективи розвитку» (м. Макіївка, 2010 р.), «Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі» (м. Харків, 2010 р.), «Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни» (м. Макіївка, 2011 р.); «Економіка та ефективна організація фінансових та виробничих процесів» (м. Київ, 2011 р.), «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки» (м. Луцьк, 2011 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 17 наукових працях загальним обсягом 4,46 д. а. (з них автору належить 4,26 д. а.), з яких основні наукові результати опубліковані у 8 працях (3,05 д. а.), та апробаційного характеру – 9 праць (1,21 д. а.).

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 217 сторінок, з них обсяг основного тексту – 173 сторінки, 3 додатки – 24 сторінки, список використаних джерел – 20 сторінок (196 найменувань). Матеріали дисертації містять 33 рисунка і 39 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні основи інноваційного розвитку підприємств

Сучасний стан розвитку економіки характеризується переходом від відтворювального до інноваційного типу розвитку. Сьогодні від ефективності інвестиційної політики залежать стан виробництва, становище і рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств, можливості структурної перебудови економіки, рішення соціальних і екологічних проблем. Інновації є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому, оскільки технічні і технологічні рівні розвитку національного господарства на даний час є невисокими, виробнича і галузева структура невизначеними, основні фонди і виробничі потужності зношеними і морально, і фізично.

В Україні існує могутній виробничо-технічний потенціал та величезні сировинні ресурси, і за наявності цих резервів Україна повинна вести ефективну інвестиційну політику в інноваційний розвиток, яка й активізувалася на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

На думку більшості фахівців, інноваційна діяльність є визначальним сектором всієї економічної політики країни. Вона – основна ланка проголошеної в 2011 році Урядом України інноваційної моделі розвитку країни, яка необхідна для подолання економічної кризи та виходу на шлях економічного зростання. Інноваційна діяльність визначається як пріоритетна в основних програмах розвитку країни, регіонів і підприємств.

Механізм структурного і якісного оновлення виробництва та створення ринкової інфраструктури стають можливими завдяки саме інвестуванню, що інтенсивно впливає на процеси оновлення та ринкових перетворень.

Темпи економічного розвитку значною мірою визначаються інтенсивністю інвестиційної діяльності в країні. Необхідність інвестиційних

вкладень в економіку стало очевидним для всіх господарських суб'єктів з моменту вступу України на шлях ринкових перетворень.

Реформи, що сьогодні відбуваються в Україні, свідчать про прагнення нашої держави до інтеграції у світове економічне співтовариство. У зв'язку з цим необхідно підвищити ефективність використання інновацій. Оцінюючи ефективність їх рівня, необхідно аналізувати динаміку інновацій.

Одне з основних тверджень економічної теорії полягає в тому, що коли ринок є конкурентоздатним, то попит і пропозиція впливають на ціну доти, доки вона не встановиться на такому рівні, де попит дорівнюватиме пропозиції. Потрібно також узяти до уваги той факт, що інноваційний попит з боку підприємств є головним чинником кінцевого попиту на позичкові кошти [14, с. 242].

Підприємство, створюючи або оновлюючи капітал, звертається до інвестицій, маючи на меті зниження собівартості продукції та збільшення економічних вигод у майбутньому. Щоб забезпечити умови його максимізації й зниження витрат, підприємство прагне оптимально поєднати різні чинники виробництва.

При цьому думка про інновації виникає тоді, коли вкладені кошти дозволяють впроваджувати інноваційну продукцію, що дозволяє компенсувати початкові витрати й отримати прибуток. Тож спонукальним мотивом для інновації є оптимальне співвідношення чинників виробництва і можливість зменшити витрати в майбутньому та отримати додатковий прибуток [65, с. 96].

Рівень розвитку країни залежить від рівня розвитку інноваційної діяльності, тому впровадження останньої у ринкову економіку є одним із наймогутніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств. Саме інноваційний шлях розвитку дозволить стабілізувати і розвивати діяльність підприємств, забезпечить Україні гідне місце у світовому співтоваристві та вихід із кризи [96, с. 4].

Проте сьогодні існує велика кількість бар'єрів щодо одержання підприємствами доступу до передових технологій. Таку ситуацію зумовили неналежні умови для ефективною реалізації інноваційної діяльності, а саме:

перешкоди фінансового, політичного, правового характеру, підвищення ступеня відкритості національної економіки разом із посиленням інтеграційних процесів у світовій економіці. Тому питанню інноваційного розвитку підприємств необхідно надавати великої уваги, оскільки тільки через такий розвиток можливе досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках [101, с. 5].

Закон України «Про інноваційну діяльність» – основний законодавчий документ, що регламентує інноваційну діяльність в Україні і визначає правові, економічні й організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів, спрямованих на підтримку розвитку економіки держави інноваційним шляхом [57].

Відповідно до цього Закону державну підтримку отримують суб'єкти господарювання усіх форм власності, які реалізують в Україні інноваційні проекти, та підприємства усіх форм власності, які мають статус інноваційних.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» також визначено поняття «інновація»: інновації – знову створені, застосовані чи вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно покращують структуру і якість виробництва або соціальної сфери [57].

Австрійський економіст Й. Шумпетер є основоположником теорії інновацій. Він розглядав інновацію як засіб підприємця для отримання прибутку і уперше в економічній науці, виділив і дав характеристику "нових комбінацій змін в розвитку".

Шумпетер Й. виділив п'ять типових змін:

- виготовлення продукції з новими властивостями;
- впровадження нового методу виробництва;
- освоєння нових ринків збуту;
- використання нового джерела сировини;

– проведення відповідної реорганізації виробництва [187, с. 45].

У 30-х роках Шумпетер Й. мав на увазі під поняттям "інновація" будь-яка можлива зміна, що відбувається внаслідок використання нових або вдосконалених рішень технічного, технологічного, організаційного характеру в процесах виробництва, постачання, збуту продукції тощо.

З нашої точки зору, інновацію необхідно розглядати не лише як засіб підприємця для отримання прибутку, а значно ширше, з урахуванням особливостей даного виду діяльності та результату впровадження інновацій в ринкових умовах господарювання.

Друкер П.Ф. інновацію визначає як особливий інструмент підприємців, засіб, за допомогою якого вони використовують зміни як шанс здійснити новий вид бізнесу або послуг [55, с. 32].

Трактування П. Ф. Друкера більш повно відбиває суть визначення Й. Шумпетера, одночасно акцентуючи на важливості практичної реалізації нового товару.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності [112].

Карлюка Д. О. висловив думку про те, що інновації – це знову створені або удосконалені конкурентоспроможні процеси, технології, продукція або послуги, організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що є результатом формування прогресивних ідей в економічній та технічній сферах як прояв досягнень науково-технічного прогресу, забезпечують його подальший розвиток та покращення якості продуктів, процесів, технологій для забезпечення виробничих, соціальних потреб підприємства і національних інтересів [74, с. 4].

Ми вважаємо, що дане визначення більш широко відображає сутність поняття інновації, але не враховує можливість отримання різних видів ефекту

від їх реалізації на підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Як відомо, єдиного трактування поняття «інновація» не існує, однак під ним потрібно розуміти результат інноваційної діяльності, який постає у вигляді наукових, технічних, організаційних, економічних новинок, що може бути отриманий у будь-якому інноваційному процесі. У межах організації інновація об'єднує продукцію, процеси і систему бізнесу. Справді, її можна застосовувати у будь-якій галузі організаційної діяльності, включаючи науково-дослідні роботи, технологію та політику.

Бланк І. А. наголошує, що новація є яким-небудь нововведенням, якого не було раніше: нове явище, відкриття, винахід, новий метод задоволення громадських потреб тощо [15, с. 197].

Поняття «інновація» має низку класичних визначень, які передбачають:

- 1) процес удосконалення шляхом унесення яких-небудь нововведень;
- 2) акт уведення чого-небудь нового; щось знову введене;
- 3) уведення чого-небудь нового;
- 4) нову ідею, метод або пристрій;
- 5) успішне використання нових ідей;
- 6) зміну, що формує нові аспекти діяльності;
- 7) цілеспрямовану зміну економічного або соціального потенціалу підприємства;
- 8) творчу ідею, що була здійснена;
- 9) нововведення;
- 10) перетворення в економічній, технічній, соціальній та інших галузях, пов'язане з новими ідеями, винаходами, відкриттями [130, с. 82].

Всі вищеперераховані визначення необхідно, з нашої точки зору, розглядати комплексно, оскільки кожна з них відображає сутність інновацій з одного окремого напрямку впровадження.

Поняття «інновація» стосується як радикальних, так і поступових змін в продуктах, процесах і стратегії підприємства. «Виходячи з того, що метою нововведень є підвищення ефективності, економічності, якості, задоволеності

клієнтів підприємства, поняття інноваційності можна ототожнювати з поняттям заповзятливості – пильності до нових можливостей; покращення роботи комерційного, державного, добродійного підприємства», – вважають Бойко О. В. та Іваницька М. Я. [16, с. 121].

Лазутін Г. І. висуває твердження, що інновація – це удосконалення діяльності суб'єкта господарювання, що приносить позитивний економічний, соціальний або екологічний результат. Інновація є використанням наукових досягнень у комерційних цілях [97, с. 107].

Ми вважаємо, що інновація може приносити як позитивний, так і негативний результат і тому необхідно розробити креативний підхід до визначення сутності даної економічної категорії.

З поняттям «інновація» тісно пов'язані поняття «нововведення», «винахід», «відкриття», що є продуктами креативності. «Проте якщо креативність має на увазі висунення нових ідей, то відмінною ознакою інновації є втілення останніх на практиці», – зазначає Буднікевич І. М. [18, с. 6].

Інновації розглядаються з різних точок зору: у зв'язку з технологіями, комерцією, соціальними системами, економічним розвитком і формулюванням політики. Відповідно, у науковій літературі існує широкий спектр підходів до концептуалізації інновацій.

Проте можна виділити і загальні мотиви: інновація зазвичай розуміється як впровадження чого-небудь нового і корисного, наприклад, введення нових методів, технологій, продуктів або послуг.

Щоб відрізнити «інновації» від перелічених вище понять, нерідко уточнюється, що особливість інновації полягає в тому, що вона дозволяє створити й отримати додаткову цінність і пов'язана з впровадженням. У контексті цього погляду інновація не є інновацією до того моменту, поки вона успішно не впроваджена і не почала приносити дохід [23, с. 9].

У межах альтернативного підходу інші поняття використовуються як частина визначення інновацій: «Інновація має місце, коли хто-небудь використовує винахід – або використовує щось вже існуюче новим чином – для

зміни способу життя людей». У даному випадку винаходом може бути нова концепція, пристрій або інші речі, що полегшують діяльність, а інноваційність не пов'язана з тим, чи отримав організатор інновації яку-небудь вигоду і чи принесла вона позитивний ефект [24, с. 101].

У сучасній економіці роль інновацій значно зростає. «Без їх застосування практично неможливо створити конкурентоздатну продукцію, що має високу міру наукомісткості і новизни», – вважають Гончаров В. М., Навроцький А. А., Коломійцев О. А. [27, с. 97].

Таким чином, ми вважаємо, що в ринковій економіці інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки сприяють створенню нових потреб, зниженню собівартості продукції, припливу інвестицій, підвищенню іміджу або рейтингу виробника нових продуктів, відкриттю і захопленню нових ринків, у тому числі і зовнішніх.

Гриньов В. Ф. розглядає інноваційну діяльність як комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, що спрямовані на комерціалізацію накопичених знань, технологій і устаткування. Результатом інноваційної діяльності є нові або додаткові товари/послуги, товари/послуги з новими якостями [28, с. 88].

Також інноваційна діяльність може бути визначена як діяльність із створення, освоєння, поширення і використання інновацій [32, с. 304].

Мельник О. Г., Олексів І. Б., Подольчак Н. Ю., Шуляр Р. В. зазначають, що інноваційна діяльність підприємства є системою заходів щодо використання наукового, науково-технічного й інтелектуального потенціалу з метою отримання нового або покращеного продукту або послуги, нового способу їх виробництва для задоволення, як індивідуального попиту, так і потреб суспільства в нововведеннях загалом [71, с. 94].

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено, що інноваційна діяльність – це така, що спрямована на використання, комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та обумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

З нашої точки зору, інноваційну діяльність не доцільно розглядати як комплекс заходів або як діяльність із створення, освоєння, поширення і використання інновацій, оскільки а ні перше визначення, а ні два наступних не дозволяють врахувати перетворення ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт. Ми вважаємо, що саме інноваційна діяльність повинна забезпечити ефект від впровадження інновацій у практичну діяльність на підприємстві.

Тому, ми пропонуємо визначати інноваційну діяльність як вид діяльності, що пов'язаний з перетворенням ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт, який має нові фізичні, технічні, технологічні та функціональні властивості, що впроваджені на ринку та забезпечують підприємству ефект від використання у практичній діяльності. Інноваційна діяльність має на меті цілий комплекс наукових, технічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів.

Виділяють такі основні види інноваційної діяльності: інструментальна підготовка й організація виробництва; запуск виробництва і передвиробничі розробки, що містять модифікації продукту й технологічного процесу; перепідготовку персоналу для застосування нових технологій і устаткування; маркетинг нових продуктів; придбання нематеріалізованої технології у вигляді патентів, ліцензій, ноу-хау, торговельних марок, конструкцій, моделей і послуг технологічного змісту; придбання машин або устаткування, пов'язаних з впровадженням інновацій; виробниче проектування, необхідне для розробки, виробництва і маркетингу нових товарів, послуг; реорганізація структури управління.

Вибір способу і напрямку інноваційної діяльності підприємства залежить від ресурсного і науково-технічного потенціалу підприємства, вимог ринку, стадій життєвого циклу техніки і технології, особливостей галузевої приналежності. При проектуванні, розробці і впровадженні інновацій потрібно визначити необхідні витрати для їх реалізації, можливі джерела фінансування, оцінити економічну ефективність від впровадження інновацій, порівняти ефективність різних інновацій шляхом зіставлення прибутків і витрат.

Відповідно до Закону об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання й інтелектуальні продукти;
- виробниче устаткування і процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотним чином покращують структуру і якість виробництва чи соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх здобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збут товарної продукції.

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні або юридичні особи України, фізичні або юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які здійснюють в Україні інноваційну діяльність або залучають майнові й інтелектуальні цінності, вкладають власні або запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів [57].

– Інноваційний продукт є результатом реалізації інноваційного проекту та науково-дослідної і (чи) дослідницько-конструкторської розробки нової технології, продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідницької партії. Інноваційною продукцією може бути визнаний інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування [117, с. 6].

Питанню управління інноваційною діяльністю менеджери підприємств надають особливого значення. Кожне підприємство повинно розвиватися й удосконалювати свою продукцію (роботи, послуги). Інакше воно не матиме конкурентної переваги, що призведе до втрати ринків збуту. З цієї причини підприємство постійно знаходиться в пошуку нових ідей, які можуть бути комерціалізовані. Нововведення, або інновації, поширюються на нові продукти, способи їх виробництва, нововведення в організаційній і фінансовій сфері [186, с. 120].

Методологія системного опису інновацій передбачає виділення їх окремих елементів і особливостей (табл. 1.1.).

Класифікатор інновацій [1, с. 112]

Ознаки класифікації	Значення ознак			
	Глобальне	Галузеве	Локальне	Інше
Широта дії і масштабність	Глобальне	Галузеве	Локальне	Інше
Міра радикальності інновацій	Базова	Покращуюча	Псевдоінновація	
Джерело ідеї	Відкриття	Винахід	Раціоналізаторська пропозиція	Інше
Вид нововведення	Конструкція і пристрій	Технологія	Матеріал, речовина	Живі організми
Спосіб заміщення існуючих аналогів	Вільне заміщення	Системне заміщення	–	–

Виділяють дві стадії інноваційного процесу – фундаментальні і прикладні дослідження. Тільки великі й ефективні корпорації можуть фінансувати повний цикл інноваційного процесу. Фундаментальні дослідження спрямовані на отримання нових наукових знань і фінансуються, як правило, за рахунок державного бюджету. Прикладні дослідження потрібні для вивчення можливостей практичного застосування відкритих раніше явищ і процесів [125, с. 161].

Інноваційна діяльність включає стратегічний аналіз ретроспективи і перспективи інновацій, розробку інноваційної політики, складання плану інновацій, матеріальне стимулювання творчості персоналу [31, с. 131].

Робота персоналу підприємства, яка спрямована на використання результатів наукових досліджень для розширення і оновлення номенклатури та покращення якості продукції, що випускається, вдосконалення техніки, технології і організації, також відноситься до інноваційної діяльності.

Вихідною позицією в інноваційній діяльності є маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів; інформаційне забезпечення конкуруючих підприємств; пошуки новаторських ідей і партнерів для фінансування інноваційних проектів. Велике значення в організації інноваційної діяльності для підприємства має інноваційна інфраструктура: бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технопарки, консалтингові фірми й інші суб'єкти ринкової економіки [175, с. 36].

У ринковій економіці функціонують інноваційні підприємства, що спеціалізуються на тому чи іншому виді інноваційної діяльності або здійснюють комплекс інноваційних послуг на комерційній основі. Великі корпорації мають матеріальні, фінансові можливості і високопрофесійний кадровий потенціал, що забезпечує безперервність інноваційного процесу і лідерство на національному і закордонних ринках [131, с. 60].

Доцільність вибору способу і варіанту техніко-технологічного оновлення залежить від конкретної ситуації, характеру нововведення, науково-технічному потенціалу підприємства, вимогам ринку, стадіям життєвого циклу техніки і технології, особливостям галузевої приналежності [159, с. 65].

Розрізняють два типи технологічних інновацій: продуктові і процесні. Впровадження нового продукту визначається як радикальна продуктова інновація. Такі нововведення засновані на принципово нових технологіях або на поєднанні існуючих технологій у новому їх застосуванні. Удосконалення продукту – інкрементальна продуктова інновація – пов'язане з уже існуючим продуктом, коли змінюються його якісні або вартісні характеристики [139, с. 79].

Процесна інновація – це освоєння нових або значне вдосконалення способів виробництва і технологій, зміни в устаткуванні або організації виробництва [59, с. 96].

Залежно від міри новизни інновації підрозділяються на принципово нові, тобто такі, що не мають аналогів у минулому і у вітчизняній, і в закордонній практиці, та на нововведення відносної новизни. Принципово нові види продукції, технології і послуги завдяки абсолютній новизні мають пріоритетність і є оригінальними зразками, на підставі яких тиражуванням отримують нововведення-імітації, копії [136, с. 102].

Серед інновацій-імітацій розрізняють техніку, технологію і продукцію ринкової новизни, нової сфери застосування і нововведення порівняльної новизни (аналоги, які є на кращих закордонних і вітчизняних підприємствах) та нововведення-удосконалення. У свою чергу нововведення-удосконалення за предметно-змістовною структурою підрозділяються на ті, що витісняють,

заміщують, доповнюють, покращують тощо [152, с. 22].

До глобальної інновації останніх років відноситься створення світової інформаційної мережі – Інтернету. Галузевою інновацією, наприклад, у харчовій промисловості є перехід до вакуумного пакування ковбасних виробів. Наведена інновація називається продуктовою й охоплює виробництво нових або удосконалення раніше існуючих товарів. Існують також процесні інновації, які спрямовані на технологію й організацію виробництва, праці, управління. Застосування нового продукту сприймається як базова інновація. Покращуючі інновації стосуються наявного на ринку товару і реалізуються у використанні ефективніших компонентів або часткової зміни систем складного продукту [170, с. 127].

Під псевдоінновацією необхідно розуміти модернізацію або раціоналізацію засобів праці, що спрямовані на часткове покращення застарілих машин. Раціоналізаторські пропозиції в діяльності підприємства також є різновидом інновацій. Важливішими і значнішими віхами інноваційного процесу є відкриття і винаходи, що відносяться до поняття інтелектуальної власності [102, с. 13].

Інноваційний розвиток підприємств залежить від життєвого циклу інновацій, який є сукупністю взаємопов'язаних процесів і стадій створення нововведення. Життєвий цикл інновації визначається як проміжок часу від зародження ідеї до зняття з виробництва реалізованого на її основі інноваційного продукту [164, с. 14].

Узагальнена схема життєвого циклу інновації представлена на рис. 1.1.

Інновація у своєму життєвому циклі проходить низку стадій, що передбачають:

- зародження, що супроводжується виконанням необхідного об'єму науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, розробкою і створенням дослідної партії нововведення;
- зростання (промислове освоєння з одночасним виходом продукту на ринок);
- зрілість (стадія серійного або масового виробництва і збільшення

обсягу продажів);

– насичення ринку (максимальний обсяг виробництва і максимальний обсяг продажів);

– занепад (згортання виробництва і вилучення продукту з ринку)[2, с. 19].

Рис. 1.1. Узагальнена схема життєвого циклу інновацій [11, с. 75]

З позицій інноваційної діяльності доцільно розрізняти як життєві цикли виробництва, так і життєві цикли згортання нововведення.

Перша стадія – впровадження нововведення – є найбільш трудомісткою і складною. Саме на цей етап припадає найбільший обсяг витрат на освоєння виробництва і випуск досвідченої партії нового товару. На першій стадії відтворюється й удосконалюється технологія, відпрацьовується регламент виробничого процесу. І саме на цій стадії спостерігається висока собівартість продукції і незавантаженість потужностей [2, с. 160].

Друга стадія – промислового освоєння виробництва – характеризується

повільним і розтягнутим в часі нарощуванням випуску продукції.

Третя стадія – підйому – вирізняється швидким нарощуванням виробництва, значним збільшенням завантаження виробничих потужностей, відлагодженням технологією процесу й організацією виробництва.

Четверта стадія – зрілості і стабілізації – характеризується стійкими темпами найбільших обсягів випуску продукції і максимально можливим завантаженням виробничих потужностей.

П'ята стадія – занепаду – пов'язана з падінням завантаження потужностей, згоранням виробництва цього товару і різким зменшенням товарних запасів аж до нуля.

Склад і структура циклів життя нової техніки і технології тісно пов'язані з параметрами розвитку виробництва. Так, наприклад, на першій стадії життєвого циклу нової техніки і технології продуктивність праці низька, собівартість продукції знижується повільно, повільно зростає прибуток підприємства або економічний прибуток навіть негативний. У період швидкого зростання випуску продукції помітно знижується собівартість, окупаються первинні витрати [108, с. 12].

Часта зміна техніки і технології утворює великі складнощі та нестабільність виробництва. У період переходу на нову техніку і освоєння нових технологічних процесів знижуються показники ефективності усіх підрозділів підприємства. Ось чому інновації у сфері технологічних процесів і знарядь праці повинні супроводжувати нові форми організації й управління; післяопераційний, попроцесний і подетальний розрахунок економічної ефективності [109, с. 505].

Лапко О. вважає, що життєциклічна концепція інновацій грає дуже важливу роль у визначенні як максимального обсягу випуску, обсягу продажів і прибутку, так і тривалості циклу життя конкретного нововведення [98, с. 79].

Послідовність тривалості циклів життя нової техніки і технології включає:

- 1) визначення загальної тривалості циклів життя виробів даного виду,

покоління за усю історію для того, щоб установити стійку величину циклу цього виду техніки або технологічного процесу, у тому числі і за стадіями;

2) визначення розподілів тривалості циклів життя і їх стадій навколо центральної тенденції, оскільки це є основою прогнозу тривалості циклів життя майбутнього нововведення;

3) вироблення бази стратегії і тактики зростання виробництва відповідно до тривалості стадій циклів життя нової техніки і технології;

4) розподіл вірогідності тривалості циклів майбутніх зразків і пропорційно їй ресурсів у часі наступного циклу;

5) ретельний аналіз чинників, що впливають на тривалість минулих циклів, і екстраполяція результатів щодо прогнозу їх впливу на цикли життя майбутніх виробів;

6) формалізацію методів збору початкових даних і застосування економетричних моделей розрахунку [100, с. 5].

Ми вважаємо, що методика аналізу тривалості циклів життя дозволяє відповісти на запитання щодо динаміки техніко-економічних показників виробництва. По-перше, це дає можливість визначити період зростання виробництва до максимального, якому еквівалентні найкращі тенденції провідних показників економічної ефективності: наведених витрат, собівартості продукції, продуктивності праці, величини рентабельності. По-друге, потрібно встановити залежність зростання випуску з екстремумом техніко-економічних показників і з обсягом продажів, бо вони, як правило, не співпадають. По-третє, необхідно проаналізувати тенденції змін техніко-економічних показників при подвоєнні обсягу випуску, дати відповідь: чи існує пропорційність, інерційність, ефект запізнювання тощо. З наведеної методики стає зрозуміло, що дослідження динаміки тривалості стадій циклів життя залежно від техніко-економічних показників і обсягу продажів є одним з найважливіших сучасних методів аналізу нової техніки і технології.

На нашу думку, інноваційна діяльність підприємства з розробки, впровадження, освоєння і комерціалізації нововведень, тобто інноваційний

розвиток, передбачає:

- проведення науково-дослідних і конструкторських робіт із розробки ідеї нововведення, проведення лабораторних досліджень, виготовлення лабораторних зразків нової продукції, видів нової техніки, нових конструкцій і виробів;
- підбір необхідних видів сировини і матеріалів для виготовлення нових видів продукції;
- розробку технологічного процесу виготовлення нової продукції;
- проектування, виготовлення, випробування й освоєння зразків нової техніки, необхідної для виготовлення продукції;
- розробку і впровадження нових організаційно-управлінських рішень, спрямованих на реалізацію нововведень;
- дослідження, розробку або придбання необхідних інформаційних ресурсів і інформаційного забезпечення інновацій;
- підготовку, навчання, перекваліфікацію і спеціальні методи підбору персоналу, необхідного для проведення НДДКР;
- проведення робіт або придбання необхідної документації із ліцензування, патентування, придбання ноу-хау;
- організацію і проведення маркетингових досліджень щодо просування інновацій тощо.

Наукові дослідження засвідчили, що інноваційному циклу передують науково-дослідні, дослідно-конструкторські або проектні роботи. Їх результати в основному і створюють ту основу, на базі якої починається інноваційна діяльність як в конкретній економіці, так і в інших сферах.

Ми вважаємо, що ідея може бути інноваційною або, точніше, потенційно інноваційною, коли є тверда упевненість у тому, що пройшовши через стадії науково-технічного й інноваційного циклів, вона матеріалізується в інновацію, тобто продукт. При цьому не виключено, що в деяких випадках ідея сама по собі вже може бути нововведенням.

Важливо відзначити, що за аналогією з поняттям «організація» інновація

також означає і сам процес реалізації нововведення. У більш ширшому розумінні інновація – синонім ефективного розвитку сфер діяльності підприємства.

Створення науково-технічного й інноваційного продуктів певним чином взаємозв'язані, але, по суті, є самостійними циклами виробництва. До них також висуваються різні вимоги (наприклад, як до циклів створення технологій виробництва ковбасних виробів, соків, хлібобулочних виробів). Іноді поєднання можливе або навіть необхідне, але це швидше виняток, як винятковим є наявність у однієї людини якостей ученого, винахідника і підприємця водночас.

Отже, під інноваційним розвитком ми розуміємо передусім ланцюг реалізованих нововведень, який охоплює всі сфери діяльності підприємства (управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, продаж тощо), впливає на загальний кінцевий результат і забезпечує реалізацію інноваційного потенціалу підприємства у подальшому. Отже, інноваційний розвиток повинен мати комплексний характер.

Процес формування інноваційно сприйнятливої середовища надзвичайно складний. На думку К. Ціолковського, що викладена в його статті «Двигуни прогресу», де він спеціально розглядає проблему використання нововведень, причина неправильного відношення до відкриттів і винаходів криється в людських слабостях. Він вивів цілу систему чинників, що перешкоджають реалізації нововведень: інертність, відсталість, консерватизм; недовіра до невідомих імен, себелюбство, вузький егоїзм, нерозуміння загальнолюдського і власного блага; тимчасові збитки, протидія незвичному з боку працівників, небажання перенавчатися, корпоративні інтереси, професійна заздрість. Уважається, що висновки Ціолковського, сформульовані більше ніж 70 років тому, є першою спробою постановки цієї проблеми [176, с. 32].

Показово, що в наші дні сказане К. Е. Ціолковським перегукується з думкою експертів ЄС, які відзначають, що внаслідок цілого ряду причин ідея, навіть найплідніша, переважно гине. У кращому разі хороша думка гальмується

і затримується на десятки і сотні років. Людство ж залишається в страшному збитку [176, с. 33].

Автори «Зеленої книги» виходять з того, що поняттями, протилежними до інновації, є архаїзм і рутина [188, с. 15]. Боротьба між ними, в принципі, потрібна, оскільки далеко не завжди нове краще за старе.

Ми вважаємо, що тільки освітніх і виховних ресурсів буде для цього недостатньо. Для корінної зміни ситуації знадобиться і підтримка ініціативних починів, і використання правових актів, санкцій, контролю, усього арсеналу засобів кадрової політики та управління демократичної держави.

Водночас не можна зводити усі ці процеси тільки до впливу інноваційної культури, разом з нею існують потужні політичні, економічні, соціальні та інші чинники. Проте вони детермінуються станом культури в цілому і передусім її інноваційної складової [51, с.172].

Саме розвиток мотиваційної сфери, формування нової громадської системи цінностей стає необхідною умовою економічного інноваційного розвитку підприємств в ринкових умовах.

1.2. Формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств

В умовах постійної трансформації форм і методів впливу держави на розвиток національної економіки, вирішення проблеми становлення економіки України, активізації інноваційної діяльності, переходу на інноваційну модель розвитку залишаються для нашої країни актуальними.

Утілення в життя інноваційної моделі розвитку економіки вимагає дослідження різноманітних об'єктів та явищ як системи, складного і багатофункціонального механізму, що не обмежується відтворенням змін лише у науці, техніці, технології, а й поєднують інвестиційну, фінансову, грошово-кредитну політику. Існування саме вищезазначених чинників вимагає удосконалення механізму управління інноваційними процесами як на рівні

національного господарства, так і на рівні регіонів та їх підприємств.

Без розкриття категорії «економічний механізм управління», неможливо вирішити проблему забезпечення скоординованого, цілеспрямованого та дієвого керівництва інноваційними процесами держави. У зв'язку цим практична значимість та актуальність проблеми визначення поняття «економічний механізм управління» не викликає сумнівів. Розуміння цього сприяло теоретичним і практичним дослідженням щодо удосконалення механізмів управління інноваційним розвитком підприємств. Аспекти формування економічного механізму управління висвітлено у наукових працях О. Ю. Амосова, Г. В. Астапової, В. С. Коломийчука, О. Б. Коротича, А. Кульмана та ін. [4, 10, 85, 88, 95].

Але, як свідчать дослідження наукових джерел і практика господарювання, незважаючи на порівняно широке використання терміну «економічний механізм», він не є однозначно сформульованим, що вимагає додаткових досліджень, зокрема в аспекті управління інноваційним розвитком. У науковій літературі, на наш погляд, досі немає повного і чіткого висвітлення та визначення поняття «економічний механізм інноваційного розвитку».

Термін «механізм» часто застовується у різних сферах життєдіяльності: «економічні механізми», «організаційно-економічні механізми», «механізми державного регулювання», «ринкові механізми», «політичні механізми», а також механізми, що відносяться до функціонування економіки. Враховуючи це, не можна не погодитись з висловлюванням французького вченого Анрі Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, що, на його думку, є системою елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, де відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результируючу реакцію [95, с. 13-14].

Поняття «економічний механізм» та «господарський механізм» можна віднести до складних економічних категорій процесу управління. У працях різних учених спостерігається певна розбіжність у тлумаченні і змістовному наповненні цих понять та в переліку їх складових [107, с. 7].

Варто зазначити, що структура господарського механізму містить сукупність окремих механізмів. Оскільки чинники управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу, зазначений механізм управління формулюється як система економічних, мотиваційних, організаційних і правових механізмів [111, с. 85].

Проценко Н. Б. вважає, що структуру господарського механізму можна розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать визначені методи управління. Потрібно відзначити, що економічний аспект є основним фактором ефективної діяльності підприємств. Тому його варто виділити як головну ланку в складі господарського механізму [141, с. 6].

Вперше у науковий обіг поняття «економічні механізми» увів французький вчений Шарль Ріст, запропонувавши власну концепцію дослідження економічних механізмів. Хоча він так і не зробив чіткого розмежування між економічними механізмами та інститутами, в межах яких реалізується їх дія [111, с. 17].

Для розкриття сутності економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства доцільно розглянути трактування поняття «механізм управління». Механізм управління – складна управлінська категорія. Аналіз літературних джерел стосовно трактування цього терміну різними авторами подано у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Сутність поняття «механізм управління»

Автор, джерело	Визначення
О. Амосов [4]	На регіональному рівні механізм управління – це сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування і функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства району.
Г. Астапова [10]	Механізм управління – це система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління
І. Булеєв [19]	Механізм управління – це сукупність форм, методів та інструментів управління.

Продовження таблиці 1.2.

П. Єгоров, Ю. Лисенко [99]	Механізм управління – це система формування цілей і стимулів, що дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, котрі спрямовані на задоволення платоспроможного попиту споживачів.
О. Єрмоєнко-Григоренко [56]	Механізм управління є системою технологічного, економічного, організаційного і соціального блоків, що містять їх елементи Механізм управління – це спосіб організації управління суспільними справами, за якого взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що зрештою і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
О. Коротич [88]	Механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління
Г. Одінцева [37]	Механізм управління – це засіб вирішення суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, що базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети

З точки зору загальноекономічних підходів, механізм управління визначається як відповідний певній організаційно-правовій формі спосіб організації управління бізнесом з притаманними йому формами, методами, інструментами та засобами. Одінцева Г. С. зазначає, що змістовна характеристика механізму управління залежить від рівня його пізнання та врахування специфічних особливостей його формування і розвитку з урахуванням завдань, на вирішення яких він орієнтований [123, с. 49].

Будь-який інноваційний розвиток – це не лише основний інноваційний процес, але і розвиток системи чинників і умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу. Тому для розробки економічного механізму інноваційного розвитку підприємств ми вважаємо за доцільне сформулювати концепцію управління інноваційним розвитком підприємства, яка враховує потреби суспільного розвитку та обмеження, що пов'язані з використанням всіх наявних ресурсів (рис. 1.2).

Концепція управління інноваційним розвитком підприємств, на нашу думку, повинна містити: принципи управління; критерії вибору пріоритетних напрямків інноваційного розвитку; пріоритети інноваційного розвитку;

стимулювання інноваційного розвитку, яке включає форми, методи та інструменти управління інноваційним розвитком. Також ми вважаємо, що обмеження повинні враховувати не лише ті, що пов'язані з використанням наявних ресурсів, але й організаційно-правове забезпечення інноваційного розвитку.

Рис. 1.2. Загальна схема формування і реалізації концепції управління інноваційним розвитком підприємства [розроблено автором]

Досить часто менеджери підприємств, у тому числі і харчової промисловості в процесі управління інноваційною діяльністю не враховують взаємозв'язок усіх вищенаведених складових реалізації концепції управління інноваційним розвитком підприємств. Відповідно не враховуються можливості використання інноваційного потенціалу підприємств, а також не визначаються показники їх оцінки.

Недооцінка такого підходу призводить до того, що за характеристики

інноваційного потенціалу часто видаються показники, котрі стосуються науково-технічного, виробничо-технологічного, кадрового або інших компонентів загального потенціалу підприємства. У подібних випадках власне інноваційний потенціал підприємства не заміряється і, як наслідок, цілеспрямовано не розвивається. У результаті не досягається результат – приріст нових конкурентоздатних товарів і послуг [51, с. 174].

На рис. 1.3. зображено загальний потенціал підприємства і його основні складові – виробничо-технологічний, науково-технічний, фінансово-економічний, кадровий і власне інноваційний потенціал, що є ніби ядром усього потенціалу, органічно входячи в кожен його частину.

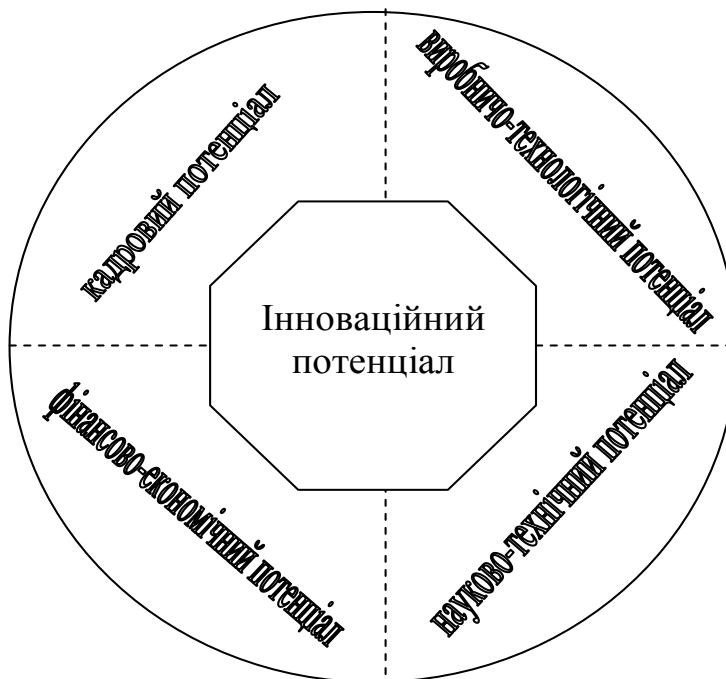

Рис. 1.3. Склад потенціалу підприємства [116, с. 58].

Між елементами загального потенціалу існують складніші зв'язки, але інноваційний потенціал визначає завершальну частину виробничого циклу і безпосередньо позначається на результаті діяльності підприємства.

На рис. 1.4. представлено структуру інноваційного потенціалу. Його основу складають інноваційна культура підприємства спільно з інноваційним кліматом, який створюється за рахунок інших компонентів потенціалу.

Зовнішні чинники менш значимі над внутрішніми над зовнішніми, і під час переходу підприємства зі стадії виживання на стадію розвитку істотно зменшують свій вплив. Зменшення переваги зовнішніх факторів обґрунтовується не їх непотрібністю, а фактичним розпадом систем галузевого і регіонального управління інноваційним розвитком підприємства.

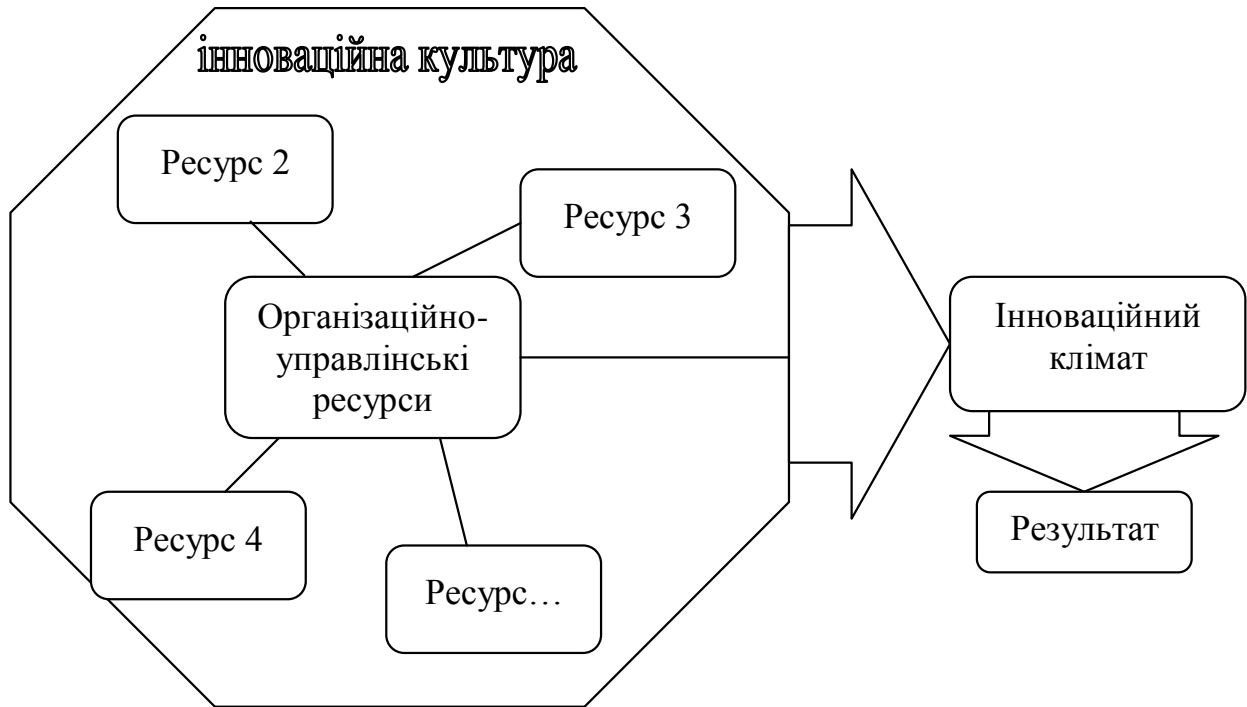

Рис. 1.4. Структура інноваційного потенціалу [6]

При використанні соціологічних показників, стає можливим визначення реального впливу кожного з них на інноваційну діяльність, і це важливо, оскільки навіть «благополучні» індикатори (стан устаткування або кваліфікація робітників) не дають підстави для оптимізму (кожне третє підприємство ні за станом устаткування, ні за кваліфікацією робітників не може здійснювати інноваційну діяльність). При цьому інноваційний потенціал підприємства повинен враховувати фінансовий, інтелектуальний, організаційно-управлінський і інформаційно-методичний потенціал підприємства, які, в свою чергу, будуть впливати на мотивацію праці, культуру виробництва, створюючи сприятливі умови для змін у соціальних відносинах на підприємстві (рис. 1.5).

Дана структура інноваційного потенціалу враховує кадрові інновації, що

направлені на формування стратегії управління трудовими ресурсами з метою підвищення їх кваліфікації та культури виробництва.

З іншого боку, з'являється можливість наповнити конкретним змістом кожен чинник і вийти на розробку типових моделей організаційного, правового, технологічного формування інноваційного потенціалу підприємства з урахуванням галузевих і регіональних особливостей.

Рис. 1.5. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для зміни соціальних стосунків на підприємстві (соціальні або кадрові інновації) [розроблено автором]

Враховуючи вагомість інноваційного фактора для діяльності підприємств і недостатню компетентність багатьох у сфері управління інноваційним розвитком, доцільно розробити і впровадити відповідні моделі, підкріплюючи їх державною підтримкою. Ми вважаємо за доцільне при формуванні

інноваційного потенціалу підприємств, який необхідний при розробці нових методів роботи, що використовує апарат управління, взяти до уваги управлінські інновації, що враховують ефективність впровадження новацій при управлінні діяльністю підприємства загалом та трудовими відносинами на підприємстві зокрема (рис. 1.6).

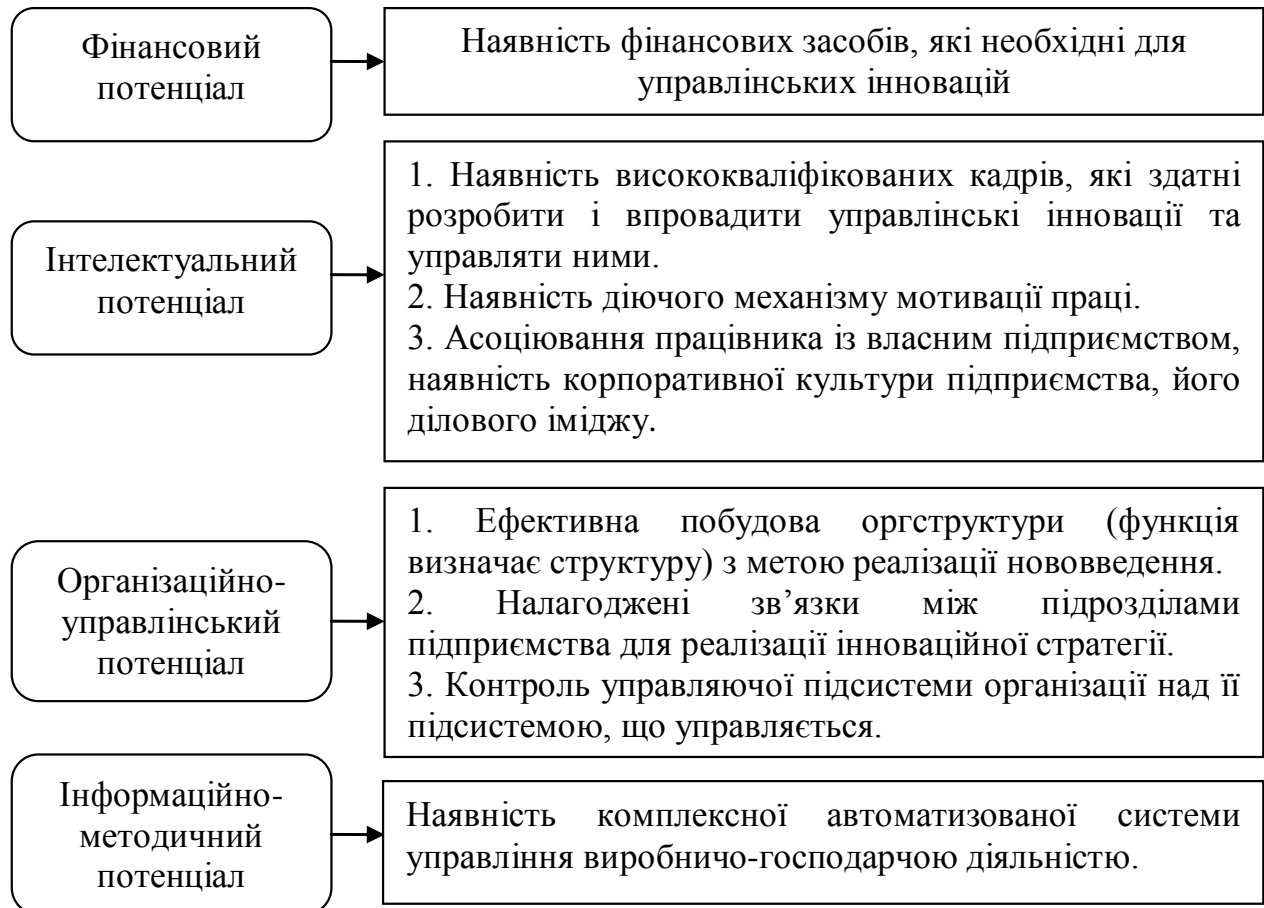

Рис. 1.6. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для розробки нових методів роботи, які будуть використовувати апарат управління (управлінські інновації) [розроблено автором]

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що керівництво підприємств, відновлюють застарілі і удосконалюють складові інфраструктури інноваційного забезпечення без наявних сучасних розробок. Інакше будуть безповоротно втрачені не лише окремі винаходи, але і сам шанс самостійної реструктуризації усього громадського виробництва. Тому ми розробили структуру потенціалу, що необхідна для придбання інновацій (ліцензій, ноу-хау, патентів) (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для придбання інновацій (ліцензії, ноу-хау, патенти тощо) [розроблено автором]

Дана структура відображає вплив ступеня поінформованості про інновації (ліцензії, ноу-хау, патенти) та їх вплив на ефективну побудову організаційної структури управління інноваційним розвитком підприємства. У процесі використання наявного інформаційно-методичного потенціалу виникають питання щодо зростання витрат на інноваційний розвиток.

Вирішення вищезазваних питань можливе як організаційно, так технологічно й економічно. Ми беремо до уваги величезний ресурс інноваційної інфраструктури, який зараз фактично незадіяний. Між тим він добре використовується підприємствами у промислово розвинених країнах.

Ми вважаємо за потрібне розробити структуру інноваційного потенціалу, що необхідний для виробництва нових і покращених видів продукції (послуг, процесів, технологій і систем) (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Структура інноваційного потенціалу, який необхідний для виробництва нових або покращених видів продукції (продуктові інновації); нових або покращених послуг (інновації послуг); нових або покращених виробничих процесів, технологій, систем (процесні і технологічні інновації) [розроблено автором]

Як видно з рис. 1.8, інноваційний потенціал, що необхідний для виробництва нових і покращених видів продукції, повинен містити крім фінансового, інтелектуального, організаційно-управлінського і інформаційно-методичного потенціалу додатково науково-дослідний, виробничо-технологічний та маркетинговий потенціали, що дозволить підприємству технічно та технологічно забезпечити процес високотехнологічного виробництва, а також розробити заходи щодо використання маркетингових інструментів виводу нової продукції на нові ринки.

Нами запропоновано структуру інноваційного потенціалу підприємства, яка необхідна для пошуку нових ринків, нових механізмів виведення продукції на нові ринки, тобто використання ринкових інновацій (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для створення нових механізмів просування продукції на ринок, пошуку нових ринків і сфер споживання продукції (ринкові інновації) [розроблено автором]

Використання маркетингового потенціалу дозволить здійснювати управління маркетинговими заходами, що буде позитивно впливати на конкурентоспроможність продукції підприємства, в тому числі підприємств харчової промисловості.

Безумовно, у питаннях розробки і впровадження економічного механізму управління, відповідного інструментарію існує велика кількість проблем як теоретичного, так і практичного характеру, над вирішенням яких необхідно продовжувати роботу.

Усе це вказує на відсутність чіткого, однозначного визначення змісту економічного механізму управління інноваційним розвитком та його складових елементів. Розгляд, аналіз та вдосконалення економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства необхідні для подальшого використання у його практичній діяльності, тому заслуговують більш детального вивчення.

Викладений вище аналіз сутності і призначення економічного механізму та розкриття поняття «механізм управління» дозволяє сформулювати поняття категорії економічного механізму управління підприємством наступним чином. Економічний механізм управління підприємством – це основна складова частина господарського механізму, що включає сукупність економічних методів, способів, форм, важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічними процесами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства (рис. 1.10) [52, с. 177].

Економічна база необхідна така, щоб стимулювати інноваційний розвиток на всіх його стадіях: від зародження нової ідеї до її реалізації в нову техніку, технологію та використання у процесі відтворення.

Велику роль у структурі економічного механізму відіграють важелі управління. Для інноваційного розвитку важливе значення має ціноутворення нової продукції, що впливає на обсяги виробництва і реалізації продукції. Ціноутворення на нову продукцію має спрямовуватися на вирішення трьох завдань: компенсації великих витрат виробника нової продукції; фіксації в ціні частки ефекту, що підлягає перерозподілу між усіма учасниками науково-виробничого циклу; здешевлення одиниці ефекту для споживача нової продукції з урахуванням сфери її застосування.

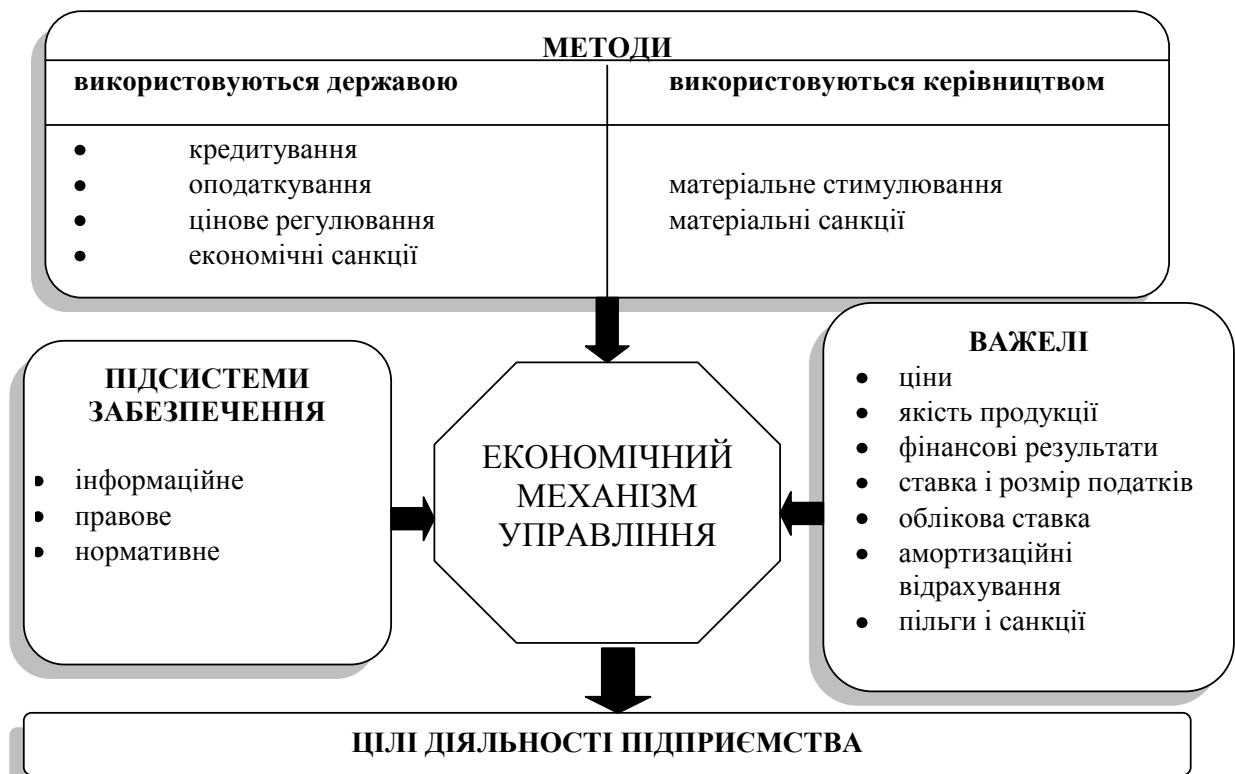

Рис. 1.10. Структура економічного механізму управління підприємством [розроблено автором]

При ціноутворенні на нову продукцію потрібно керуватися рівнем попиту, який залежить від якості, та пропозиції. Завищення цін на нову продукцію уповільнює її застосування, а зниження – обмежує виробництво. Заміна застарілого виробу кращим за якістю потребує встановлення нижчої та вищої межі ціни, перша з яких гарантує виробникові збереження попередньої рентабельності, а друга – споживачеві нову продукцію. Ціни на вироби параметричного ряду, що здатні задовольнити ту ж потребу, встановлюються за допомогою надбавок і знижок. Заохочувальні надбавки (знижки) до оптових цін реалізують диференційний науково-технологічний прибуток (збиток), який отримують підприємства, що виробляють і застосовують нову (застарілу) техніку [63, с. 259; 134, с. 271].

Держава повинна стимулювати інноваційний тип відтворення на підприємствах і в корпораціях не лише економічно обґрунтованою ціною на якісну продукцію, але й забезпеченням замовлення матеріальних ресурсів з централізованих закупок своїх запасів і резервних фондів на регіональному рівні [7, с. 836].

Виробничі підприємства, тим більше інноваційні, не входять у сферу інтересів комерційних фінансових установ. Їх стан посилюється загальним курсом Національного банку України (НБУ) щодо кредитної політики таких підприємств. Комерційні банки не тільки мають обмеження на пріоритет своїх кредитів, а й за кредитами НБУ діє висока недиференційована ставка. У таких умовах вони зацікавлені в максимальній оборотності своїх коштів. У зв'язку з цим підприємства не мають змоги оформити у банках довгострокові кредити, а тому отримують останні на вельми короткі терміни під високі відсотки. Через це брати кредити економічно не вигідно. Для цього необхідний механізм перетворення короткострокового грошового капіталу в довгостроковий, потрібна цілеспрямована політика щодо створення механізму, коригування законодавства із кредитування, що б зіграли роль імпульсу в ланці ініціювання підприємств на інноваційне відтворення [35, с. 85].

Важливим елементом економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку може бути заохочувальна система оподаткування. Інноваційні формування будь-якого розміру можуть і мають мати привілеї в оподаткуванні не менше, ніж малі підприємства. Ці пільги повинні стимулювати інноваційний розвиток підприємств усіх організаційно-правових форм власності й господарювання; інвесторів (у тому числі й іноземних) інноваційного розвитку; державні інноваційні програми; підвищення якості інноваційної продукції та технологій шляхом зниження ставок податку при досягненні відповідних нормативів тощо [45, с. 184].

Ефективна амортизаційна політика також є невід'ємною складовою економічного механізму. Амортизаційний фонд при інноваційному відтворенні є фінансовим джерелом не лише відновлення, але й розширення основних фондів. В останні роки амортизація не виконує цих функцій через знижену оцінку основних фондів, низькі норми амортизації.

Сьогодні важливим завданням для стимулювання інноваційного розвитку є розробка законодавчого акту, який би відображав існуючі вимоги економічних законів. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне

запропонувати економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств (рис. 1.11).

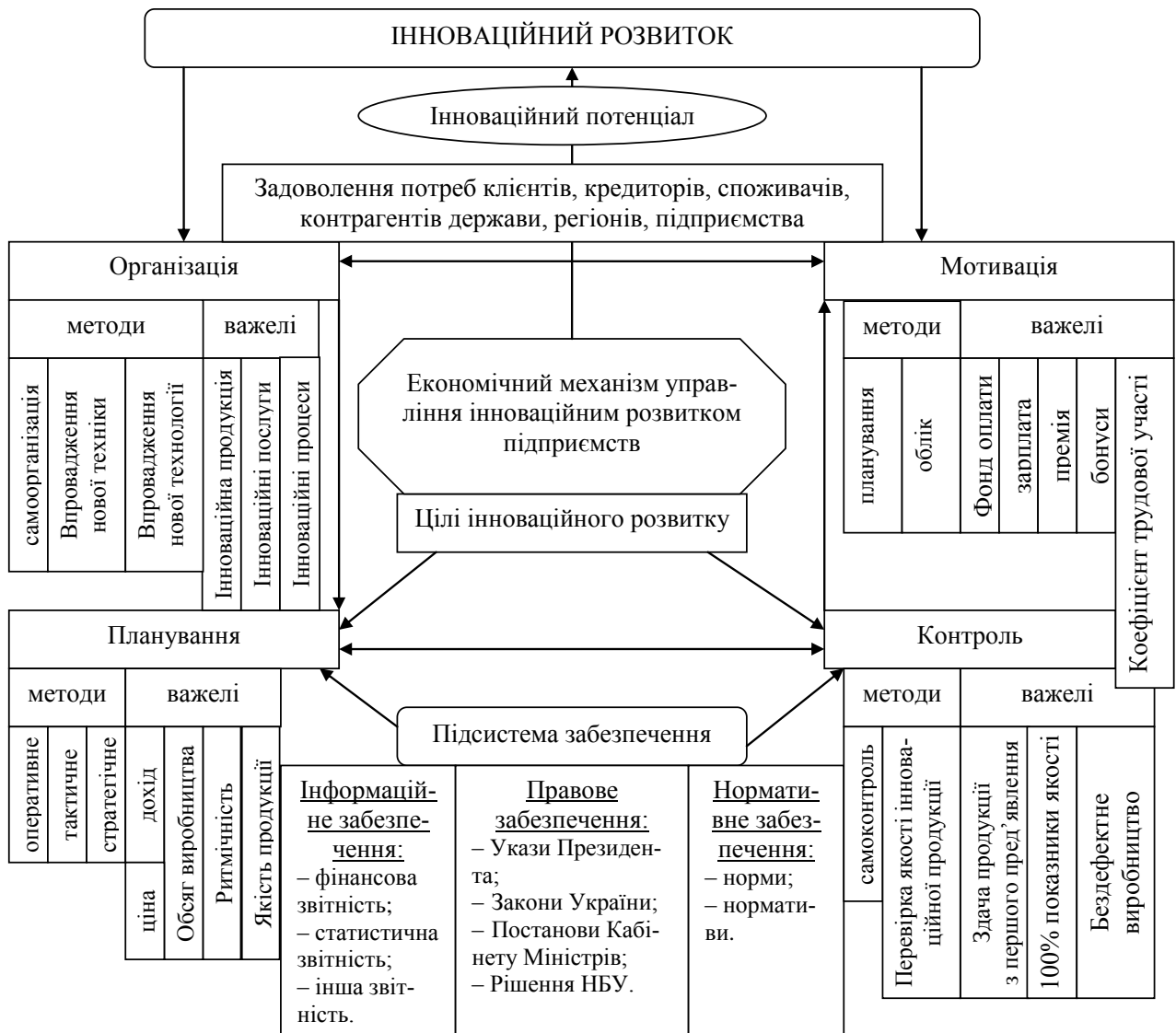

Рис. 1.11. Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств [розроблено автором]

Беручи до уваги визначення сутності понять «механізм управління» та «інноваційний розвиток», визначасмо економічний механізм управління інноваційним розвитком як систему взаємопов'язаних підсистем управління, які включають методи, що використовуються державою, керівництвом підприємства, підсистему забезпечення, організацію, планування, контролю та мотивації інноваційного розвитку підприємств у ринкових умовах.

Концепція управління інноваційним розвитком підприємств харчової

промисловості на основі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком наведена на рис. 1.12.

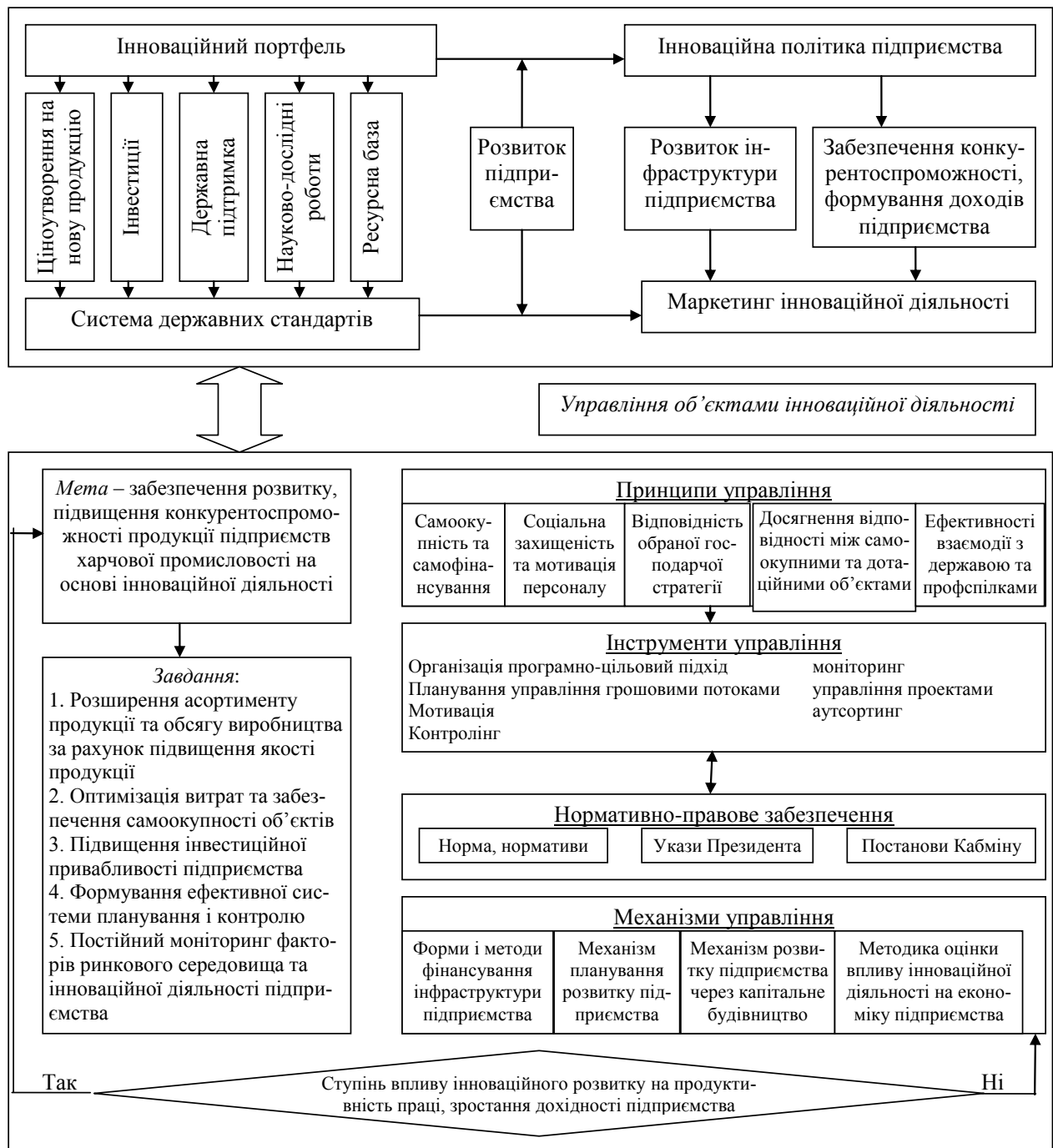

Рис. 1.12. Концепція управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості [розроблено автором]

Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості повинен орієнтуватися на фінансування, матеріальне і

трудове забезпечення новизни у сфері виробництва споживчих товарів, організації праці, маркетингового обслуговування. У стратегії інновацій, що базується на розвитку новизни в технології та виробленому продукті, даний механізм важливо підпорядкувати зниженню витрат виробництва, випередженню у динаміці цього зниження своїх конкурентів. Водночас має витримуватися лінія щодо заміни асортименту і підвищення якості продукції підприємств харчової промисловості.

Якісно вироблена інноваційна продукція забезпечує підприємству при помірних цінах обсяги реалізації і, відповідно, дохід та позитивний фінансовий результат. З метою забезпечення розвитку підприємств харчової промисловості, в основі якої лежить інноваційна діяльність необхідно, використовуючи інноваційний потенціал задовольнити потреби клієнтів та споживачів. За доцільне, ми вважаємо, мотивувати організовувати, планувати та контролювати якість інноваційної продукції, застосовуючи методи та важелі управління.

Концепція управління розвитком підприємств харчової промисловості, базуючись на механізмі управління та враховуючи нормативно-правове забезпечення та принципи управління направлена на вирішення завдання формування ефективної системи планування і контролю за якістю інноваційної продукції для досягнення мети діяльності підприємства, а саме: формування інноваційного портфелю та інноваційної політики підприємства на основі системи державних стандартів та моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовищ для забезпечення розвитку і підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємства на основі інноваційної діяльності.

Механізм управління інноваційним розвитком забезпечить підприємству підвищення конкурентоспроможності лише в тому порядку, коли всі складові механізму є взаємозалежними і працюють злагоджено, враховуючи цілі інноваційного розвитку. Тільки при правильному та раціональному використанні всіх складових економічного механізму управління інноваційним розвитком та врахуванні впливів економічних законів можна забезпечити досягнення основних цілей діяльності підприємства [52, с.178].

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств

Підприємство розвивається на основі інноваційної стратегії тільки у тому випадку, коли є ефективні інновації.

Ми вважаємо, що ефективність інновацій – це позитивний результат від впровадження у виробничий процес заново створених або вже використаних і удосконалених конкурентоспроможних процесів, технологій, продукції або послуг, що мають нові властивості або надають можливість використання нових технологічних процесів, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, і є результатом досягнень науково-технічного прогресу .

Розвиток і поширення на підприємствах інновацій супроводжується багатоваріантністю результатів (ефектів) різного масштабу і тривалості, що показані на рис. 1.13.

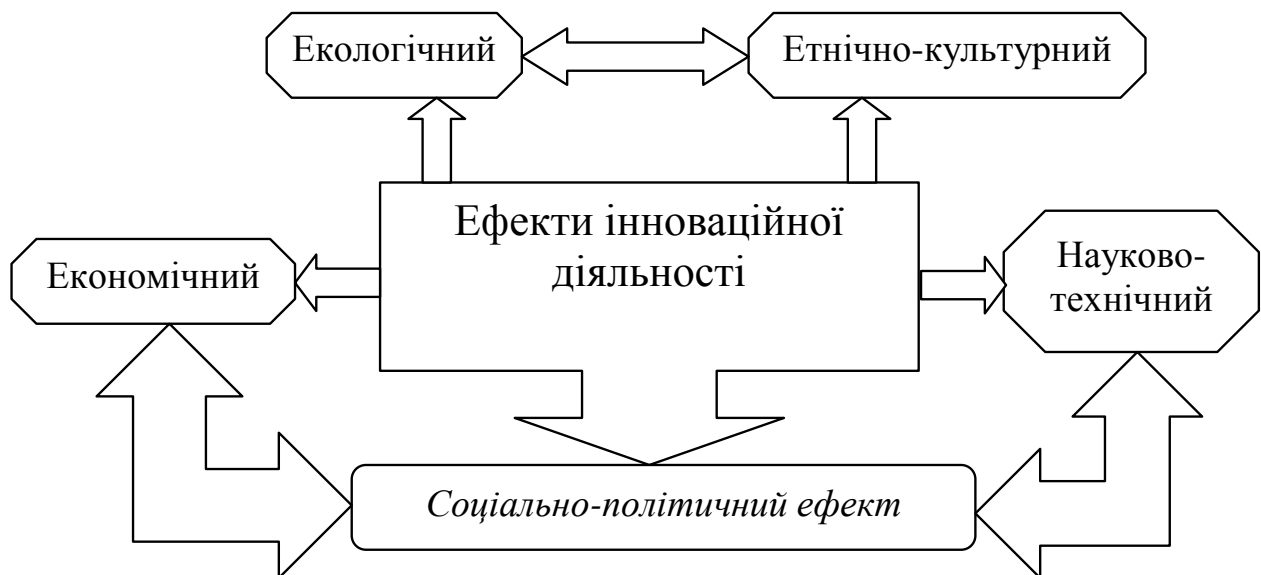

Рис. 1.13. Ефекти інноваційної діяльності та їх взаємозв'язок [62, с. 99]

Ефективність інноваційної діяльності визначається її конкретною спроможністю створювати продукцію, яка зберігає відповідну кількість праці, часу, матеріально-технічних ресурсів, коштів у розрахунку на одиницю всіх необхідних і

передбачених корисних ефектів продуктів, послуг, технічних систем або дають змогу збільшувати виробництво знарядь праці, предметів споживання, котрі створюють комфортні умови життя людей, нові правила соціальних відносин. Нами розширено види ефекту від впровадження інновацій і зображено на рис. 1.14.

Вид ефекту	Рівень ефекту		
	Продукт	Підприємство	Держава
Науково-технічний	Зміни техніко-експлуатаційних характеристик продукту	Зміна конкурентоспроможності продукції і підприємства, його іміджу на рику	Зміна місця і ролі держави на світовій арені
Економічний	Зміни в обсязі виробництва продукту	Зміни в обсягах реалізації продукції, величині виручки і чистого прибутку, показниках фінансового стану підприємства	Зміни в розмірах національного доходу, ВВП та ВНП
Ресурсний	Зміна потреби в ресурсах для виробництва продукту	Зміни у витратах виробництва	Зміни у загальному національному споживанні ресурсів
Соціально-політичний	Зміни рівня і якості життя населення, його доходів, витрат, рівня добробуту і купівельної здатності		
Екологічний	Зміни впливу виробництва на оточуюче середовище: обсяг викидів у атмосферу; забруднення води та ґрунту тощо		
Фінансовий	Зміна собівартості одиниці продукції	Зміни у показниках фінансового стану підприємства, рентабельності виробничої діяльності	Зміни у обсягах надходжень до бюджету у вигляді податків, відрахувань, зборів
Етнічно-культурний	Зміни обсягу продукції, якості продукції	Зміни рентабельності, конкурентоспроможності	Формування культури майбутнього життя, нових цінностей
Бюджетний	Зміни в обсягах надходжень у бюджеті відповідного рівня		
Позитивний ефект		Негативний ефект	

Рис. 1.14. Види ефекту від впровадження інновацій [розроблено автором]

Ці ефекти різноякісні, проте взаємопов'язані. Величина ефекту визначається також швидкістю поширення інновацій, наприклад, швидка заміна

застарілої техніки, технології дає можливість зекономити ресурси, підвищити якість продукції, зберегти від забруднення навколишнє середовище; поява на ринку нових товарів стає причиною зміни структури цін, галузевої структури виробництва, підвищення (зниження) рівня життя населення.

Крім того, поширення інновацій створює нові знання, нову інформацію. Накопичення в суспільстві нових соціальних знань впливає на темпи його розвитку в напрямі зміни тенденцій якості та стилю життя, підвищує рівень освіти, культури, інтелектуальність нації, збільшує тим самим інноваційний потенціал держави [93, с. 158].

Ресурсний ефект пов'язаний зі зниженням норм і нормативів при використанні всіх видів ресурсів: трудових, фінансових, технологічних, інформаційних і матеріальних, що позитивно впливає на витрати виробництва і фінансові результати.

Соціально-політичним ефектом називають результат, що сприяє розвитку суспільства, задовольняючи його потреби, і оцінюється в основному якісними показниками, наприклад, покращенням здоров'я, підвищенням коефіцієнта інтелектуальності людини, розвитком демократії, освіти, задоволенням естетичних потреб тощо.

Як правило, чим більші соціально-політичні досягнення, тим складніше дати їм інтегральну кількісну оцінку. Соціальні оцінки відображають внесок інноваційного проекту в покращення соціального середовища, а саме підвищення якості життя людей, що характеризується наступними показниками: рівень життя; спосіб життя ; здоров'я і довголіття [91, с. 196; 104, с. 288].

Економічним ефектом називається результат, який отримують унаслідок витрат на розвиток виробництва. Економічний результат оцінюється системою вартісних показників і критеріїв. Останніх досить багато: вартість НДДКР, внесок у виробництво, маркетинг, наявність фінансів у необхідний час, потенційний річний розмір прибутку, очікувана норма прибутку, сумарний дохід за весь життєвий цикл інновації, абсолютна та відносна ефективність. Серед названих критеріїв найважливішим є показник абсолютної ефективності

інновацій, що надає можливість оцінити кожен з них окремо [90, с. 91].

Екологічний ефект – це результат взаємодії інноваційної діяльності з навколишнім середовищем й оцінюється за допомогою системи відносних показників, що характеризують:

- зниження шкоди, що завдається навколишньому середовищу (вирубання лісів, забруднення води, ґрунту, повітря);
- комплексне використання природних ресурсів на основі безвідходного виробництва, зменшення їх дефіциту;
- зниження промислових викидів в атмосферу, воду, ґрунт;
- зниження кількості відходів виробництва і можливість вторинного їх перероблення [89, с. 22];
- підвищення рівня екологічності продуктів;
- покращення ергономічності товарів (рівень шуму, вібрації, електромагнітного випромінювання);
- підвищення відповідальності і збільшення штрафів за порушення екологічного законодавства та інших нормативних документів;
- рекреація довкілля [80, с. 61].

Науково-технічний ефект є результатом науково-прикладних, дослідно-конструкторських розробок та їх використання і може бути оцінений фактичним економічним ефектом [75, с. 6; 72, с. 115; 135, с. 184].

Етнічно-культурний ефект – це побічний результат входження в новий спосіб життя постіндустріальної епохи, результат адаптації людей до стрімких змін, зумовлених нею. Сьогодні процес створення культури відбувається свідомо. Саме нові технології формують культуру майбутнього життя, його систему цінностей, нові смаки, норми поведінки, відносини, що змінюються дуже швидко. Виникають нові недовговічні субкультури, збільшується можливість свободи вибору методів самореалізації особистості, форми спілкування людей, відпочинку, розваг.

Бюджетний ефект пов'язаний зі збільшенням надходжень до бюджетів різних рівнів у зв'язку зі зростанням обсягів виробництва і реалізації продукції, покращення

якості продукції [60, с. 115; 61; 70, с. 27; 110, с. 10; 113, с. 93; 114, с. 262; 122, с. 90].

В умовах ринкової економіки аналіз ефективності інноваційної діяльності ускладнюється, набуваючи багатоступінчастого і багатостадійного характеру. На першому етапі аналізу ефективності нової техніки і технології потрібно застосовувати традиційні, узагальнюючі і приватні показники технічного рівня та ефективності нової техніки і технології [182, с. 213]. Класифікація показників технічного рівня нововведення подана нами на рис. 1.15.

Рис. 1.15. Класифікація показників технічного рівня нової техніки і технології [180, с. 160]

Для успішної реалізації нововведень необхідно вибрати адекватне технологічне рішення і відповідний рівень організації та виробничого апарату.

Аналіз рівня використаної техніки і технології вимагає дослідження не лише новизни і пріоритетності, але і таких важливих властивостей, як здатність до адаптації у вже наявних умовах, здатність до переналадки виробничого апарату. Особливо потрібно виділити таку властивість техніки, технології і організації, як гнучкість [65, с. 77].

В умовах ринкового простору, що розширюється, у множинній диверсифікації посилюються темпи оновлення, збільшується різноманітність видів продукції та необхідних для їх виробництва техніки і технології. У виробництві одночасно опиняються товари, техніка і технологія на різних стадіях життєвого циклу, що належать до різних моделей. У зв'язку з цим різко зростає мінливість технології і необхідність пристосування виробничого менеджменту до цих змін [179, с. 301; 169, с. 40].

Методологічно потрібно розрізняти показники економічної ефективності підвищення техніко-організаційного рівня і показники самого рівня, тобто стан техніки, технології, організації, управління, НДДКР. Схема найважливіших показників досягнутого техніко-організаційного рівня виробництва наведена на рис. 1.16 [41, с.47].

Підвищення техніко-організаційного рівня виробництва зрештою проявляється на рівні використання основних елементів виробничого процесу: праці, засобів праці і предметів праці. Ось чому такі економічні показники, як продуктивність праці, фондівіддача, матеріаломісткість, оборотність оборотних коштів, використання виробничих ресурсів, що свідчать про інтенсивність, є показниками економічної ефективності підвищення рівня використання нової техніки і технології [184, с. 91].

Прогресивність використовуваних технічних та технологічних рішень тісно пов'язана з рівнем виробничих можливостей і з так званим технологічним рівнем виробництва.

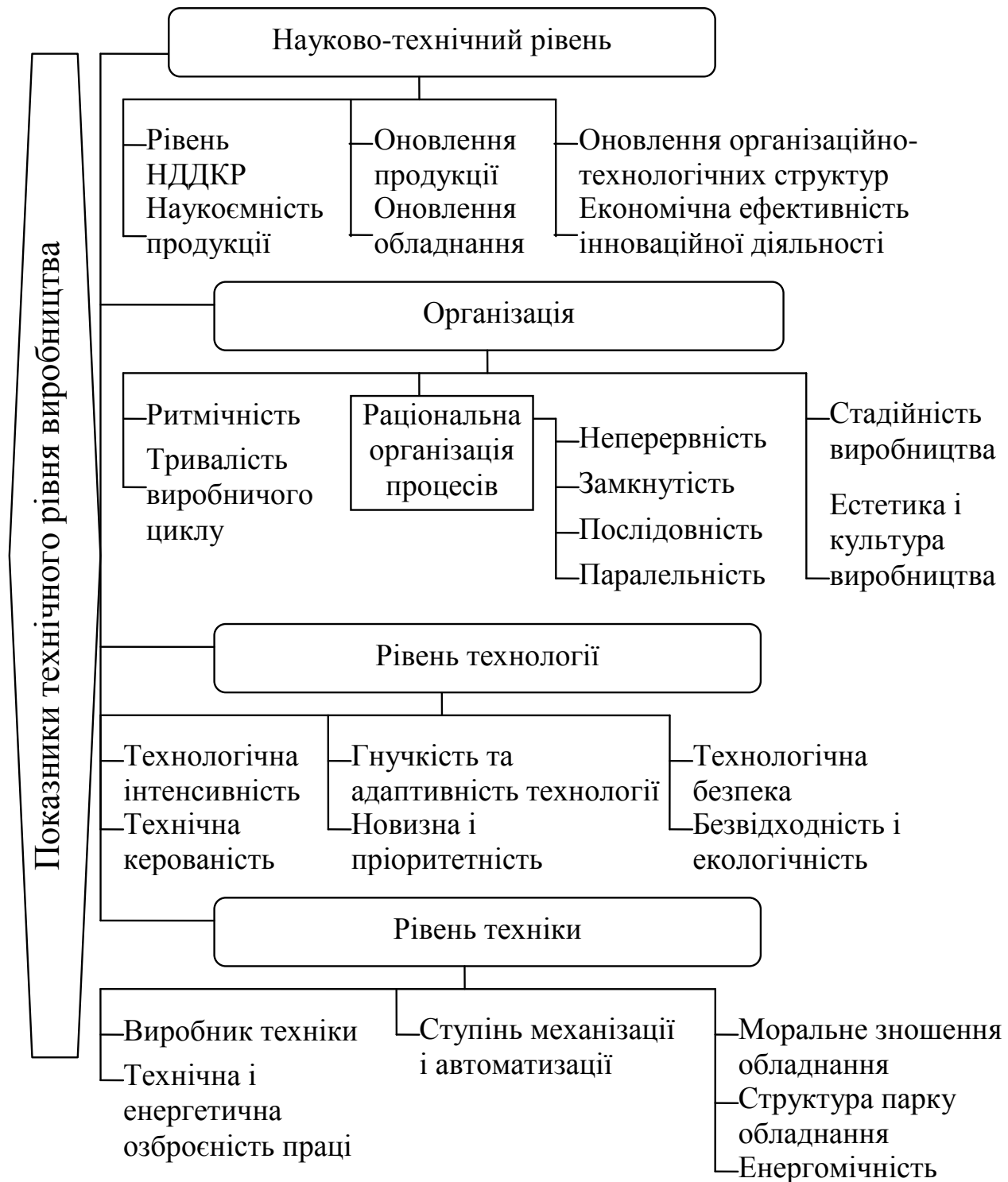

Рис. 1.16. Схема показників техніко-організаційного рівня виробництва підприємств харчової промисловості [розроблено автором]

Найбільше технологічний рівень виробництва залежить від технологічного методу дії на продукцію, технологічної інтенсивності процесу, технологічної керованості процесу, його адаптаційно-організаційного рівня.

Рівень технологічної дії характеризується за видами і мірою дії, кількості технічних засобів на предмет праці (тобто за мірою механізації; автоматизації; за видом фізичних, хімічних, механічних або комбінованих дій).

Рівень технологічної інтенсивності процесу визначається за мірою використання параметрів технологічного процесу. Рівень технологічної керованості показує гнучкість процесу і можливості зміни його параметрів під впливом зовнішніх умов з метою максимальної ефективності.

Рівень технологічної організації процесу характеризується за ступенем досягнення оптимальних взаємозв'язків у технологічному. Рівень адаптації технологічного процесу характеризується максимально реальною можливістю функціонування технології з дотриманням заданого режиму у взаємозв'язку із вже існуючим виробництвом і довкіллям. Узагальнені критерії технологічного рівня виробництва представлені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3.

Узагальнені критерії технологічного рівня виробництва

Критерій	Вид реалізації
Рівень технологічної дії	Рівень механізації, автоматизації, хімізації, біологізації, електронізації; вид фізичного, хімічного, механічного, електронного, іонного або іншої дії. Рівень використання ЕОМ, АСУ
Рівень технологічної інтенсивності	Швидкість обробки, вихід продукції; витратні норми сировини, матеріалів, енергії; тривалість технологічного циклу; кількість відходів виробництва; підвищення якості продукції; міра використання устаткування, виробничих площ
Рівень технологічної керованості	Гнучкість процесу і можливості регулювання параметрів під впливом зовнішніх вимог з метою максимальної ефективності; можливість автоматичного регулювання процесу; збереження стабільності і надійності; безпека процесу
Рівень технологічної організації	Комбінація технологічних методів; безперервність процесів; число технологічних стадій обробки; напрям руху і переміщення матеріальних потоків; безвідходність процесів
Рівень адаптації технологічного процесу	Надійність, безаварійність, безпека; забезпечення високої стабільної якості продукції; відповідність знарядь праці і технології вимогам охорони праці, технічної естетики, ергономіки,

Джерело: [розроблено автором]

Якість технологічного процесу реалізується в його здатності створити нововведення. Воно оцінюється як техніко-технологічними характеристиками, так і системою економічних показників. Широко вживані техніко-економічні і функціонально-вартісні методи аналізу дозволяють встановити залежність між технічними й економічними показниками процесів та знайти алгоритм оптимального функціонування виробничих систем [17, с. 110].

Наступним етапом є встановлення залежності між значенням наведених витрат і узагальнюючим показником технічного рівня виробу або процесу. Інструментом такого підходу є кореляційне і регресійне моделювання.

На нашу думку, запропонована методика використовує як традиційні нормативні підходи, так і метод «витрати – ефективність». Із зміною господарської ситуації при переході до ринкової економіки для підприємства сталася переорієнтація критеріїв технічного і технологічного рівня та економічної ефективності нововведень. Якщо впроваджувати нововведення за короткий термін, то це погіршує економічні показники, збільшує витрати виробництва, вимагає додаткових капіталовкладень у розвиток НДДКР.

Окрім того, інтенсивні інноваційні процеси, у тому числі впровадження нової техніки і технології, порушують стабільність, збільшують невизначеність і підвищують ризик у виробничій діяльності. Більше того, інновації не дозволяють повністю використовувати виробничі ресурси, знижують завантаження виробничих потужностей, можуть стати причиною неповного залучення персоналу, аж до масових звільнень.

З одного боку, інноваційна діяльність підприємства є системою виробничих і комерційних послідовно проведених заходів, де якість інновацій цілком залежить від стану і техніко-організаційного рівня виробничого середовища. З іншого боку, саме ринок виступає вирішальним арбітром відбору інновацій. Він відкидає навіть найбільш пріоритетні нововведення, якщо вони не відповідають комерційній вигоді і збереженню конкурентних позицій підприємства. Ось чому технологічні нововведення підрозділяються на пріоритетні, важливі для

економічної і технологічної безпеки країни, і на комерційні інновації, необхідні підприємству в умовах переходу до ринку. Критерії технічного рівня й ефективності нових технологій мають бути адекватні і вимогам науково-технічної державної політики, і комерційній доцільності, і відповідним джерелам фінансування [76, с. 196].

Так, для показників рентабельності і фінансової стійкості підприємства нова технологія в більшості випадків є небажаною. Більше того, мінливість технології в галузях, що характеризуються тривалим життєвим циклом, капіталомістких і фондомістких виробництвах може завдати значного збитку при неправильному прогнозуванні, впровадженні й експлуатації.

У наукомістких, прогресивних галузях справа інша: саме технологічні «зрушення і прориви», впровадження нових технологій різко підвищують конкурентоспроможність підприємства та ведуть у перспективі до максимізації прибутку. Більше того, з початку 90-х рр. минулого століття конкурентний статус великих підприємств значною мірою пов'язується не лише з новими товарами, але і з наявністю новітніх технологій у підприємства.

Перехід на випуск нових систем і нових поколінь продукції можливий лише на основі нових технологій. Спеціальні методи адаптації організації, управління і маркетингу, на нашу думку, в цьому випадку потрібні [73, с. 20; 103, с. 34; 162, с. 385, 151, с. 45; 140, с. 129; 149, с. 235].

При ринкових умовах суб'єкти підприємницької діяльності змушені застосовувати інноваційні заходи для підвищення конкурентоспроможності, що дасть змогу зайняти належне місце у економічному просторі. Отже, результати інноваційної діяльності позитивно впливають на стан і функціонування як окремого суб'єкта ринку, так і держави загалом, що свідчить про ефективність інновацій.

На нашу думку, ефективність інновацій – величина, що визначається конкретною їх здатністю зберігати певну кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів з розрахунку на одиницю створюваних продуктів,

технічних систем, структур. Основними критеріями оцінювання результатів інновацій є актуальність, значущість, багатоаспектність [42, с.134-135]. Методи оцінки ефективності інновацій наведені у табл. 1.4

Таблиця 1.4.

Методи та показники оцінки ефективності інновацій

Методи	Показники	Недоліки методів
Прості методи для попереднього оцінювання та відсіювання проектів	Середня норма прибутку, коефіцієнт ефективності капіталовкладень, коефіцієнт окупності капітальних вкладень	1. Перша група показників не враховує фактору часу у розрахунках 2. Друга група показників припускає включення амортизації у склад грошового потоку, який покриває інноваційні витрати, що є некоректним і завищує реальну ефективність проектів
Традиційні методи, які засновані на використанні показника грошового потоку	Чистий приведений дохід, індекс доходності, індекс рентабельності, період окупності, дисконтований період окупності, внутрішня ставка (модифікована) доходності, точка беззбитковості проекту, коефіцієнт фактичної результативності роботи, коефіцієнт результативності інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР	3. Третя, четверта та п'ята групи показників – кожна окремо відображає достатньо вузьке коло показників ефективності, в результаті чого ефективність може бути розрахована достатньо однобічно. 4. Не враховують зміни у показниках фінансового стану підприємства в ході реалізації інноваційних проектів.
Методи, які засновані на показнику чистого прибутку	Чистий прибуток, загальна сума приведених інвестицій, дисконтований термін окупності, коефіцієнт ефективності інвестицій	5. Не містять хоча б наближені галузеві орієнтири щодо кожного показника, оскільки загально відомо, що є особливості здійснення діяльності на підприємствах харчової промисловості і, припустимо, машинобудуванні або металургії, і «новачкові», що виходить вперше на ринок з інноваційним проектом потрібні хоча б будь-які середньогалузеві значення ефективності інновацій.
Методи, які засновані на порівняльно-аналітичних показниках ефективності	Відсоток зниження собівартості продукції, приріст прибутку за рахунок зниження собівартості продукції, приріст потенціального прибутку, частка приросту прибутку за рахунок відносної економії собівартості, приріст доданої вартості, відносна економія сукупних витрат на виробництво	6. Не містять рекомендації відносно обліку і впливу фактору можливої зміни умов реалізації інноваційного проекту у майбутньому, що не завжди можливо з високою достовірністю спрогнозувати.
Методи, які засновані на наявності статистичних взаємозалежностей між основним економічними показниками підприємства і витратами на інноваційну діяльність	Показники, що характеризують обсяги виробничої діяльності, економічний результат діяльності підприємства, динаміку цін на готову продукцію галузі і сировини; показники, що характеризують чисельність персоналу	

Джерело: [розроблено автором]

Ефективність інноваційної діяльності виявляється на мікроекономічному рівні (рівні окремих суб'єктів господарювання, що прагнуть покращити результати свого господарювання й отримати вищий прибуток у довгостроковій перспективі) і на макроекономічному (рівні держави, метою якої є забезпечення динамічного розвитку всього суспільства).

Використовувані на практиці методи оцінювання економічної ефективності включають розрахунок кількох показників:

- інтегрального показника ефективності, розрахованого на основі чистої теперішньої (дисконтованої) вартості;
- внутрішньої норми рентабельності;
- терміну ркупності
- точки беззбитковості [36, с.48]

Чиста теперішня вартість ЧТВ (або інтегральний ефект) – це різниця результатів і витрат за розрахунковий період, зведених до одного, як правило, початкового року, тобто з урахуванням їх дисконтування:

$$ЧТВ = \sum_{t=0}^{T_p} (A_t - B_t) \bar{\alpha}_t, \quad (1.1)$$

де T_p – розрахунковий рік;

D_t – доходи в t -й рік;

B_t – інноваційні витрати в t -й рік;

α_t – коефіцієнт дисконтування [8, с. 97].

Норма дисконту позичкового капіталу – відповідна відсоткова ставка, що визначається умовами відсоткових виплат і погашення позик.

Якщо ЧТВ є позитивною, то рішення щодо впровадження є доцільним. Найскладнішим у розрахунку ЧТВ є прогнозування величини грошових потоків, точність якого великою мірою залежить від зовнішніх умов господарської діяльності – рівня інфляції, зміни цін на ресурси, зміни попиту на продукцію внаслідок появи конкурентів тощо. Тому розрахунок ЧТВ слід супроводжувати аналізом чутливості проекту до ризику [9, с. 54].

Аналіз чутливості – це техніка аналізу проектного ризику, що показує, як зміниться значення чистого дисконтованого доходу (або чистої теперішньої вартості – ЧТВ) при заданій зміні вхідної змінної за інших умов. Метод передбачає:

- визначення ключових змінних, що впливають на значення ЧТВ;
- встановлення аналітичної залежності ЧТВ від ключових змінних;
- розрахунок базової ситуації (встановлення очікуваного значення ЧТВ при очікуваних значеннях ключових змінних);
- зміну однієї з вхідних змінних на потрібну величину (зазвичай на 10%), при цьому всі інші значення фіксовані; проводиться послідовно для всіх вхідних змінних;
- розрахунок нового значення та його зміни у %;
- розрахунок критичних значень змінних проекту та визначення найбільш чутливих з них; критичне значення показника – значення, за якого чиста теперішня вартість дорівнює нулю;
- аналіз отриманих результатів і визначення чутливості ЧТВ до зміни вхідних параметрів [163, с. 113].

Як правило, рішення про інвестування коштів в інноваційний проект приймають за наявності альтернативних варіантів проектів і їх зіставлення за вигідністю. Якщо величина ЧТВ виявилася позитивною для всіх альтернативних проектів, необхідно вибрати той, де ЧТВ буде більшою [109, с. 304].

Таким чином, розрахунок інтегрального показника ефективності вимагає крім використання методів прогнозування, які базуються на ймовірнісних показниках, ще і врахування багатьох зовнішніх факторів, які не залежать від підприємства і, отже, не можуть не впливати на впровадження інноваційного проекту.

Індекс рентабельності інвестицій J_R – це відношення наведених доходів до наведених на цю ж дату витрат, що супроводжують реалізацію інноваційного проекту. Розрахунок індексу рентабельності здійснюють за формулою:

$$J_R = \frac{\sum_{t=0}^{T_p} \ddot{A}_t \alpha_t}{\sum_{t=0}^{T_p} B_t \alpha_t}, \quad (1.2)$$

де $\ddot{D}_t$ – доход в період t ;

B_t – розмір інвестицій в інновації у період t [64, с. 97].

Індекс рентабельності чітко пов'язаний з ЧТВ. Якщо ЧТВ позитивна, то індекс рентабельності $J_R > 1$, і навпаки. При $J_R > 1$ інноваційний проект вважається економічно ефективним, а якщо $J_R < 1$ – неефективним. Цей показник доцільно використовувати для порівняння кількох альтернативних проектів. За жорсткого дефіциту коштів перевагу слід надавати тим проектам, для яких індекс рентабельності є найвищим [8, с. 68].

При розрахунку даного показника враховується загальний дохід підприємства, який отримує підприємство від реалізації продукції і зміна якого залежить не тільки від виготовлення інноваційної продукції, а від багатьох факторів як від внутрішніх, так і від зовнішніх. В процесі оцінки ефективності інноваційної діяльності, необхідно брати до уваги, що основним фактором, який впливає на попит і пропозицію є якість продукції і кожний покупець має змогу або купувати якісну продукцію по помірній ціні, або купувати продукцію більш низької якості по більш низькій ціні, що, в свою чергу, впливає на доходи підприємства. Відповідно, необхідно розробити такі методичні підходи оцінки ефективності і управління інноваційною діяльністю підприємств харчової промисловості, які будуть враховувати якість інноваційної продукції підприємств харчової промисловості.

Внутрішня норма рентабельності (ВНР) показує ту норму дисконту E_p , за якої величина дисконтованих доходів за певну кількість років дорівнюватиме інвестиційним вкладенням у реалізацію проекту. У такому разі доходи і витрати проекту визначаються приведенням до розрахункового моменту [68, с. 52]:

$$D = \sum_{t=1}^T \frac{\ddot{A}_t}{(1 + E_p)^t}; B = \sum_{t=1}^T \frac{B_t}{(1 + E_p)^t}. \quad (1.3)$$

Отже, норма рентабельності це таке граничне значення рентабельності, яке забезпечує зведення інтегрального ефекту до нуля, розрахованого на економічний термін життя інноваційного проекту. Вона дорівнює максимальному відсотку за позиками, який можна платити за використання необхідних ресурсів, залишаючись при цьому на беззбитковому рівні. Розрахунок внутрішньої норми рентабельності здійснюють методом послідовних наближень величини ЧТВ до нуля за різних ставок дисконту. На практиці можна застосовувати таку формулу:

$$E_p = A + \frac{a(B - A)}{B - \hat{a}}, \quad (1.4)$$

де A – величина ставки дисконту, за якої ЧТВ позитивна;

B – величина ставки дисконту, за якої ЧТВ негативна;

a – величина позитивної ЧТВ за величини ставки дисконту A ;

b – величина негативної ЧТВ за величини ставки дисконту B [143, с. 160].

Якщо значення ВНР проекту для приватних інвесторів більше за існуючу ставку рефінансування банків, а для держави – за нормативну ставку дисконту, і більше за ВНР альтернативних варіантів проекту з врахуванням ступеня ризику, то рішення про його інвестування може бути позитивним [147, с. 41].

Термін окупності інноваційного проекту – це період, протягом якого додатковий прибуток, отриманий унаслідок реалізації інноваційного проекту, забезпечить повернення вкладених інвестицій. Такий розрахунок також базується на грошовому потоці з його дисконтуванням для зведення до початкової (теперішньої) вартості. Необхідність такого розрахунку викликана бажанням інвестора впевнитися, що термін повернення інвестицій буде не надто великим, оскільки ризики інвестування в ринкових умовах є тим більшими, чим триваліший час їхньої окупності. За цей період можуть змінитися і кон'юнктура ринку, і ціни. Крім того, у галузях із високими темпами НТП поява нових технологій на час, коли інвестиції ще не окупилися, може швидко їх знецінити [155, с. 130].

Період окупності інноваційного проекту розраховують за формулою:

$$T_o = \frac{\dot{I}^2}{\ddot{A}}, \quad (1.5)$$

де $\dot{I}$ – початкові інвестиції у проект;

$\ddot{A}$ – прогнозовані щорічні грошові доходи [177, с. 101].

Оскільки щорічні грошові доходи змінюються протягом життєвого циклу інноваційного продукту, то розрахунок потрібно робити на середню їх величину. Є й інший спосіб розрахунку терміну окупності, що ґрунтується на поетапному відніманні від величини початкових інвестицій прогнозованого річного грошового доходу у відповідному році. При цьому кожна наступна стадія розрахунку передбачає зменшення початкових інвестицій на величину доходу, враховану на попередній стадії розрахунку. Кількість стадій розрахунку, в яких отримано позитивну величину, дасть визначену кількість цілих років окупності. Розрахунок закінчується, коли залишок початкових інвестицій буде меншим від прогнозованого річного доходу наступного періоду. Для останнього можна визначити і кількість місяців, протягом яких інвестиції повністю окупляться. Отже, другий спосіб є точнішим від першого.

Точку беззбитковості використовують для визначення того обсягу нової продукції, який потрібно реалізувати на ринку за прогнозованого рівня цін на неї, досягнення якого забезпечуватиме прибутковість проекту. Точку беззбитковості (критичний обсяг продукції) можна розраховувати у натуральних одиницях за формулою:

$$V_{\text{крит}} = \frac{\tilde{N}_{oi}}{\ddot{O}_{ia} - \hat{A}_{ci}}, \quad (1.6)$$

де C_{yn} – умовно-постійні витрати підприємства, грн.,

C_{od} – ціна одиниці продукції, грн.;

B_{zm} – змінні витрати на одиницю продукції, грн. [20, с. 99].

За наявності альтернативних варіантів реалізації проекту приймають той

варіант, який забезпечить більший запас фінансової міцності. Ним є різниця між прогнозованим рівнем попиту на продукцію і критичним її обсягом.

На практиці, обсяг виробництва нової продукції не завжди залежить тільки від прогнозованого рівня цін на неї, а також від попиту на даний продукт, від насиченості ринку товарами-аналогами, а залежить, в більшій мірі, від ефективного використання всіх наявних на підприємстві ресурсів при виробництві інноваційної продукції, що не враховується у даній формулі. Тож виникає необхідність в подальшому розробити такі методики управління інноваційним розвитком підприємств, які б врахували залежність ефективності інноваційної діяльності від використання ресурсів, в тому числі, технологічних, трудових, матеріальних, інформаційних і фінансових.

Висновки до розділу 1

1. Дослідивши різні точки зору науковців щодо визначення сутності інновацій, інноваційної діяльності, інноваційного розвитку пропонуємо поняття «інновації» розглядати як результат практичного освоєння нового процесу, продукту або послуги, який є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки веде до появи нових потреб, зниження собівартості продукції, припливу інвестицій, підвищенню іміджу або рейтингу виробника нових продуктів, відкриття і захоплення нових ринків, у тому числі зовнішніх; визначення поняття «інноваційна діяльність», як такого виду, що пов'язаний з перетворенням ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт, який має нові фізичні, технічні, технологічні та функціональні властивості, що впроваджені на ринку та забезпечують підприємству ефект від використання у практичній діяльності.

2. Інноваційному циклу передують науково-дослідні, дослідно-конструкторські або проектні роботи. Їх результати в основному і створюють той задел, на базі якого починається інноваційна діяльність як у конкретній економіці, так і в інших галузях.

Тому надалі пропонуємо розглядати інноваційний розвиток як ланцюг реалізованих нововведень, який охоплює всі сфери діяльності підприємства (управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, продаж тощо), впливає на загальний кінцевий результат і забезпечує реалізацію інноваційного потенціалу підприємства у подальшому.

3. Для розробки економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств розробили концепцію управління інноваційним розвитком підприємства, яка враховує потреби суспільного розвитку та обмеження, що пов'язані з використанням усіх наявних ресурсів.

Концепція управління інноваційним розвитком підприємств бере до уваги принципи управління; критерії вибору пріоритетних напрямків інноваційного розвитку; пріоритети інноваційного розвитку; стимулювання інноваційного розвитку, яке містить форми, методи та інструменти управління інноваційним розвитком. Обмеження враховують не лише ті, що пов'язані з використанням наявних ресурсів, але й організаційно-правове забезпечення інноваційного розвитку.

4. Дослідивши генезу економічної думки, вважаємо, що економічний механізм управління підприємством – основна складова господарського механізму, що містить сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічними процесами та відносинами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Здійснивши аналіз назв і складових, закладених різними вченими в поняття «економічний механізм», встановлено, що процес формування і функціонування економічного механізму інноваційного розвитку залежить від структури інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості. Тому запропоновано різні структури інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості, які необхідні для: зміни соціальних стосунків на підприємстві; розробки нових методів роботи, що їх буде використовувати апарат управління; придбання інновацій; виробництво нових або удосконалених видів продукції,

послуг, виробничих процесів, технологій, систем; створення нових механізмів, просування продукції на ринок; пошук нових ринків і сфер споживання продукції, що буде позитивно впливати на конкурентоспроможність продукції підприємств харчової промисловості.

5. Формування та функціонування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства залежить від взаємозв'язку його основних складових: економічних методів і важелів, інформаційного і нормативно-правового забезпечення, дотримання відповідних принципів, зокрема, комплексного характеру формування управлінських рішень, високого динамізму управління, спрямованості на стратегічні цілі розвитку підприємства, варіативності підходів до розробки окремих управлінських рішень.

Авторські публікації: статті [51, 52], матеріали конференцій [41, 42, 45].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

2.1. Сучасний стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості

Значення інновацій постійно зростає, оскільки практика бізнесу буквально примушує кожне підприємство застосовувати різноманітні нововведення і раціоналізувати виробництво. Необхідність впровадження інновацій у діяльність підприємства залежить не тільки від трансформацій зовнішнього середовища, але і від загрози старіння існуючих продуктів. Внаслідок змін середовища виникають як нові знання, так і нові потреби та способи їх задоволення. Так, посилення конкуренції, поява нових технологій, зміна пріоритетів і смаків споживачів – впливають на тривалість життєвого циклу товару. Підприємства харчової промисловості, що нездатні модернізувати виробництво, рано чи пізно поступаються місцем на ринку передовим підприємствам [20, с. 285].

До чинників, що визначають необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості, можна віднести наступні (рис. 2.1.).

В Україні існує нормативно-правове поле, що визначає основи розвитку інноваційної, наукової та науково-технічної діяльності. Однак з кінця дев'яностих років як у країні в цілому, так і в Тернопільській області продовжувалося зниження інноваційної активності підприємств (табл. 2.1.).

Так, у 2007 році, за даними Державної служби статистики, в Україні існувало промислових підприємств, де здійснювалися нововведення 11,5 % від загальної кількості промислових підприємств проти 14,8 % у 2000 році. На Тернопільщині в 2006 і 2007 роках займалися інноваційною діяльністю лише 3,6 % і 9,6 % промислових підприємств відповідно, що є найнижчим показником за останні роки.

Рис. 2.1. Чинники, що визначають необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості [44, с.321]

Ситуація щодо реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в Україні за 2000-2007 роки є більш стійкою. З іншого боку, доля обсягу реалізованої інноваційної продукції, що вироблена в Тернопільській області за 2007 рік складає всього 1,0 %. Про низьку активність промислових підприємств регіону свідчить величина впроваджених нових технологічних процесів та освоєних інноваційних видів продукції.

Таблиця 2.1.

Динаміка інноваційної активності підприємств України і Тернопільської області у період з 2000-2010 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %		Впроваджено нових технологічних процесів		Освоєні інноваційні види продукції, найменувань		Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	
	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2000	14,8	13,3	1403	26	15323	570	-	3,2
2001	14,3	13,4	1421	10	19484	460	6,8	4,6

Продовж. табл. 2.1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2002	14,6	14,1	1142	9	22847	451	7	6,4
2003	11,5	13,6	1482	19	7416	553	5,6	2,3
2004	10	10,9	1727	13	3978	403	5,8	2,3
2005	8,2	9,7	1808	14	3152	223	6,5	2,3
2006	10	3,6	1145	2	2408	19	6,7	0,5
2007	11,5	9,6	1419	36	2526	65	6,7	5,7
2008	10,8	13,1	1647	30	2446	89	5,9	6
2009	10,7	15,2	1893	9	2685	73	4,8	13,1
2010	11,5	13,8	2043	21	2408	87	3,8	5,6
абсолютні відхилення 2010								
2000	-3,3	0,5	640	-5	-12915	-483		2,4
2001	-2,8	0,4	622	11	-17076	-373	-3	1
2002	-3,1	-0,3	901	12	-20439	-364	-3,2	-0,8
2003	0	0,2	561	2	-5008	-466	-1,8	3,3
2004	1,5	2,9	316	8	-1570	-316	-2	3,3
2005	3,3	4,1	235	7	-744	-136	-2,7	3,3
2006	1,5	10,2	898	19	0	68	-2,9	5,1
2007	0	4,2	624	-15	-118	22	-2,9	-0,1
2008	0,7	0,7	396	-9	-38	-2	-2,1	-0,4
2009	0,8	-1,4	150	12	-277	14	-1	-7,5
відносні відхилення 2010								
2000	-22,30	3,76	45,62	-19,23	-84,29	-84,74		75,00
2001	-19,58	2,99	43,77	110,00	-87,64	-81,09	-44,12	21,74
2002	-21,23	-2,13	78,90	133,33	-89,46	-80,71	-45,71	-12,50
2003	0,00	1,47	37,85	10,53	-67,53	-84,27	-32,14	143,48
2004	15,00	26,61	18,30	61,54	-39,47	-78,41	-34,48	143,48
2005	40,24	42,27	13,00	50,00	-23,60	-60,99	-41,54	143,48
2006	15,00	283,33	78,43	950,00	0,00	357,89	-43,28	1020,00
2007	0,00	43,75	43,97	-41,67	-4,67	33,85	-43,28	-1,75
2008	6,48	5,34	24,04	-30,00	-1,55	-2,25	-35,59	-6,67
2009	7,48	-9,21	7,92	133,33	-10,32	19,18	-20,83	-57,25

Джерело: [66, 67]

Як видно з табл. 2.1., у 2010 р. на 0,8% збільшилася питома вага підприємств, що впроваджували інновації в Україні порівняно з 2009 р. і на 0,7% порівняно з 2008 р. При цьому зросла також кількість упроваджених нових технологічних процесів: порівняно з 2009 р. на 150 од., з 2008 р. – на 396 од., з 2007 р. – 624 од., 2006 р. – 898 од., з 2005 р. – 235 од., однак зменшилася кількість освоєних інноваційних видів продукції: на 277 од. порівняно з 2009 р., на 38 од. – з 2008 р., 118 од. – з 2007 р. Знизилася також питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості

продукції: порівняно з 2009 р. – на 1%, з 2008 р. – на 2,1%, з 2007 р. – 2,9%, з 2006 р. – 2,9%. При цьому у 2010 р. на підприємствах Тернопільської області спостерігалася тенденція щодо зниження порівняно з 2009 р. питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації на 1,4%, питомої ваги реалізованої інноваційної продукції на 7,5%, але зросла кількість впроваджених інноваційних технологічних процесів порівняно з 2009 р. на 12 од. й освоєні інноваційні види продукції на 14 од., що є для підприємств Тернопільської області досить позитивним результатом. Загалом по Україні порівняно з 2009 р. зросла інноваційна активність підприємств за напрямками (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Інноваційна активність в Україні у 2006-2011 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
	%		млн. грн.						
2006	11,2	6160,0	992,9	-	-	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	-	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	-	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	-	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	-	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	-	10489,1	2440,2
Абсолютні відхилення 2011									
2006	5,0	8173,9	87,0	-	-	165,2	-	6999,9	1876,5
2007	2,2	3483,0	93,4	39,7	53,7	-3,7	-	3014,7	375,3
2008	3,2	2339,7	-163,7	-125,5	-38,2	-97,1	-	2824,3	-223,9
2009	3,4	6384,0	232,2	200,0	33,2	208,8	-	5514,4	427,5
2010	2,4	6288,4	83,5	14,8	68,7	183,1	-	5437,4	584,3
Відносні відхилення 2011									
2006		132,7	8,7	-	-	103,5	-	200,6	332,8
2007		32,1	9,5	5,0	27,8	-1,1	-	40,4	18,1
2008		19,5	-13,2	-13,1	-13,4	-23,0	-	36,8	-8,4
2009		80,3	27,5	31,6	15,6	180,1	-	110,8	21,2
2010		78,2	8,4	1,8	38,6	129,3	-	107,6	31,5

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² до 2007 року придбання нових технологій;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ до 2007 року придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій

Джерело: [67]

Виходячи з даних табл. 2.2., збільшилася питома вага підприємств, що займалися інноваціями до 16,2% у 2011 р. порівняно з 13,8% у 2010 р. Позитивним є те, що зросла загальна сума витрат інноваційно-активних підприємств: з 8045,5 млн. грн. до 14333,9 млн. грн. У тому числі збільшилися витрати на дослідження і розробку – з 996,4 млн. грн. у 2010 р. до 1079,9 млн. грн. у 2011 р. Зросли також витрати на внутрішні НДР з 818,5 млн. грн. у 2010 р. до 833,3 млн. грн. у 2011 р.; витрати на придбання зовнішніх знань – з 141,6 млн. грн. у 2009 р. до 324,7 млн. грн. у 2011 р. На 5437,4 млн. грн. або 107,6% збільшилися у 2011 р. порівняно з 2010 р. витрати на придбання машин, обладнання та програмне забезпечення та збільшилися інші витрати на 584,3 млн. грн. або 31,5 %.

Аналіз інноваційної активності підприємств Тернопільської області у 2006-2011 рр. наведено у табл. 2.3., з якої видно, що у 2010 р. порівняно з 2009 р. знизилася на 1,3% питома вага підприємств, що займалися інноваціями, але зросла 2011 р. порівняно з 2010 р. на 5,4%.

У 2011 р. порівняно з 2009-2008 рр. збільшилася загальна сума витрат по підприємствам Тернопільської області, що займалися інноваціями на 20909,7 тис. грн. або 42,9 %, 6858,6 тис. грн. або 10,9% відповідно, а порівняно з 2010 р. збільшилися у 8,5 рази і становить 69589,3 тис. грн.

Також збільшилась у 2011 р. порівняно з 2009 р. сума витрат на внутрішні НДР та дослідження і розробки на 1214,4 тис. грн. або 57,9% та 1114,9 тис. грн. або 50,7 %. Аналогічна ситуація спостерігається і по іншим витратам, які знизилися порівняно з 2009 р. на 5230 тис. грн. або 80,96%. Найбільш суттєве зниження спостерігалось по витратам на дослідження і розробки, внутрішні НДР, зовнішні НДР, у 2011 р. порівняно з 2009р. Зниження у 2011 р. порівняно з 2009р. склало 4712,7тис. грн. або 58,7%, 4675,1тис. грн. або 58,5%.

Таблиця 2.3.

**Аналіз інноваційної активності підприємств Тернопільської обл.
у 2006-2011 рр.**

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%		тис. грн.						
2006	8,3	6720,8	-	-	-	-	754,9	5848,3	117,6
2007	13,2	19258,4	1645,7	1645,7	-	0,6	-	16594,0	1018,1
2008	16,1	62730,7	0,6	0,6	-	92,7	-	61628,9	1008,5
2009	18	48679,6	8023,2	7985,6	37,6	1306,2	-	32890,3	6459,9
2010	16,7	8100,2	2195,6	2096,1	99,5	6,3	-	4668,4	1229,9
2011	22,1	69589,3	3310,5	3310,5	-	205,2	-	63319,0	2854,6
абсолютні відхилення 2011									
2006	13,8	62868,5	-	-			-	57470,7	2737,0
2007	8,9	50330,9	1664,8	1664,8			-	46725	1836,5
2008	6,0	6858,6	3309,9	3309,9			-	1690,1	1846,1
2009	4,1	20909,7	-4712,7	-4675,1	-37,6		-	30428,7	-3605,3
2010	5,4	61489,3	1114,9	1214,4	-99,5		-	58650,6	1624,7
відносні відхилення 2011									
2006		935,4	-	-	-	-	-	982,6	2327,3
2007		261,3	101,6	101,6	-	342	-	281,5	180,1
2008		10,9	5517,5	5517,5	-	121,3	-	2,7	153,1
2009		42,9	-58,7	-58,5	-	-84,2	-	92,5	-55,8
2010		759,1	50,7	57,9	-	-32,5	-	1256	132,1

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² до 2007 року придбання нових технологій;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ до 2007 року придбання обладнання пов'язані з упровадженням інновацій

Джерело: [67]

Загалом у 2010 р. 1694 підприємства займалися створенням і використанням передових виробничих технологій (далі – ПВТ). Зокрема, 154 підприємства у м. Києві, 8 – Луганській, 10 – Донецькій, 15 – Харківській, 22 – Дніпропетровській областях зосередилися на створенні новітніх виробничих технологій (додаток А, табл. А.1.).

Загальна кількість створених ПВТ склала 376, у т.ч. 330 нові для України, 46 – принципово нові. Дві третини створено в організаціях, що займалися дослідженнями і розробками Майже чверть – за державним контрактом (табл. 2.4., рис. 2.2.).

Таблиця 2.4.

Розподіл створених ПВТ у 2010р. за видами технологій

Види діяльності	Кількість створених ПВТ			
	Усього	З них		За державним контрактом
		Нові для України	Принципово нові	
Всього	376	330	46	90
Проектування та інжиніринг	105	97	8	24
Виробництво, обробка та складання	80	71	9	6
Автоматизоване транспортування матеріалів і деталей, здійснення автоматизованих вантажно-розвантажувальних операцій	11	11	–	1
Апаратура автоматизованого спостереження і/чи контролю	43	40	3	10
Зв'язок та управління	42	38	4	8
Виробнича інформаційна система	16	12	4	2
Інтегроване управління та контроль	33	21	12	17
Нанотехнології	46	40	6	22

Джерело: [158, с. 1].

У 2010 р було отримано 617 охоронних документи на нові технології, у т.ч. 407 – на корисну модель, 44 – на промисловий зразок, 166 патентів на винахід, з них патентну чистоту в інших країнах мають 233.

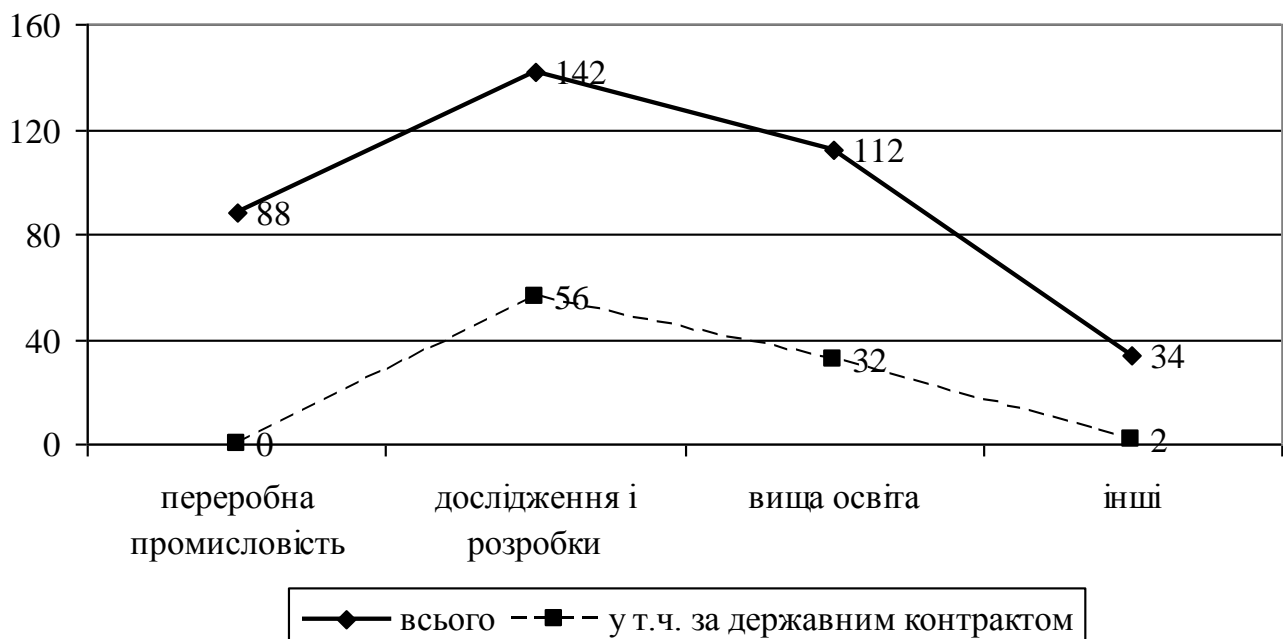

Рис. 2.2. Розподіл створених ПВТ за видами діяльності, од. [158, с.1]

Більша частина створених ПВТ призначена для впровадження на промислових підприємствах, в основному – в переробній промисловості; понад чверть – в організаціях, що займалися дослідженнями і розробками; 4,3% – на підприємствах транспорту і зв'язку, більшість з яких – на залізничному транспорті; 2,4% – у сфері освіти.

У 2010 р. використовували у виробництві передові виробничі технології 1590 підприємств, з них: 387 – підприємства Харківської, 138 – Донецької, 108 – Луганської, 88 – Житомирської. У Тернопільській області кількість підприємств, які використовують ПВТ є досить незначним – 8 од., що є найнижчим показником по Україні (додаток А, табл. А.2.).

Рис. 2.3. Розподіл використаних у 2010 р. ПВТ за видами технологій, % [158, с. 2]

Як показує діаграма на рис. 2.3., найбільша питома вага використаних у 2010 р. ПВТ стосується виробництва й обробки обладнання – 35,6%; на зв'язок та управління припадає 27,6%; на проектування та інжиніринг – 21%.

Таблиця 2.5.

**Кількість використаних у 2010 р. передових виробничих технологій
за терміном впровадження та КВЕД**

Види економічної діяльності	Усього	У т.ч. термін впровадження яких складає				
		До 1 року	Від 1 до 3 років	Від 4 до 5 років	Від 6 років до 9 років	10 і більше років
Всього	9343	1519	2222	2500	1713	1389
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	8	1	–	2	4	1
Добувна промисловість	110	30	27	23	16	14
Переробна промисловість	6061	982	1343	1720	1128	888
У тому числі:						
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	822	114	238	177	192	101
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	408	30	133	66	106	73
Будівництво	12	–	4	5	2	1
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	71	13	25	17	10	6
Діяльність транспорту та зв'язку	377	60	125	85	69	38
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1913	260	456	550	339	308
Державне управління	2	1	1	–	–	–
Освіта	361	142	105	30	27	57
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5	–	3	–	–	2
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	15	–	–	2	12	1

Джерело: [158, с. 2].

Як видно з табл. 2.5., у 2010 р. 822 ПВТ було впроваджено на підприємствах харчової промисловості, у тому числі до 1 року – на 114 підприємствах, від 1 до 3 років – на 238 підприємствах, від 4 до 5 років – на 177 підприємствах, від 6 до 9 років – на 192 підприємствах і більше 10 років – на 101 підприємстві.

У розрізі видів економічної діяльності 1913 передових виробничих технологій використовували організації, що займалися операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, 361 – заклади освіти, 110 – добувної промисловості, 6061 – підприємства переробної промисловості, у тому числі 822 – при виробництві харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів. Середній вік ПВТ у 2010 р. складав 5,4 року, що використовувалися суб'єктами підприємницької діяльності України (табл.2.5.).

Таблиця 2.6.

**Кількість створених передових виробничих технологій у 2010 році
за областями призначення**

Види економічної діяльності	Кількість створених передових виробничих технологій				Кількість створених передових виробничих технологій які мають			
	Усього	З них		За державн им	Охоронні документи на			Патентну чистоту
		Нові для України	Принципово нові		винахід	корисну модель	промисловий зразок	
Всього	376	330	46	90	166	407	44	233
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3	3	–	1	6	7	1	3
Добувна промисловість	13	12	1	1	17	6	–	11
Переробна промисловість	161	138	23	16	57	260	14	105
У тому числі:								
Виробництво харчових продуктів, напоїв	16	12	4	2	4	6	2	6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	21	21	–	1	5	8	–	4
Будівництво	6	6	–	–	4	4	–	2
Діяльність транспорту та зв'язку	16	13	3	2	2	4	–	5
Фінансова діяльність	1	1	–	–	–	–	–	1
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	139	121	18	68	72	94	1	91
Державне управління	3	3	–	–	–	6	28	2
Освіта	9	8	1	–	2	12	–	5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3	3	–	1	1	5	–	3
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури	1	1	–	–	–	1	–	1

Джерело: [158, с. 5].

Як видно з табл. 2.6., передових виробничих технологій у 2010 р. створено 376 од., в тому числі для України – 330 од. Підприємства харчової промисловості впровадили нових виробничих технологій – 16 од., з них нових для України – 12 од., що є досить незначним у загальній кількості впроваджених ПВТ. По Тернопільській області у 2010 р. ПВТ не впроваджувалося взагалі (додаток А, табл. А.1).

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2011 р. зросла порівняно з 2009-2010 рр. на 2,1% і 1,3% відповідно (табл. 2.7.). Збільшилася також кількість упроваджених інноваційних процесів на 477 од. або на 23,3% відносно 2010р. така тенденція зберігається відносно кількості інноваційної продукції, виробленої у 2011 р., порівняно з 2009 р. на 553 од. або 20,6%; а частка реалізованої інноваційної продукції в її загальному обсязі знизилась на 1,0%.

Таблиця 2.7.

Інновації в промисловості України у 2009-2011 рр.

Показники	Роки			Абсолютні відхилення 2011		Відносні відхилення 2011	
	2009	2010	2011	2009	2010	2009	2010
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, відсотків до загальної кількості обстеження	10,7	11,5	12,8	2,1	1,3	-	-
Впроваджено нових технологічних процесів	1893	2043	2520	627	477	33,1	23,3
Освоєно виробництво інноваційної продукції, найменувань	2685	2408	3238	553	830	20,6	34,5
Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції, відсотків	4,8	3,8	3,8	-1,0	0	-	-

Джерело: [168, с. 13].

Аналіз проблем інноваційної діяльності в регіоні та країні вимагає активізації інноваційних процесів у промисловому виробництві, чому повинні сприяти реалізація ефективної інноваційної політики на державному і регіональному рівнях.

З метою забезпечення активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області необхідно активно

впроваджувати відповідну політику на регіональному рівні, адже регіони з їх науково-технологічними, фінансово-економічними, виробничими та соціальними можливостями відіграють особливо важливу роль у процесі переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Проте сьогодні ми змушені констатувати, що за роки незалежності диференціація на рівнях соціально-економічного розвитку регіонів не лише не зменшилась, а навіть посилилася. Причина – у відсутності системного підходу до регіональної політики, низькому рівні планування стратегічного соціально-економічного розвитку областей, районів, міст і селищ [12, с. 129; 25, с. 111].

Тим часом, в умовах обмеженості бюджетних та фінансових ресурсів у країні розвиток інновацій неможливий. Забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу регіону має стати одним з пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Стратегія зміцнення можливостей для впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості має орієнтуватися на:

- забезпечення взаємодії сфер діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у розвитку інноваційної діяльності;
- визначення і підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовку кадрів у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури [109, с. 518];
- формування та реалізацію галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм.

Потрібно наголосити, що регіональні програми інноваційного розвитку забезпечуються за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. Однією із форм реалізації підтримки впровадження нововведень на підприємствах харчової промисловості Тернопільського регіону може стати створення центрів інноваційної діяльності на базі провідних вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій. Зокрема, кадрове забезпечення інновацій за рахунок

створення програм навчання у державних навчальних закладах повинно сприяти як розвитку творчого потенціалу генераторів інновацій, так і створенню умов для сприйнятливості спеціалістів до нововведень.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що для підвищення рівня інноваційного розвитку необхідні наявність висококваліфікованих педагогів в освітніх установах, доступ до безперешкодного отримання оперативної інформації, заохочення і залучення школярів та студентів до наукових досліджень і розробок. Реалізація цих заходів зумовить внутрішню готовність населення до змін, що приведе до більш швидкого поширення інноваційних продуктів і переходу на масове виробництво [38, с. 196].

2.2 Аналіз впливу основних складових економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості

Основна проблема формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, що б відповідав світовим потребам, полягає у використанні стимулів і важелів при формуванні сприятливих фінансово-економічних чинників, які сприятимуть розвитку і стимулюванню інноваційної активності в сучасних ринкових умовах. Важливим аспектом даної проблеми є регіональна складова національної інноваційної системи. Саме реалізація ефективної регіональної інноваційної політики сприятиме розвитку малих і середніх підприємств (зокрема, у менш благополучних регіонах), застосуванню більш досконалих методів виробництва (якісних і екологічно безпечних процесів, впровадження технологічних розробок і методів інноваційного менеджменту), розробці нових видів продукції та послуг, використанню нових можливостей у глобальній економіці.

Однак сьогодні формування регіональної інноваційної системи знаходиться на початковому етапі розвитку. Її організаційні елементи функціонують незалежно один від одного. Створювана інфраструктура інноваційної діяльності потребує доопрацювання, оскільки не виконує значної частини функцій, що визначають

ефективність інноваційної діяльності [185, с. 4-5].

Аналізуючи структуру національної інноваційної системи, потрібно зазначити, що при досягненні результативності регіональної інноваційної політики виникає подвійна дилема. Перша дилема швидше теоретичного характеру, оскільки більшість теорій, концепцій і досліджень залишаються достатньо нечіткими, узагальнення ефективних концепцій на основі регіонального досвіду не відбувається [193, с. 253-254].

Друга дилема полягає у тому, що ефективна модель інноваційної політики одного регіону використовується як джерело для розвитку іншого, не враховуючи при цьому усіх його конкретних економічних, фінансових, ресурсних умов [189, с. 290-292].

У зв'язку з цим необхідний обмін досвідом учасників інноваційних процесів, що надасть змогу використовувати допоміжні інструменти і методи, котрі дозволять приймати ефективні рішення, уникати неточних висновків, які притаманні багатьом регіональним теоретичним концепціям. Використання оцінки, регіонального прогнозування, тестування і навчання повинні стати важливими напрямками у вирішенні даної проблематики.

Однак існує ряд інших важливих чинників, що перешкоджають упровадженню економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, а саме:

- брак власних коштів;
- слабка фінансова підтримка з боку держави;
- низький платоспроможний попит на нові продукти;
- висока вартість нововведень;
- недостатній інноваційний потенціал підприємств;
- дефіцит висококваліфікованого персоналу;
- слабка стимулююча роль законодавства щодо інноваційної діяльності;
- нерозвиненість ринку нових технологій.

Тому першочерговими заходами у сфері підвищення ефективності функціонування інноваційної політики підприємств харчової промисловості, на

нашу думку, є:

- інтеграція ресурсів та інтелектуального потенціалу науки, промисловості та бізнесу для інноваційної діяльності;
- удосконалення системи взаємозв'язку між учасниками інноваційного процесу, наприклад, наукові організації, вищі навчальні заклади із суб'єктами підприємницької діяльності з метою впровадження нових технологій у виробництво та підвищення їх конкурентоспроможності. Також інноваційні заходи повинні сприяти обміну досвідом між регіонами через ряд супутніх заходів, включаючи створення міжрегіональних мереж;
- проведення дієвої економічної політики щодо учасників інноваційного процесу, стимулювання позабюджетного фінансування, створення інституційних та правових умов для розвитку венчурного інвестування у наукоємні проекти;
- спільне фінансування регіональних інноваційних програм та проектів;
- проведення регіональних конкурсів з метою виявлення ефективного практичного досвіду в управлінні інноваційними процесами на підприємствах харчової промисловості.

Беручи до уваги все вищесказане, ми вважаємо, що інноваційна політика підприємств харчової промисловості повинна зосереджуватися на заохоченні інновацій, які виступають стимулами при підготовці підприємства до умов нової економіки і подолання міжрегіонального технологічного розриву, що потребує застосування нових інструментів і методів управління [47, с. 161].

Нами встановлено, що методи, важелі і стимули, що наведені на рис. 1.11 економічного механізму управління підприємством впливають на конкурентоспроможність підприємства харчової промисловості, а саме:

- становище підприємства на фінансовому ринку;
- виробництво продукції, що користується попитом;
- якість продукції;
- потенціал підприємства в діловій співпраці;
- ступінь залежності від зовнішніх кредитів

- інноваційна діяльність;
- ефективність господарських і фінансових операцій [132, с. 52-54].

Вище перелічене дає змогу ще раз підтвердити важливість впливу інноваційних процесів у забезпеченні високих показників діяльності та розвитку конкурентних переваг підприємств харчової промисловості. У свою чергу, на формування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості впливає державне регулювання даного процесу [78, с. 67-70].

Наукові дослідження дозволили нам стверджувати, що рівень розвитку країни залежить від рівня розвитку інноваційної діяльності, тому впровадження інновацій у ринкову економіку є одним із найпотужніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств харчової промисловості. Проте сьогодні існує велика кількість бар'єрів щодо одержання підприємствами доступу до передових технологій. Саме питанню інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості необхідно надавати великої ваги, оскільки тільки через такий розвиток можливе досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках [78, с. 67-70].

Наукові дослідження свідчать, що частка промислових підприємств харчової промисловості, котрі впроваджували інновації протягом останніх трьох років, є досить незначною в загальній кількості промислових підприємств (додаток А, табл. А.4).

Так, частка підприємств харчової промисловості, що виробляли інноваційну продукцію у 2008-2010 рр. зросла порівняно з 2006- 2008 рр. на 0,6%. При цьому збільшилася і частка підприємств харчової промисловості, що у 2008-2010 рр. впроваджували інноваційні процеси на 1,1%. Зросла також у 2008-2010 рр. кількість підприємств харчової промисловості, які впроваджували маркетингові інновації на 0,6%, а підприємств, які впроваджували організаційні інновації, – на 0,2% порівняно з 2006-2008 рр. Це є свідченням позитивної тенденції щодо впровадження інновацій упродовж останніх трьох років, але, як бачимо, ця частка є досить незначною порівняно з підприємствами машинобудування, металургійного виробництва, хімічної і

нафтохімічної промисловості та переробної промисловості в цілому.

Позитивною є також тенденція впровадження інновацій упродовж останніх трьох років на підприємствах Тернопільської області (табл. А.4. додатку А).

Частка таких підприємств порівняно з 2006-2008 рр. зросла у 2008-2010 рр. Кількість промислових підприємств, що виробляли інноваційну продукцію, по Тернопільській області зросла на 0,3% у 2008-2010 рр. Незмінною залишилась частка підприємств, що впроваджують інноваційні процеси. У 2008-2010 рр. порівняно з 2006-2008 рр. зросла кількість промислових підприємств Тернопільської області, що впроваджували організаційні інновації, з 1,9% до 3,3%.; що впроваджували маркетингові інновації – з 1,9% до 4,6%. Це свідчить про те, що підприємства Тернопілля орієнтуються на випуск нової продукції; вихід на додаткові ринки з інноваційною продукцією, що дозволить спрямовуватися на задоволення потреб споживачів та зростання обсягів виробництва і реалізації продукції.

Інновації, як мотив інноваційної діяльності, з одного боку, повинні зосереджуватися на кращому, повнішому задоволенні запитів споживачів, а з іншого – на отриманні певного економічного ефекту.

Але, на жаль, за даними більшості експертів-науковців стан інноваційної діяльності в Україні, а також на підприємствах харчової промисловості відзначається нестабільністю. Основною причиною різкого зниження показників інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості є саме перехідний період в економіці країни. Свідченням цього є зміни в кількості промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію у 2008-2010 рр. (додаток А, табл. А.5).

Як видно з табл. А.5 додатку А, кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію у 2008-2010 рр. постійно змінювалася: у 2009 р. порівняно з 2008 р. зросла на 1 од., а у 2010 р. знизилася порівняно з 2009 р. на 30 од., а у зіставленні з 2008 р. знизилася на 29 од.

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, котра є новою для ринку, також змінювалася протягом 2008-2010 рр. Кількість таких підприємств порівняно з 2008 р. у 2009 р. знизилася на 96 од., а у 2010 р. – на 52 од. Водночас у 2010 р. порівняно з 2009 р. ця частка знизилася на 42 од. Нестабільністю змін характеризується кількість промислових підприємств, що реалізували таку інноваційну продукцію, котра є новою тільки для підприємств: у 2009 р. частка таких підприємств зросла на 24 од., але у 2010 р. порівняно з 2009 р. знизилася на 4 од., тоді як у 2010 р. порівняно з 2008 р. зросла на 20 од.

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, також змінювалася: у 2009 р. порівняно з 2008 р. знизилася на 8 од., а у 2010 р. порівняно з 2009 р. зросла на 9 од., тоді як у зіставленні з 2008 р. – на 2 од. Аналогічна ситуація спостерігається і по кількості підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію у 2008-2010 рр. У 2010 р. порівняно з 2009 р. кількість підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію порівняно з 2009 р. знизилася на 6 од., порівняно з 2008 р. зросла на 13 од., тоді як у 2009 р. порівняно з 2008 р. зросла на 19 од. При цьому знизилася кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (яка є новою для ринку), з 58 підприємств харчової промисловості у 2008 р. до 47 підприємств у 2009 р. і до 42 – у 2010 р.

Зросла кількість підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію, котра є новою тільки для підприємства, у 2009 р. порівняно з 2008 р. на 25 од., у 2010 р. порівняно з 2008 р. на 24 од., а у 2010р. порівняно з 2009 р. така кількість знизилася на одне підприємство. Зростала частка підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію за межі України із 34 у 2008 р. до 43 у 2009 р. і до 49 у 2010 р. Тобто темпи зростання склали відповідно 44,12% і 13,95%.

Аналогічна нестабільна ситуація спостерігалася і на промислових

підприємствах Тернопільської області (додаток А, табл. А.3.). У 2010 р. кількість підприємств, що реалізувала інноваційну продукцію знизилася на 7 од. порівняно з 2009 р. і на 3 од. порівняно з 2008 р. При цьому зросла кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію для нових ринків з 9 у 2008 р. до 12 у 2009 р. і до 10 у 2010 р. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, яка є новою тільки для підприємств Тернопільської області, у 2009 р. зросла порівняно з 2008 р. на 2 од., але у 2010 р. знизилася на 5 од. порівняно з 2009 р. Кількість підприємств Тернопільської області, що реалізували інноваційну продукцію за межі України у 2009 і 2010 рр. складала 5 од., тоді як у 2008 р. 6 од. Наукові дослідження засвідчили, що протягом 2008-2010 рр., на жаль, ситуація щодо інноваційних підприємств Тернопільської області постійно змінювалася.

Фінансування інноваційної діяльності є складовою економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, тому ми, в процесі дослідження, приділили особливу увагу не лише динаміці питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, але і обсягам фінансування інновацій протягом 2000-2011 рр. (рис. 2.4.)

Рис. 2.4. Динаміка питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації та обсягів фінансування інновацій в Україні за 2000-2011 рр. [49, с. 239].

Рисунок 2.4. дає змогу простежити чітку тенденцію зростання обсягів фінансування за 2000-2008 рр. для впровадження інновацій в Україні. Так, забезпеченість коштами за 2008 р. (11994,2 млн. грн.) порівняно з 2000 р. (1757,1 млн. грн.) зросла на 10237,1 млн. грн. або у 6,8 рази. Хоча обсяги фінансування у даний період і зростали, у 2009 р. різко зменшилися до 7949,9 млн. грн. що, звичайно, не забезпечує достатнього розвитку інноваційних процесів в Україні, проте у 2011 р. величина виділених коштів зросла до 1433,9 млн. грн., що значно покращило ситуацію. З іншого боку, протягом 2001-2005 рр. відбулося зменшення самих промислових підприємств, що впроваджували інновації, на 6,6 %, а з 2005-2007 рр. збільшилася на 3,3 %. Для порівняння: у США, Японії, Німеччині та Франції частка інноваційних підприємств становить 70-80% від їх загальної кількості, коли в Україні рівень інноваційної активності промислових підприємств у 2007 р. становило 11,5% від їх кількості, у 2004 р. – 10,0%, 2005 р. – 8,2% , 2006 р. – 10,0 %, 2008 – 10,8%, 2009 – 10,6 %. [49, с. 240].

У контексті висвітлення методів фінансування доцільно акцентувати увагу на джерелах фінансування інноваційних процесів, що дасть змогу більшою мірою оцінити стан інноваційного ринку України (рис. 2.5.).

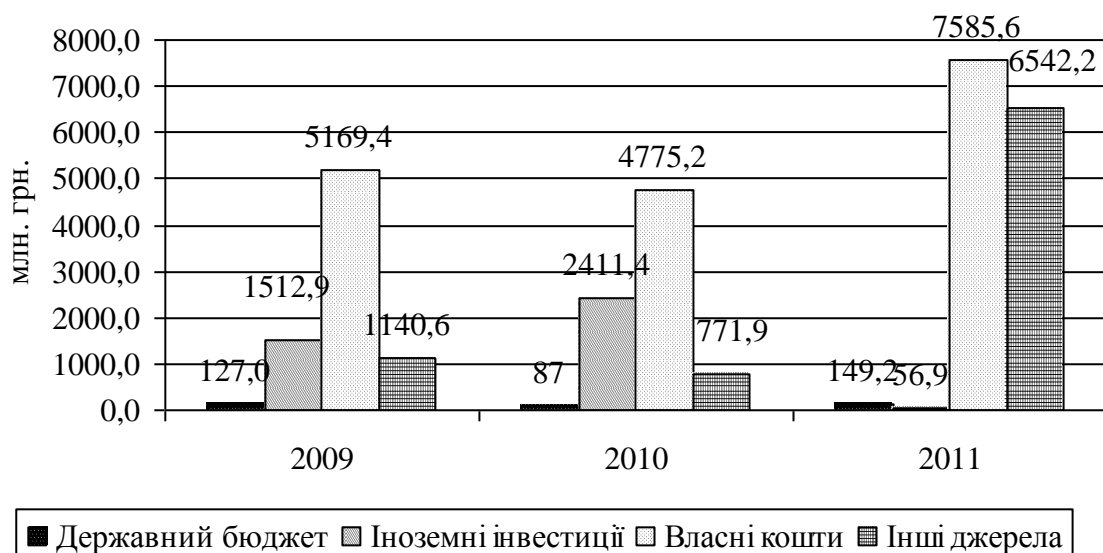

Рис. 2.5. Структура джерел фінансування інноваційного розвитку в Україні за 2009-2011 рр., млн. грн. [66]

Із структури джерел фінансування інноваційної діяльності українських підприємств за 2009 р. видно, що власні кошти підприємств у загальному обсязі фінансового забезпечення інноваційної діяльності становлять 5169,4 млн. грн., що у відносному співвідношенні до загального обсягу фінансування становить 65%; у свою чергу спостерігається надто низька доля фінансування із державного бюджету – 127,0 млн. грн. (1,6%) [66].

У 2010 р. при фінансуванні інноваційного розвитку, як і у попередні роки, переважали власні кошти підприємств, однак частка фінансування інноваційного розвитку за рахунок Державного бюджету знизилася.

З іншого боку, структура джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств в Україні 2011 року зазнала змін. Якщо взяти до уваги обсяги фінансування за рахунок іноземних інвестицій, то їх обсяги суттєво знизилися до відмітки 56,9 млн. грн., але тільки через збільшення власних коштів та інших джерел 7585,6 млн. та 6542,2 млн. грн. відповідно [66].

Як висновок, фінансування інноваційного розвитку в Україні за рахунок коштів державного бюджету досить мізерне, ще й постійно зазнає скорочення. Проаналізувавши дану ситуацію, можна констатувати тільки одне, що з боку держави немає жодних спроб для стимулювання інноваційних процесів в Україні, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства.

У контексті дослідження впливу стимулів і методів економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості (див. рис. 1.12) доречно звернути увагу на загальну величину фінансування інноваційних процесів у Тернопільській області (рис. 2.6.).

Згідно з матеріалами статистичної звітності, що графічно зображена на рис. 2.6., видно, що темпи зростання загальної суми витрат на розвиток інновацій підприємств Тернопільської області є нестабільними. Так, упродовж 2000-2002 років обсяги фінансування зменшилися від 3585,0 тис. грн. до 1554,9 тис. грн. відповідно.

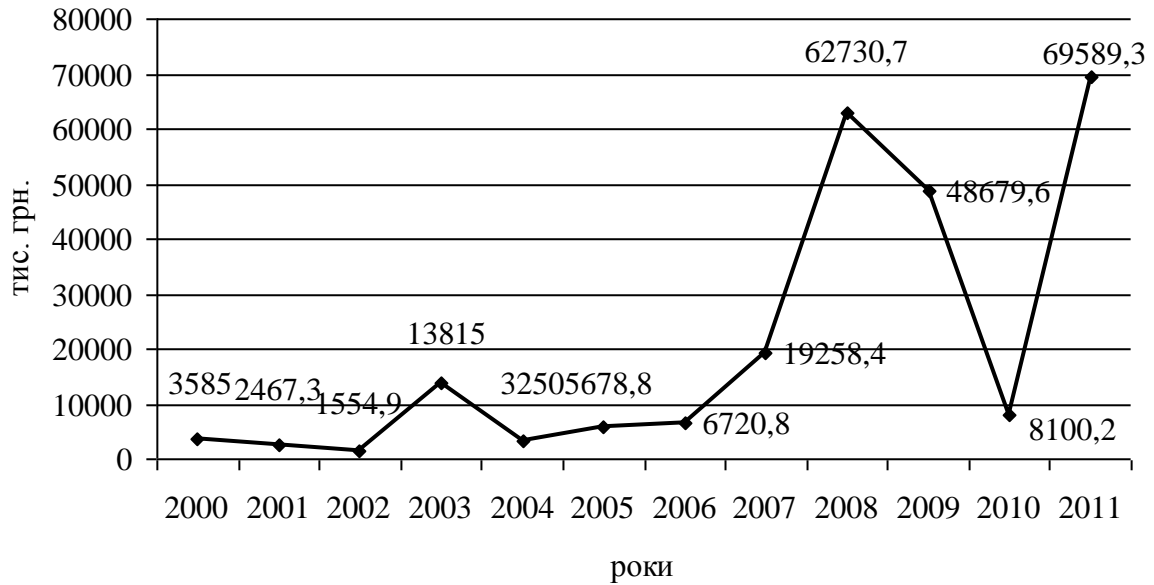

Рис. 2.6. Динаміка загальної суми витрат на розвиток інноваційних процесів у Тернопільській області [54]

Проте, незважаючи на період спаду, в останні роки спостерігається стійка тенденція до зростання загальної суми витрат на розвиток інновацій. Зокрема, обсяги фінансування за 2007 рік (19258,4 тис. грн.) порівняно з 2004 роком (3250,0 тис. грн.) зросли приблизно у 6 разів. Також спостерігалася тенденція щодо зниження загальних витрат на розвиток інноваційних процесів з 48679,6 тис. грн. у 2009 р. до 8100,2 тис. грн. у 2010 р. Однак, у 2011 році відбувається різке збільшення до 69589,3 тис. грн.

Однак такий аналіз не сприяє повному розумінню ситуації, тому потрібно узяти до уваги основні джерела інноваційної діяльності, їх обсяги, динаміку та структуру в загальному обсязі витрат (табл. 2.8.).

Так, за аналізований період сума власних коштів підприємств на фінансування інновацій збільшилася у 8,5 раз і досягла 10333,9 тис. грн. (у 2000 році – 1213,1 тис. грн.), а їхня частка у загальному обсязі зросла на 19,9 %. Водночас спостерігається збільшення поточних видатків порівняно з 2005 роком на 1,2 %. Обсяги фінансування інноваційних робіт за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел є нестабільними, і їх частка у загальному обсязі витрат є мінімальною.

Таблиця 2.8.

**Джерела фінансування інновацій у Тернопільській області
за 2000-2011 роки, тис. грн.**

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна сума витрат	3585,0	2467,3	1554,9	13815,0	3250,0	5678,8	6720,8	19258,4	62730,7	48679,6	8100,2	69589,3
- у %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
у т. ч. за рахунок власних коштів	1213,1	1318,2	1549,9	5776,6	2669,5	5457,1	6655,8	10333,9	44131,2	46888,5	7836,0	68543,2
- у %	33,8	53,4	99,7	41,8	82,1	96,1	99,0	53,7	70,35	96,32	96,74	98,5
державного бюджету	-	802,1	-	1955,0	460,2	98,0	65,0	-	-	598,0	215,2	750,0
- у %	-	32,5	-	14,5	14,2	1,7	1,0	-	-	1,2	2,66	1,1
іноземних інвесторів	-	-	-	5989,4	-	123,7	-	8924,5	-	77,3	-	-
- у %	-	-	-	43,7	-	2,2	-	46,3	-	0,15	-	-
інші джерела	2371,9	347,0	5,0	-	50,3	-	-	-	18599,5	1115,8	49,0	296,1
- у %	66,2	14,1	0,3	-	3,7	-	-	-	29,65	2,29	0,6	0,4

Джерело: Розраховано автором за даними офіційної статистики [54].

Так, наприклад, за 2003-2007 роки питома вага коштів бюджету характеризується чіткою тенденцією до зниження (у 2003 році – 14,5 %, у 2006 році – 1,0 %) та повною відсутністю в 2007 році. Аналогічна ситуація спостерігається щодо обсягів інших джерел надходження: абсолютна величина яких у 2000 році становила 2371,9 тис. грн., а упродовж 2005-2007 років фінансування інноваційних процесів у Тернопільській області за рахунок інших коштів повністю припинилося. У 2010 р. порівняно з 2009 та 2008 рр. сформувалася негативна тенденція щодо зниження фінансування інновацій та частки власних витрат при цьому на Тернопільщині.

Аналіз динаміки і структури коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі витрат дає змогу стверджувати про наявність нестабільних тенденцій. Зокрема, фінансування інноваційного розвитку за рахунок даного джерела у цей період збільшилося на 8924,5 тис. грн. порівняно з 2000 роком і сама частка витрат зросла на 46,3 %, однак за 2000-2002 роки та у 2004 і 2006 роках

іноземні інвестори не здійснювали фінансування інновацій у Тернопільській області. У 2010 р. порівняно з 2009 та 2008 рр. знизилася частка інших джерел фінансування інновацій та сума коштів іноземних інвесторів. Якщо взяти до уваги 2011р., то загальний обсяг фінансування порівняно з 2010 р. зріс у 1,4 рази і становить 69589,3 тис. грн.

Таким чином, дослідження впливу форм та методів фінансування інноваційної діяльності при реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком пояснюють стримані темпи практичної реалізації інноваційної діяльності за умов відсутності джерел фінансування, максимальної частки власних коштів підприємств та мінімальної частки бюджетних коштів, що, у свою чергу, не приносить бажаних результатів ні економіці країни, ні бюджету Тернопільської області. Держава лише здійснює непряму підтримку інноваційних структур, але при відсутності значних прямих державних капіталовкладень, податкові пільги, надані законодавством, не здатні заповнити нестачу довгострокового фінансування інноваційної сфери. Податкова система держави також не стимулює залучення коштів комерційних банків і бізнес-структур. Ситуація погіршується ще й високим рівнем ризику цих вкладень. Швидкість упровадження інновацій і перехід її на рівень масового виробництва сповільнюється також через низький рівень сприйняття населенням інновацій, основним чинником, при задоволенні потреб якого, є надійність продукту як важеля економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості [129, с. 37].

Причиною такого стану є, практично, відсутність належних умов для ефективного здійснення інноваційної діяльності. На шляху здійснення безперервного та ефективного інноваційного розвитку підприємств постають перешкоди фінансового, політичного, правового, організаційного характеру.

У свою чергу державою повинна проводитись всебічна політика нововведень, оскільки інновації є результатом комплексу заходів наукового, організаційного, економічного, фінансового, технічного та іншого спрямування. Тому для забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та

рентабельності підприємств, будь-які вжиті заходи повинні бути взаємопов'язаними та своєчасно реалізованими [87, с. 150-151].

Так, важливо виділити чинники, що негативно впливають на впровадження економічного механізму інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості:

- відсутність достатніх джерел фінансування;
- високі кредитні ставки;
- брак інформації про ринки збуту;
- слабка зацікавленість виробників у впровадженні нових розробок;
- нестача коштів для розроблення та впровадження нововведень;
- недосконалість податкової системи та пільгового режиму для здійснення інноваційної діяльності;
- міграція фахівців високого рівня, науковців у США, та країни Європи;
- інноваційна політика не має чіткої спрямованості у вирішенні конкретних регіональних економічних проблем, у їхній реструктуризації з врахуванням ринкових чинників;
- відсутність науково-методологічної бази формування інноваційної системи;
- державне управління інноваційною діяльністю здійснюється без чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, інтегралу її реалізації, послідовної на виваженої зовнішньої та внутрішньої економічної політики;
- пріоритети інноваційного розвитку проголошені формально, механізми їх реалізації не відпрацьовані;
- відсутність координацій у діях суб'єктів інноваційної діяльності;
- базове законодавство, необхідне для формування в Україні розвиненого ринку інноваційної продукції, вже значною мірою створене, його практичне використання стримується вкрай недосконалою інфраструктурою, не сформованістю системи захисту інтелектуальної власності;
- повільне формування в Україні сучасного і масштабного ринку

інноваційної продукції;

– продукція високотехнологічних галузей не знаходить збуту в інших сферах через великий технологічний відрив і відсутність мотивації до її використання, що суттєво знижує ефект інновацій.

З метою формування ефективного економічного механізму управління інноваційним розвитком та забезпечення успішного його впровадження на підприємствах харчової промисловості необхідно здійснити: упорядкування та вдосконалення законодавства, що регламентує діяльність інноваційного підприємництва; адаптацію нормативно-правової бази інноваційної діяльності до принципів та норм Європейського Союзу; формування та розвиток діяльності системи виробничо-технологічного забезпечення, сертифікації і просування розробок; сприяння відновленню функціонування патентних підрозділів на підприємствах державної форми власності; створення підрозділів з питань охорони інтелектуальної власності в центральних органах виконавчої влади; удосконалення та спрощення процедури експертизи та реєстрації інноваційних структур та їх проектів; активізацію інвестиційної діяльності для розвитку інноваційної інфраструктури.

Однак незважаючи на всі перераховані вище негативні тенденції, доцільно, на нашу думку, з метою підсилення впливу стимулів, важелів і методів в економічному механізмі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості здійснити наступні кроки:

- розробити і запровадити надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують і реалізують інноваційну продукцію;
- поширити практику надання іншим підприємствам середньострокових кредитів зі знижкою кредитної ставки;
- мотивувати працівників до інноваційної діяльності;
- політика підприємства повинна мати інноваційну спрямованість;
- удосконалити нормативно-правову базу для забезпечення розвитку інноваційної системи України;
- органічно увести всі окремі елементи інноваційного розвитку в єдину

активно і цілеспрямовано функціонуючу національну інноваційну систему, що можливо лише за умови дії потужних системоутворюючих чинників;

- створити високоефективну систему телекомунікації, запровадити новітні методи передачі та обробки інформації в усіх сферах людської діяльності, забезпечити якнайшвидшу інтеграцію України в світовий інформаційний простір;

- сформувати загальнодержавні системи автоматизованого пошуку, збору, накопичення, аналітичної обробки, систематизації, консолідації, зберігання, розповсюдження і надання інформації у сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку, єдиної системи обліку електронних інформаційних ресурсів держави;

- забезпечити через систему інформаційних ресурсів національної інноваційної системи широкомасштабне використання існуючого науково-технічного доробку (зокрема, баз даних НДДКР) щодо його інноваційного впровадження та підвищення рівня науково-технічного потенціалу у сфері інноваційної діяльності;

- прискорити використання або впровадження (іноді і на безприбуткових засадах) нововведень;

- здійснити ефективну інвестиційну, податкову та амортизаційну політики;

- визначити території інноваційного розвитку як такі у межах одного чи декількох муніципальних утворень, основу економічного розвитку яких складає створення та реалізація конкурентоспроможної наукомісткої продукції, а також надання послуг щодо її створенню;

- підготовку кадрів відповідної кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності [118, с. 45-49].

Упровадження запропонованих вище напрямів активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості можливе за умови активної участі держави в реалізації даних цілей. Саме це дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності таких підприємств, стабілізувати прискорений

процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції в інноваційній діяльності. Крім того, впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості сприятиме розширенню асортименту продукції, створенню нових ринків збуту в Україні, збереженню і розширенню традиційних ринків збуту, забезпеченню відповідності сучасним правилам і стандартам, зростанню виробничих потужностей, покращенню умов праці [5, с. 28-33].

На нашу думку, створивши умови для розвитку в країні інноваційної економіки, держава зможе забезпечити конкурентоспроможність підприємств, у тому числі й харчової промисловості. Тільки інноваційні процеси забезпечать успішну діяльність підприємств України, що, у свою чергу, сприятиме економічному зростанню, підвищенню добробуту громадян, здійсненню державою ефективної соціальної політики, наближенню її до європейських стандартів [50, с. 125].

2.3. Вплив економічного механізму на конкурентоспроможність продукції і кінцеві результати діяльності підприємств харчової промисловості

У сучасних умовах швидкозмінний світ вимагає від підприємств зовсім інших методів управління, ніж у минулому столітті. Скорочення життєвого циклу продукту, зростаючі потреби ринку і споживачів змушують виробників пристосовуватися до кон'юнктури, що змінюється. У виграші опиняється той, хто швидше за усіх здатний реагувати на зміни в суспільстві й утілювати в життя задумане, тобто використовувати свої інноваційні можливості [6].

На початку XXI ст. управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості стало важливим інструментом підвищення ефективності їх діяльності. Характерною рисою сучасності є взаємопроникнення стратегічного й інноваційного управління. Це пов'язано з тим, що інновації визначають основну лінію перспективного розвитку

підприємства. Впровадження нової технології, пропозиція зовсім інших товарів і послуг, формування нових ринків або введення нових організаційних форм дозволяє підприємствам харчової промисловості збільшити підсумкову цінність для споживачів. Нові види бізнесу дають можливість підприємствам досліджуваної галузі створити додаткові джерела грошового потоку, а, отже, збільшити вартість акцій і здійснювати наступні капіталовкладення в подальшу розробку товарів, послуг та процесів. Такий кругообіг є основою зростання і розвитку підприємств харчової промисловості. Це їм дозволяє зберігати свою конкурентоспроможність на ринку [174, с. 54].

Використання економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств, що наведений на рис. 1.13 передбачає використання інноваційного потенціалу, який направлений на задоволення потреб клієнтів, споживачів, контрагентів, держави, регіонів і підприємства. Даної мети можна досягти завдяки використанню методів та важелів управління. До важелів в процесі планування інноваційного розвитку належать обсяги виробництва, ціна, які можна збільшувати завдяки підвищенню якості інноваційної продукції, що супроводжується високим рівнем конкуренції на ринку. Збільшення щільності конкуренції практично на усіх внутрішніх ринках призводить до постійних вкладень у розробки нових технологій і продуктів, і вже давно є присутнім в усіх розвинених країнах [119].

У сучасних умовах управління інноваційним розвитком на основі впровадження економічного механізму отримує усе більшу вагу для успішної фінансово-господарської діяльності підприємств харчової промисловості, стає важливим інструментом конкурентної боротьби [26, с. 21].

Одним із важелів, що забезпечує високий рівень конкуренції є ціна на товари або послуги. Очевидно, що найбільш гарантованим способом збереження прибутку може бути або створення по-справжньому оригінальних конкурентних переваг своєї продукції, або вихід на такі ринки, де немає жорсткої конкуренції. Дані способи передбачають використання зовсім не нового, але ефективного в сучасній економіці методу конкурентної боротьби,

відомого як застосування інновацій у своєму бізнесі [119].

Конкурентні переваги дозволяють підприємствам харчової промисловості досягати позитивних фінансових результатів (табл. 2.9.).

Таблиця 2.9.

**Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств
до оподаткування за видами промислової діяльності періодом від 2006 до
січня-квітня 2011 рр., млн. грн.**

Вид економічної діяльності	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	Січень-квітень 2011
Промисловість	34699,6	43700,9	20243,2	-4788,1	25191,5	15981,8
Добувна промисловість	5370,5	8235,6	22169,9	2970,5	19457,1	11346,2
Переробна промисловість	23853,0	32712,2	-3167,0	-8989,4	4006,3	1798,8
у тому числі виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4425,3	3711,3	-5468,6	5856,5	5027,4	916,0
легка промисловість	-20,4	65,9	-526,9	78,1	60,3	-8,0
машинобудування	1916,9	5127,5	704,6	1921,1	5638,9	2209,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	5476,1	2753,1	1240,3	1230,8	1728,1	2836,8
Відхилення абсолютні 2010						
Промисловість	-9508,1	-18509	4948,3	29979,6		
Добувна промисловість	14086,6	11221,5	-2712,8	16486,6		
Переробна промисловість	-19847	-28706	7173,3	12995,7		
у тому числі виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	602,1	1316,1	10496	-829,1		
легка промисловість	80,7	-5,6	587,2	-17,8		
машинобудування	3722	511,4	4934,3	3717,8		
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-3748	-1025	487,8	497,3		
Відхилення відносні 2010						
Промисловість	-27,40	-42,35	24,44	-626,13		
Добувна промисловість	262,30	136,26	-12,24	555,01		
Переробна промисловість	-83,20	-87,75	-226,50	-144,57		
у тому числі виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	13,61	35,46	191,93	-14,16		
легка промисловість	-395,59	-8,50	-111,44	-22,79		
машинобудування	194,17	9,97	700,30	193,52		
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-68,44	-37,23	39,33	40,40		

Джерело: [172].

Як видно з табл. 2.9, підприємства харчової промисловості у 2009 р. отримали прибуток у розмірі 5856,5 млн. грн. Водночас у 2008 р. підприємства мали збиток у розмірі – 5468,6 (що пояснюється фінансово-економічною

кризою), що дає підстави говорити про збільшення фінансового результату на 10496 млн. грн. або у 1,91 рази. У 2009 р. порівняно з 2008, 2007, 2006 рр. також відбулося зростання прибутку відповідно на 11325,1 млн. грн. або у 2,07 рази, 2145,2 млн. грн. або 57,8% і 1443,3 млн. грн. або 32,61%. У 2010 р. спостерігалось незначне зниження прибутку порівняно з 2009 р., але помітне зростання порівняно з 2008, 2007, 2006 рр. відповідно на 10496 млн. грн. або 191,93%, на 1316,1 млн. грн. або 35,46% та на 602,1 млн. грн. або 13,61%.

Тоді як фінансові результати від звичайної діяльності промислових підприємств були негативними, а темпи зростання 2010 р. порівняно з 2009, 2008, 2007 і 2006 рр. були незначними, динаміка у січні-квітні 2011 р. спостерігалася позитивною.

Упровадження інновацій розглядається науковцями і керівниками як єдиний спосіб підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств харчової промисловості, підтримка високих темпів розвитку і рівня прибутковості. Тому підприємства харчової промисловості, долаючи економічні труднощі, почали своїми силами провадити розробки у сфері продуктових і технологічних інновацій.

Якість товарів і послуг також є важелем економічного механізму управління підприємством, що забезпечує зростаюче різноманіття нової продукції з одночасним скороченням часу її виведення на ринок, посилення конкуренції, що в свою чергу викликає необхідність адекватного реагування товаровиробників на зміни зовнішнього середовища [163, с. 208].

Інновації стали промисловою релігією ХХ століття. Для бізнесмена вони є основним засобом підвищення прибутків, ключем до нових ринків збуту. Уряди роблять ставку на інновації, коли намагаються здолати економічну кризу. Пріоритети інноваційного розвитку давно замінили популярну в післявоєнні роки концепцію «благополучної економіки» [173].

Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості відбувається, як правило, шляхом освоєння різноманітних інновацій. Останні можуть стосуватися усіх сфер діяльності суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що

будь-які досить серйозні інновації в одній сфері діяльності підприємства, зазвичай, вимагають негайних змін у суміжних ділянках, а іноді і загальної перебудови організаційних структур менеджменту [183].

Наукові дослідження свідчать, що інновації – запорука успішного розвитку підприємства харчової промисловості, що є мотивом її здійснення. Навіть якщо підприємство постійно модернізує свої товари, ринки, де виробник працює, вони можуть увійти до стадії спаду, і підприємствам, що прагнуть до розвитку, час від часу доводиться «висаджуватися на нові території». Крім того, інновації мають вирішальне значення для підтримки або підвищення рівня прибутковості, що також виступає мотивом в економічному механізмі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості. Під «пресом» конкурентної боротьби показники рентабельності досить швидко після виходу товарів на ринок починають скорочуватися. Модернізація продукту і розширення спеціалізації дозволяє, у кращому разі, підтримувати рівень прибутку, а дійсно значний дохід приносять тільки по-справжньому новаторські товари.

Використання економічного механізму управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах у 2010 р. дозволило їм працювати рентабельно, але частка збитково працюючих підприємств складала 47,9% (табл. 2.10.).

Як видно з табл. 2.10., обсяги реалізованої продукції у 2008 р. порівняно з попередніми роками постійно зростали, у 2009 р. внаслідок фінансово-економічної кризи обсяги реалізованої продукції порівняно з 2008 р. знизилися, проте підвищили у зіставленні з усіма попередніми роками. У 2010 р. спостерігаємо зростання обсягів реалізованої продукції порівняно з 2009 р.

Таблиця 2.10.

Основні показники розвитку промислових підприємств у 2000-2011 рр.

Показники	Роки											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг реалізованої продукції (у фактичних цінах), млн. грн.	182718,3	210842,7	229634,4	289117,3	400757,1	468562,6	551729,0	717076,7	916618,3 ¹	806550,6	891169,5	436527,7 (січень-травень)
Основні засоби (у фактичних цінах, на кінець року), млн.грн.	285328	311089	339259	362598	420080	456738	525222	660369	970207,2	1006380,8	910575,6 (30 вересня)	986173,0 (31 березня)
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	4,8	3,7	2,6	3,3	4,7	5,5	5,8	5,8	4,9 ¹	1,8	3,8 (січень-вересень)	4,6 (січень-березень)
Частка збиткових підприємств, %	42	41	42	40	38	37	35	33	39 ¹	41,5	47,9 (січень-вересень)	50,2 (січень-березень)
Середньорічна кількість найманих працівників, тис.	4461,8	4267,2	4063,5	3943,6	3941,2	3913,3	3851,9	3690,0	3530,8	3191,0		
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	291,16	375,16	455,85	553,59	697,42	912,83	1144,59	1481,96	1933,92	2033,82		3058 (травень)
Продуктивність праці (виробка на одного найманого працівника), млн.грн.	40,95	49,41	56,51	73,31	101,68	119,74	143,24	194,33	259,61	252,76		

¹ Без урахування зміни підприємствами основного виду діяльності.

² Попередні дані.

Джерело: [124, 157]

За п'ять місяців 2011 р. проявилася позитивна тенденція, що дозволяє нам оптимістично дивитися на обсяги реалізації порівняно з 2010 р. Їх зростання у 2010 р. та січні-травні 2011 р. забезпечили рентабельність операційної діяльності у розмірі 3,8% і 4,6% відповідно.

Використання мотивів, важелів і методів економічного механізму в процесі управління інноваційним розвитком – першочергове завдання вищого керівництва підприємств харчової промисловості. Конкурентні переваги на основі впровадження інновацій, разом з прибутком, потрібно розглядати як найважливіше організаційне завдання підприємств харчової промисловості.

Як видно з табл. 2.10., промислові підприємства, впроваджуючи інновації, позитивно впливали на показники продуктивності праці, які у 2008 р. зросли порівняно з попередніми роками, тоді як середньорічна кількість найманих працівників у промисловості знизилася, що є свідченням упровадження інноваційного обладнання та інноваційних технологій [20, с. 292].

Інноваційна діяльність пов'язана з підвищення ризику при позитивних результатах реалізації нововведень, однак це призводить до підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та зниження витрат виробництва підприємств харчової промисловості.

Як свідчить статистика, діяльність із створення і впровадження інновацій, незважаючи на великий ризик, характеризується високою прибутковістю, в середньому більше, ніж утричі, що перевищує середній прибуток інвестицій в економічно розвинених країнах [93, с. 158].

Серед різних методів і засобів посилення конкурентного статусу підприємств харчової промисловості особливе місце сьогодні займає активізація інноваційних процесів, більшість яких – створення нової продукції, послуг, інформації, інтелектуальних цінностей, тобто новаторський процес постійного пошуку нових можливостей, уміння використовувати для вирішення постійних завдань нові матеріали й інтелектуальні ресурси з різноманітних джерел.

Основні переваги інноваційного шляху розвитку підприємств харчової промисловості представлені на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Основні переваги інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості [44, с.322]

Для активізації інноваційної діяльності підприємствам харчової промисловості потрібна державна підтримка розробки і впровадження конкурентоздатних продуктів, обов'язково заснованих на патентоспроможних винаходах. Важливо розробити систему надання пільг і субсидій підприємствам, що роблять подібні продукти, оскільки саме на їхню долю випадають великі витрати і значні ризики. Винахідники ж, у свою чергу, знаючи про заохочення, що надаються виробникам продуктів на базі їх винаходів, будуть більш якісно і серйозно підходити до проблеми створення нового винаходу і до встановлення здорової справедливої ціни за використання ліцензії на нього. Така політика, навіть не будучи безпосередньо спрямованою на стимулювання створення винаходів, оживить попит на них, підніме рівень мотивації винахідницької діяльності [94, с. 2]

Варто відзначити і такий факт, що мотивація розвитку економіки країни неможлива без конкретних гарантій держави і бізнесу в подальшій затребуваності фахівців, у їх високому заробітку, хороших умовах праці і соціальної захищеності. Для цього потрібне переформовування і коригування структури державного, регіонального, а також муніципального замовлень на

підготовку і перепідготовку кваліфікованих працівників [94, с. 3-4].

На сучасному етапі розвитку слабкою ланкою ефективного менеджменту діяльності підприємств харчової промисловості є механізм управління інноваціями. В умовах ринку інновації підприємств досліджуваної галузі повинні сприяти інтенсивному розвитку економіки, забезпечувати прискорення впровадження останніх досягнень науки і техніки у виробництво, повніше задовольняти потреби споживачів у різноманітній високоякісній продукції і послугах (табл. 2.11.).

Обсяг реалізованої продукції підприємств харчової промисловості у 2010 р. зріс порівняно з 2009 р. на 33024,2 млн. грн. або 20,7%, з 2008 р. – на 52681,9 млн. грн. або 37,66%, з 2007 р. – на 82614,4 млн. грн. або 75,13%, з 2006 р. – на 106752,3 млн. грн. або у 1,24 рази, з 2005 р. – на 116245,2 млн. грн. або в 1,52 рази (табл. 2.11.), що є позитивним для даних підприємств, а також свідченням спрямованості інновацій направлені на інтенсивний розвиток підприємств харчової промисловості, що забезпечує зростання їх обсягів реалізації інноваційної продукції.

Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності підприємств Тернопільської області за 2006-2010 рр. наведено у табл. 2.12.

Дані табл. 2.12. показують, що у 2010 р. порівняно з 2009, 2008, 2007 та 2006 рр. обсяг реалізованої промислової продукції зріс на 262904,8 тис. грн. або 5,04%, 328177,1 тис. грн. або 6,37%, 1537534 тис. грн. або 39,04%, 2374787 тис. грн. або 76,57% відповідно. При цьому змінилася структура обсягу реалізованої промислової продукції за видами економічної діяльності. У 2010 р. питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами переробної промисловості зменшилася порівняно з 2009 р. на 1,8%; порівняно з 2008 р. зменшення склало 3,1%; порівняно з 2007 р. зменшення – 5,9%; порівняно з 2006 р. зменшення – 6,2%.

Таблиця 2.11.

Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за видами діяльності у 2001-2010 роках¹, млн. грн.

Види економічної діяльності	Роки									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість	210842,7	229634,4	289117,3	400757,1	468562,6	551729,0	717076,7	917035,5	806550,6	1067132,3
Добувна промисловість	138042,9	155439,9	207906,3	306267,9	355079,9	405466,3	530162,7	668466,4	559266,5	107828,0
Переробна промисловість	34905,4	39160,3	49234,6	63387,4	76329,1	85822,0	109959,9	139892,4	159550,1	731544,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	34905,4	39160,3	49234,6	63387,4	76329,1	85822,0	109959,9	139892,4	159550,1	192574,3
абсолютні відхилення 2010										
Промисловість	856289,6	837497,9	778015	666375,2	598569,7	515403,3	350055,6	150096,8	260581,7	
Добувна промисловість	-30214,9	-47611,9	-100078	-198440	-247252	-297638	-422335	-560638	-451439	
Переробна промисловість	696638,9	692384	682309,7	668156,9	655215,2	645722,3	621584,4	591651,9	571994,2	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	157668,9	153414	143339,7	129186,9	116245,2	106752,3	82614,4	52681,9	33024,2	
відносні відхилення 2010										
Промисловість	406,13	364,71	269,10	166,28	127,75	93,42	48,82	16,37	32,31	
Добувна промисловість	-21,89	-30,63	-48,14	-64,79	-69,63	-73,41	-79,66	-83,87	-80,72	
Переробна промисловість	1995,79	1768,08	1385,83	1054,08	858,41	752,40	565,28	422,93	358,50	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	451,70	391,76	291,14	203,81	152,29	124,39	75,13	37,66	20,70	

¹ Дані сформовано за однорідними продуктами, що за Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) стосуються відповідного виду економічної діяльності.

Джерело: [120]

Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції підприємств Тернопільської області за 2006-2010 роки

Види економічної діяльності	Роки									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	тис. грн.	у % до підсумку	тис. грн.	у % до підсумку	тис. грн.	у % до підсумку	тис. грн.	у % до підсумку	тис. грн.	у % до підсумку
Промисловість	3101271	100	3938524	100	5147880	100	5213153	100	5476057	100
Добувна промисловість	54583,8	1,8	67595,9	1,7	179051,4	3,5	113773,9	2,2	133496	2,4
Переробна промисловість	2512159	81	3177199	80,7	4008954	77,9	3995487	76,6	4096408	74,8
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1545176	49,8	1758556	44,7	2127312	41,3	2210849	42,4	2384668	43,5
абсолютні відхилення										
Промисловість	2374787	0	1537534	0	328177,1	0	262904,8	0		
Добувна промисловість	78912,2	0,6	65900,1	0,7	-45555,4	-1,1	19722,1	0,2		
Переробна промисловість	1584250	-6,2	919208,7	-5,9	87453,7	-3,1	100921,5	-1,8		
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	839491,9	-6,3	626111,9	-1,2	257355,3	2,2	173818,5	1,1		
відносні відхилення										
Промисловість	76,57		39,04		6,37		5,04			
Добувна промисловість	144,57		97,49		-25,44		17,33			
Переробна промисловість	63,06		28,93		2,18		2,53			
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	54,33		35,60		12,10		7,86			

Джерело: [121]

Змінилася також структура обсягу реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості у 2010 р. порівняно з 2009 р. вона зростає на 1,1%; порівняно з 2008 р. зростання склало 2,2%. Але порівняно з 2007 і 2006 рр. питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості знизилася на 1,2% і 6,3% відповідно, що є свідченням того, що питома вага реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості знизилася порівняно з до кризовим періодом. Така ситуація є підтвердженням того, що на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області з метою забезпечення зростання обсягів реалізованої продукції для задоволення потреб населення необхідно впроваджувати інновації для створення їх інноваційного розвитку.

Проблема формування, становлення й інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості полягає в тому, що цей процес повинен проходити в дуже стислі терміни за відсутності багатьох умов для його розвитку.

Розвиток підприємств харчової промисловості разом з іншими галузями є основним джерелом інноваційного розвитку і сприяє переходу країни на постіндустріальний етап. Необхідність стабільного функціонування підприємств харчової промисловості для економіки визначається тим фактом, що даний сектор економіки залишається постачальником продуктів харчування для населення. Від міри розвиненості підприємств харчової промисловості, зрештою, залежить рівень життя населення.

Рівень інноваційної активності на підприємствах харчової промисловості після кризового падіння у декілька разів і зараз залишається низьким, механізми просування перспективних розробок у виробництво працюють неефективно. Починаючи з 90-х рр. ХХ століття у розвиток підприємств харчової промисловості додаткові кошти не вкладалися. У результаті цього швидкими темпами відбувався фізичне зношування основних виробничих фондів підприємств. Роботи зі створення і впровадження у генерування нових високоефективних технологій не мали достатнього фінансування для випуску

конкурентоздатної інноваційної продукції.

Починаючи із нового століття, підприємства харчової промисловості з метою підвищення конкурентоспроможності своєї продукції розпочали впроваджувати інноваційні технології. Свідченням цього є оновлення основних фондів підприємствами харчової промисловості (табл. 2.13.).

Таблиця 2.13.

**Динаміка показників використання основних фондів
підприємствами харчової промисловості Тернопільської області
за 2006-2011 рр., тис. грн.**

Роки	ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	Фондовіддача, грн.	Фондомісткість, грн.	Рентабельність ОФ, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2006	12441	3,9	0,25	64
2007	15992,3	4,47	0,22	62
2008	22519	5,05	0,2	79
2009	27976	5,7	0,18	107
2010	39920	7,5	0,13	123
2011	41230	6,5	0,15	110
ТзОВ «Сім-Сім»				
2006	4436,8	4,3	0,23	39
2007	17617,7	2,78	0,36	22
2008	17872	1,09	0,9	20,40
2009	18012	0,92	1,9	4,40
2010	22108	2,23	0,45	19,60
2011	24568	1,74	0,57	15,2
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД				
2006	22557	2,78	0,36	66
2007	27607	3,25	0,31	63
2008	29484	4,25	0,23	125
2009	59943	3,4	0,29	74
2010	66380	3,25	0,31	81
2011	71590	3,32	0,3	83
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2006	4289,8	1,9	0,52	51
2007	4352,4	2,8	0,36	48
2008	4475	8,5	0,12	43
2009	5551	8,2	0,12	42

Продовж. табл. 2.13.

1	2	3	4	5
2010	5782	13,3	0,07	61
2011	6430	13,5	0,07	42
ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД				
2006	10981	3,1	0,32	72
2007	12770	3,5	0,29	82
2008	14486	4,1	0,24	101
2009	16934	3,9	0,26	85
2010	18762	3,6	0,28	88
2011	19280	3,9	0,26	96
ПП «Альма-Віта»				
2006	7085,4	8	0,125	56
2007	10374,5	8,9	0,11	97
2008	13681	6,7	0,15	10,80
2009	16938	3,8	0,26	30
2010	18062	4,8	0,21	58
2011	20750	4,4	0,23	46

Аналіз показників використання основних фондів підприємствами харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр. наведено у табл. А.6. додатку А, а їх показники у табл. 2.13.

Як видно з табл. 2.13., підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2011 р. порівняно з попередніми роками впроваджувало інноваційні основні фонди, що дозволило збільшити фондівдачу порівняно з 2009, 2008, 2007 і 2006 рр. відповідно на 0,8 грн. або 14%; на 1,45 грн. або 29%; на 3,03 грн. або 45% і на 2,6 грн. або 67%.

Підприємство ТОВ «Сім-Сім» також у 2010 р. впровадило нові основні фонди, що теж позитивно вплинуло на фондівдачу і забезпечило її зростання. Однак у 2011 р. відбулося зниження відносно 2010 р. на 0,49 грн. або 22%, на.

Проте на підприємстві ДП «Укрспирт» Марилівське МПД впровадження інноваційних основних фондів не сприяло темпам їх зростання, які були нижчими, аніж темпи зростання доходу від реалізації продукції, що знизило фондівдачу у 2010р. на 0,15 грн. або 4%, а у 2011 р. зросла на 0,07 грн. або 2%.

Підприємство ПАТ «Борщівський сирзавод» у 2011 р. впроваджувало нові основні фонди, що забезпечило зростання фондівдачі порівняно з 2010 р. на 0,2.

грн. або 1%, з 2009 р. – на 5,3 грн. або 65%, з 2008 р. – на 5,0 грн. або 59%.

Підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД застосовувало інноваційні основні фонди, але темпи зростання основних фондів були вищими а ніж темпи зростання доходу від реалізації продукції, що стало причиною зниження фондівдачі у 2010 р. порівняно з 2009 і 2008 рр. відповідно на 0,3 грн. або 8% і на 0,5 грн. або 12%.

Ситуація із впровадженням інноваційних основних фондів на підприємстві ПП «Альма-Віта» аналогічна, що й на підприємстві ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД. Відповідно спостерігалось зниження фондівдачі у 2011 р. порівняно з 2008р. на 2,3. грн. або 35%, з 2007 р. – на 4,5 грн. або 51%.

Дані табл. 2.13. показують, що у 2010 р. підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод», ТзОВ «Сім-сім», ДП «Укрспирт» Марилівське МПД, ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, ПП «Альма-Віта» мають зниження фондівдачі основних фондів порівняно з попередніми роками, що є свідченням того, що випереджаючими темпами зростала вартість основних фондів порівняно з вартістю реалізованої продукції. Відповідно, проведені дослідження підприємств харчової промисловості Тернопільської області свідчать про необхідність упровадження інноваційних основних фондів, що забезпечить інноваційний розвиток вищезазначених суб'єктів господарювання.

У сучасних економічних умовах необхідним ресурсом для реалізації нововведень, ефективним організаційно-управлінським інструментом розвитку підприємств харчової промисловості і підвищення її конкурентоспроможності є власний капітал. Наведене твердження актуальне саме для підприємств харчової промисловості, де результат функціонування господарюючих суб'єктів безпосередньо залежить від успішної реалізації НДДКР у межах інноваційних програм.

Підприємства харчової промисловості Тернопільської області з метою забезпечення життєдіяльності та конкурентних переваг використовували як власний, так і позиковий капітал (табл. 2.14.). Аналіз ефективності

використання активів підприємствами харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр. наведено у табл. А.7. додатку А.

Як видно з табл. 2.14., усі підприємства харчової промисловості Тернопільської області, за винятком підприємства ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, збільшували активи у 2011 р. порівняно з попередніми роками.

Таблиця 2.14.

Динаміка показників використання активів підприємствами харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр.

Роки	Активи (на кінець періоду), тис.грн.	Власний капітал, тис.грн.	Позиковий капітал, тис.грн.	Рентабельність активів, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2006	13295,9	6248,6	7047,3	11
2007	16563,1	7941	8622,1	10,40
2008	25798	10340	15458	10,50
2009	39105	18089	21016	23
2010	63354	30876	32478	24
2011	71585	33730	37855	24,5
ТзОВ «Сім-Сім»				
2006	11553	3172,7	8380,3	3,40
2007	21898,7	10070,6	11828,1	-3
2008	22555	10136	12419	0,30
2009	19425	10246	9179	0,50
2010	26921	10700	8110,5	2
2011	30253	16200	14053	1,5
ДП «Марилівський спиртовий завод»				
2006	30009	17595	12414	12
2007	59316	22667	36649	10,60
2008	44983	30139	14844	26
2009	76498	44330	32168	15,50
2010	83047	51430	31617	14,80
2011	86568	53680	32888	15,2
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2006	5010	3127,2	1882,8	9,40
2007	7785,5	3480,8	4304,7	5,50
2008	17983	3973	14010	3,80
2009	25508	4447	21061	2,20
2010	35303	8776	26527	14
2011	43530	11630	31900	16

Продовж. табл.2.14.

1	2	3	4	5
ДП «Залозецький спиртовий завод»				
2006	11586	5442	6144	7,60
2007	13373	6166	7207	12,30
2008	19429	8297	10732	25
2009	15753	9720	5247	14,50
2010	15286	10573	4713	13,50
2011	14850	10780	4070	13,1
ПП «Альма-Віта»				
2006	11144,3	3334,9	7809,4	22,70
2007	29760,2	7991,8	21768,4	22,80
2008	34631	3425	31206	-14
2009	31825	3644	28181	0,60
2010	35660	9981	25679	14,30
2011	38845	11125	27720	15,1

Підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» збільшило активи у 2011 р., крім того значно швидше зросло використання власного капіталу, аніж використання позикового капіталу. Збільшення власного капіталу у 2011 р. порівняно з 2010р. спостерігалось на 7989 тис. грн., 2009р. – на 1564 тис. грн., з 2008 р. – на 23390 тис. грн., з 2007 р. – на 25789 тис. грн., і з 2006 р. – на 27481,4 тис. грн.

Тоді як підвищення використання позикового капіталу відбувалося порівняно з 2010, 2009, 2008, 2007 рр. відповідно на 1252 тис. грн., на 16839 тис. грн., на 22397 тис. грн. і на 29232,9 тис. грн., що в свою чергу, забезпечило зростання рентабельності активів у 2011 р. у зіставленні попередніми роками відповідно на 0,5%, 1,5%; 14 % і 14,1%.

Підприємство ТзОВ «Сім-Сім» у 2011 р. підвищило свої активи порівняно з 2010р. на 3332 тис. грн. або 12%, з 2009 р. на 10828 тис. грн. або 55%, з 2008 р. – на 7698 тис. грн. або 34 %, з 2007 р. – на 8354,3 тис. грн. або 38%, проте вартість цих активів зростала значно швидше, ніж фінансові результати, що призвело до зниження рентабельності активів.

Підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД у 2011 р. мав аналогічну ситуацію з підприємством ТзОВ «Сім-Сім», оскільки темпи

зростання активів були нижчими, ніж зростання прибутку, що стало причиною (як і у вищенаведеному випадку) зниження рентабельності активів.

Підприємство ПАТ «Борщівський сирзавод» успішно застосовував інноваційні технології та інноваційне обладнання, що дозволило як збільшувати вартість активів, так і спостерігати зростання їх рентабельності у 2011 р. порівняно 2010р. на 2%, з 2009 р. на 13,8%, з 2008 р. – на 12,2%, з 2007р. – на 10,5%, з 2006 р. – 5,6%.

Підприємство ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД в аналогічній ситуації, як і ДП «Укрспирт» Марилівське МПД, але вона є складнішою, оскільки у 2011 р. знизило вартість активів на 903 тис. грн. або 6%, порівняно з 2008 р. – на 4579 тис. грн. або 24%, що призвело до значного зниження рентабельності активів порівняно з 2009 та 2008 рр.

Підприємство ПП «Альма-Віта» впроваджувало інноваційне обладнання у 2011 р. порівняно з 2010 р. на 3185 тис. грн. або 9%, з 2009 р. – 7020 тис. грн. або 22%, з 2007 р. на 4214 тис. грн. або 30%, що стало причиною зростання рентабельності активів порівняно з 2008-2010 рр.

Усе ж підприємства харчової промисловості Тернопільської області за останні три роки (2009-2011 рр.) за рахунок власних коштів розширюють ринки збуту своєї продукції, що позитивно впливає на дохід від реалізації (табл. 2.15.).

Як впливає з даних табл. 2.15., випереджаючими темпами зростає чистий прибуток від реалізації продукції порівняно із її собівартістю по підприємствах ТЗОВ «Сім-Сім», ПАТ «Борщівський сирзавод», ПП «Альма-Віта».

Щодо вищеперерахованих підприємств, то витрати на 1 грн. реалізованої продукції у 2011 р. знизилися порівняно з 2009 р. відповідно по підприємству ТЗОВ «Сім-Сім» на 0,04 грн. або 5,0%, по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» на 0,06 грн. або 7,0%, по підприємству ПП «Альма-Віта» – на 0,03 грн. або 4,0%. Дані підприємства у 2010 р. фіксували стрімке зростання чистого прибутку від реалізації, що є наслідком їхнього інноваційного розвитку, а це в свою чергу позитивно вплинуло на витрати на 1 грн. реалізованої продукції, забезпечуючи їх конкурентоспроможність на ринку.

Таблиця 2.15.

Динаміка витрат на 1 грн. реалізованої продукції по підприємствах харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр.

Показники	Роки						Абсолютні відхилення 2011					Відносні відхилення 2011, %				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
	ТзОВ «Сім-Сім»															
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	15666	30676	19301	16594	44927	40675	25008,6	9999	21374	24081	-4252	159	226	110	145	-9
Собівартість, тис.грн.	14221	28243	15675	15806	40998	37128	22906	8884	21453	21322	-3870	161	31	137	134	-9
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,91	0,92	0,81	0,95	0,91	0,91	0	-0,01	-0,1	-0,04	0	-	-2	12	-5	-
	ПАТ «Борщівський сирзавод»															
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	8172,4	12252	37558	41153	75746	82150	73977,6	69897,6	44592	40997	6404	905	570	119	99	8
Собівартість, тис.грн.	5964	10182	35659	39054	66594	73452	67488	63270	37793	34398	6858	1132	621	105	88	10
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,73	0,83	0,95	0,95	0,88	0,89	0,16	0,06	-0,06	-0,06	0,01	21	7	-7	-7	1
	ПП «Альма-Віта»															
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	47392	77462	80713	58698	84285	85641	38248	8179	4928	26943	1356	80	10	6	45	2
Собівартість, тис.грн.	44112	68949	79407	54124	74110	76704	32592	7755	-2703	22580	2594	73	11	-4	41	4
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,93	0,89	0,98	0,92	0,88	0,89	-0,04	0	-0,09	0,03	0,01	-5	-	-10	-4	1

**Динаміка витрат на 1 грн. реалізованої продукції по підприємствах харчової промисловості
Тернопільської області за 2006-2011 рр.**

Показники							Абсолютні відхилення 2011					Відносні відхилення 2011, %					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	
	ПрАТ «Тернопільський молокозавод»																
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	43642	63607	97207	144541	253119	265130	221488	201522	167929	120589	12011	507	317	173	83	5	
Собівартість, тис.грн.	36560	54851	82043	117583	211275	220350	183790	165498	138307	102767	9075	503	302	169	87	4	
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,84	0,86	0,84	0,81	0,83	0,83	-0,01	-0,03	-0,01	0,02	0	-2	-4	-2	2	-	
	ДП «Укрспирт» Марилівське МПД																
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	57763	81747	121432	152680	205450	228964	171201	147217	107532	76284	23514	296	180	88	49	11	
Собівартість, тис.грн.	44009	65838	85843	119449	153983	171432	127423	105594	85589	51983	17449	289	160	99	43	11	
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,76	0,81	0,71	0,78	0,75	0,74	-0,02	-0,07	0,03	-0,04	-0,01	-3	-9	4	-6	-2	
	ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД																
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	32092	41563	56126	62093	63348	73597	41505	32034	17471	11504	10249	129	77	-22	19	16	
Собівартість, тис.грн.	24706	31800	42358	48679	47590	55320	30614	23520	12962	6641	7730	124	74	31	14	16	
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	0,77	0,77	0,75	0,78	0,75	0,75	-0,02	-0,02	0	-0,03	0	-3	-3	-	-4	-	

По підприємствах харчової промисловості ДП «Укрспирт» Марилівське МПД у 2011 р. також спостерігається зниження витрат на 1 грн. реалізованої продукції порівняно з 2010 р. на 0,01 грн., а по ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД залишаються незмінними в обсязі 0,75 грн. (табл. 2.16.). Проте це зменшення відбувається у 2010 р., бо у 2009 р. спостерігалось зростання витрат на 1 грн. реалізованої продукції. Темпи зростання чистого прибутку від збуту продукції незначно перевищують або дорівнюють темпам зниження собівартості реалізованої даними підприємствами продукції, тобто для зниження витрат виробництва, а також підвищення конкурентоспроможності даних фірм необхідно у подальшому впроваджувати інноваційні технології, інноваційне обладнання, організаційні інновації, що дозволять підприємствам харчової промисловості підвищити ділову активність.

По підприємству ПрАТ «Тернопільський молокозавод» спостерігається зростання витрат на 1 грн. реалізованої продукції порівняно з 2009 р. на 0,02 грн. або 2,0%. Даному підприємству для забезпечення своєї конкурентоспроможності у ринкових умовах необхідно забезпечити інноваційний розвиток. З цією метою потрібно розробити стратегію інноваційного розвитку та забезпечити її виконання.

Проведений аналіз обсягів реалізації та показників, що характеризують ефективність використання основних засобів і активів підприємствами харчової промисловості дозволяють нам стверджувати про необхідність здійснення ними інноваційної діяльності.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження вагомості інноваційного розвитку у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості та стабільності підприємств України дозволяють констатувати, що інноваційна діяльність відіграє вирішальну роль у максимізації прибутку підприємства, головного чинника його економічної стабільності.

Однак проведений нами аналіз свідчить про зниження інноваційної активності підприємств харчової промисловості, до того ж фінансування інноваційної діяльності підприємств здійснюється переважно за рахунок власних коштів, адже державне фінансування та підтримка дуже мізерні.

2. Аналіз стану інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості Тернопільської області дає змогу стверджувати, що результативність інноваційної діяльності значною мірою залежить від реалізації основних принципів державної інноваційної політики.

3. Встановлено, що вирішення проблем інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості можливе через удосконалення законодавчої бази, сприяння фінансовому забезпеченню інноваційного розвитку з боку держави та органів місцевого самоврядування, формування централізованої, регіональної та відомчої інфраструктур підтримки інновацій у промисловості, забезпечення науково-технічної діяльності кваліфікованими кадрами, що стане відчутним мотиватором підняття економіки України і підприємств харчової промисловості Тернопільської області.

4. Для вирішення існуючих проблем та забезпечення успішної реалізації інновацій на підприємствах харчової промисловості необхідно здійснити: упорядкування та вдосконалення законодавства; формування та розвиток діяльності системи виробничо-технологічного забезпечення, сертифікації і просування розробок; сприяння відновленню функціонування патентних підрозділів на підприємствах державної форми власності; створення підрозділів з питань охорони інтелектуальної власності в центральних органах виконавчої влади; удосконалення економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств та методичних підходів до оцінки управління останнім; продуманість та спрощення процедури експертизи і реєстрації інноваційних структур та їх проектів; активізацію інвестиційної діяльності для розвитку інноваційної інфраструктури підприємств харчової промисловості .

5. Акцентовано, що створивши умови для розвитку в країні інноваційної економіки, держава зможе забезпечити конкурентоспроможність підприємств, в тому числі і підприємств харчової промисловості. Тільки впровадження й успішне функціонування економічного механізму інноваційного розвитку забезпечать успішну діяльність підприємств харчової промисловості, що, у свою чергу, сприятиме економічному зростанню, підвищенню добробуту громадян, здійсненню державою ефективної соціальної політики, наближенню її до європейських стандартів.

Авторські публікації: статті [38, 44, 47], матеріали конференцій [49, 50].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

3.1. Використання самооцінки як ефективного інструменту економічного механізму при управлінні інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Послідовна реалізація проголошеного курсу на розвиток підприємств України в умовах СОТ та європейської інтеграції вимагає прискорення підготовки вітчизняних підприємств до жорстких умов міжнародних ринків, що може бути досягнуто тільки через упровадження ефективних систем менеджменту, застосування сучасних інструментів управління ними. Для підтримки цього руху надзвичайно важливо гармонізувати вітчизняні підходи у галузях стандартизації, акредитації, підтвердження відповідності з європейською практикою. На внутрішньому ринку реалізується курс щодо створення умов для вільної, рівноправної конкуренції усіх суб'єктів господарювання, коли запорукою успіху будуть спроможність стабільно випускати високоякісну продукцію за конкурентоздатною ціною.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості (рис. 1.13) передбачає задоволення потреб споживачів, клієнтів, кредиторів, контрагентів, держави на основі використання інноваційного потенціалу. Ми вважаємо за доцільне в процесі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком використовувати у подальшому модель ділового удосконалення.

Модель ділового удосконалення, що розроблена Європейським фондом управління якістю 15 років назад, є узагальненою моделлю ідеальної системи управління для підприємств, що орієнтовані на підвищення

конкурентоспроможності. Модель заснована на філософії постійного вдосконалення бізнесу, на системному підході до управління, що враховує інтереси усіх зацікавлених сторін діяльності підприємства. У Європі конкурси систем управління проводяться для підприємств різних галузей, розмірів, форм власності з 1992 р. [106, с. 34].

Виходячи загалом зі зміни цінностей та парадигм української економіки, актуальнішими стають завдання щодо удосконалення стилів менеджменту та впровадження сучасних підходів і моделей управління вітчизняними підприємствами.

Так, сьогодні Модель досконалості Європейського фонду управління якістю визначає процеси оцінювання, постійного вдосконалення та визначення рівня розвитку підприємств і організацій [150, с. 55].

Модель ділової досконалості є описом «ідеального» підприємства, яким його бачать зараз у Європі [43, с. 176; 145, с. 127; 196, с. 57]. Модель складається з дев'яти критеріїв, які було розроблено на основі досвіду всіх раніше створених премій за якість, аналізу їх слабких і сильних сторін. Дані критерії згруповані в два класи: критерії можливостей і критерії результатів. Структура та вагові коефіцієнти кожного з них зображені на рис. 3.1.

Можливості			Результати	
Лідерство 10%	Персонал 9%	Процеси 14%	Результати, що стосуються персоналу 9%	Основні ділові результати 15%
	Політика і стратегія 8%		Результати, що стосуються споживачів 20%	
	Партнерство і ресурси 9%		Результати, що стосуються суспільства 6%	
Інновації та навчання				

Рис. 3.1. Структура та вагові коефіцієнти критеріїв моделі досконалості діяльності підприємства [105, с. 23]

Наукові дослідження показали, що немає сенсу починати застосовувати модель доти, поки менеджери не адаптують фундаментальні концепції, що формують основу філософії моделі досконалості, у діяльність підприємства.

Сутність фундаментальних концепцій вдосконалення діяльності підприємств наведені у табл. 3.1., де видно: якщо підприємства харчової промисловості будуть упроваджувати концепцію, що орієнтована на результат, то більшість з них аналізують фінансові результати і знають резерви щодо зростання результативності своєї діяльності.

Таблиця 3.1.

**Сутність фундаментальних концепцій удосконалення
діяльності підприємств**

Концепція	Зміст концепції
Орієнтація на результат	Досягнення результатів, які відповідають інтересам усіх зацікавлених сторін
Орієнтація на споживача	Створення значимої для споживача цінності, максимальне задоволення потреб та побажань сьогоdnішніх та майбутніх споживачів
Лідерство і сталість мети	Лідери втілюють модель поведінки для працівників, демонструючи постійність мети, вони здатні переконати у своїй правоті і повести за собою людей
Процесний підхід до управління на основі фактів	Управління підприємством за допомогою взаємозалежних і взаємопов'язаних систем і процесів на основі фактів, включаючи думки усіх зацікавлених сторін, не покладаючись тільки на інтуїцію і емоції менеджерів
Розвиток і залучення людей	Працівники зможуть себе реалізувати повністю тоді, коли вони щиро розділяють загальні цінності, а організаційна культура основана на довірі і заохоченні їх ініціативи
Неперервне навчання, інновації і поліпшення	Проведення ефективних змін з використанням знань і пошуком можливостей для інновацій і покращень
Розвиток партнерських відносин	Розвиток і підтримка плідних партнерських відносин на принципах довіри, обміну знаннями і сумісної діяльності
Корпоративна і соціальна відповідність	Побудова у довгостроковій перспективі структури, за якої підприємство прагне розуміти і задовольняти сподівання усіх зацікавлених сторін, включаючи суспільство загалом

Джерело: [190, с.15]

Якщо підприємства харчової промисловості орієнтовані на споживача, то свою діяльність вони організують з метою задоволення потреб споживача. Інноваційний розвиток спрямований на створення інноваційної продукції, що

користується попитом.

Концепція лідерства і сталості мети направлена на можливість зміни стратегічних і оперативних планів, але вимагає стабільності у відношенні цінностей підприємства та принципів бізнесу [39, с. 56].

Концепція процесного підходу до управління підприємствами харчової промисловості на основі фактів передбачає системне управління процесами, у тому числі трудовими ресурсами.

При використанні концепції розвитку і залучення людей діяльність трудового колективу буде максимально ефективною, оскільки такий стан передбачає його вплив на результати бізнесу, і, відповідно, результати зусиль кожного працюючого будуть впливати на ефективну діяльність підприємства харчової промисловості в цілому.

Концепція безперервного процесу навчання, інновації і покращення передбачає постійне навчання як на власному досвіді, так і на прикладі інших, застосовуючи зовнішній та внутрішній бенчмаркінг. Відкритість дозволяє отримати і використати ідеї усіх зацікавлених сторін [195, с. 385- 392].

Якщо підприємства харчової промисловості будуть упроваджувати концепцію розвитку партнерських відносин, то при укладанні договорів про співпрацю встановлюються довгострокові взаємостосунки лояльності і довіри з метою мінімізації загальних, а не тільки початкових витрат [191, с. 14-20].

При впровадженні концепції корпоративної і соціальної відповідності підприємства харчової промисловості велику увагу повинні приділяти питанням управління персоналу, соціальної відповідальності, які є дуже тісно взаємопов'язаними.

Смисловим завершенням удосконалення бізнесу підприємств харчової промисловості є матриця оцінки RADAR. RADAR – це оцінний механізм на базі моделі EFQM. Абревіатура RADAR означає цикл оцінки системи: результати – підхід – упровадження, розгортання підходу за рівнями підприємства – оцінка (чи самооцінка) і перегляд (аналіз для перегляду і спроб актуалізації). Чотири стадії циклу і етапи оцінки (самооцінки) наведено в табл. 3.2.

**Стадії циклу і етапи оцінки діяльності підприємств харчової
промисловості**

Стадії циклу	Оцінка
Результати	Основні досягнення підприємства, показники його діяльності: фінансові, виробничі, показники системи управління – всі, що відображають реалізацію організаційної політики і стратегії
Підхід	Плани підприємства і основи їх прийняття, ефективність застосованих підходів для досягнення планованих результатів
Впровадження	Широта, системність використання підходів; як відбувається їх розгортання усередині підприємства для реалізації планів і стратегій
Оцінка (самооцінка) і перегляд	Як підприємство вивчає використовувані підходи, аналізує одержані результати, визначає область подальшого удосконалення

Джерело: [3, с. 50]

Результати відображають позитивні тенденції або стабільно добрий стан, відповідають установленим цілям і є кращими порівняно з іншими підприємствами. Досягнення таких результатів обґрунтовано застосуванням економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства. Впровадження даного механізму повинно бути раціональним, продуманим, добре спланованим і регламентованим, чітко орієнтованим на задоволення потреб зацікавлених сторін, крім того він повинний бути інтегрований у корпоративну політику і стратегію. Даний економічний механізм повинний охоплювати всі напрямки діяльності і при впровадженні повинний бути суворо систематизований.

Економічний механізм управління інноваційного розвитком повинен включати методи постійної оцінки й аналізу, отримані результати повинні бути використані для визначення і ранжування сильних та слабких сторін, планування і реалізації діяльності підприємства харчової промисловості для подальшого інноваційного розвитку.

Наукові дослідження свідчать, що складовою економічного механізму

управління інноваційним розвитком є діагностика, яка завжди йде від симптомів до причин, від результатів – до організаційних причин, що їх викликали.

Самооцінка є профілактичним дослідженням. На нашу думку, при впровадженні економічного механізму управління інноваційним розвитком необхідно «рухатися» від результатів до підходів, а при перевірці зовнішніми експертами потрібно описати спочатку підходи, а потім дати дані про результати.

Самооцінка ефективності інноваційної діяльності на основі концепції удосконалення бізнесу є складовою методології забезпечення інноваційного розвитку підприємств. Схема процесу самооцінки діяльності підприємств харчової промисловості зображена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Схема процесу самооцінки діяльності підприємств харчової промисловості [розроблено автором]

Нами встановлено, що сьогодні самооцінку варто сприймати як критичний самоаналіз, який разом з бенчмаркінгом повинен бути невід’ємною

частиною економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

У самооцінці на практиці реалізується методологія постійного вдосконалення Шухарта-Демінга – «Плануй – Зроби – Перевір – Дій», хоча Е. Демінг віддавав перевагу варіанту: «Плануй – Зроби – Вивчи – Дій».

Цикл Шухарта-Демінга показаний у вигляді кола (рис. 3.3.), що символізує принцип повторення у вирішенні проблеми – досягнення покращення крок за кроком і повторення циклу вдосконалення багато разів, використовуючи знання, накопичені на попередній стадії.

Рис. 3.3. Цикл Шухарта-Демінга [193, с. 300]

Пропонуємо, при впровадженні економічного механізму управління інноваційним розвитком, використовувати самооцінку діяльності підприємств харчової промисловості та інноваційного циклу як взаємозв'язок послідовних функцій управління: «Планування – Самооцінка – Аналіз – Удосконалення» (рис. 3.4.).

Ми вважаємо, що модель може і повинна змінюватися для конкретного підприємства харчової промисловості, зважаючи на специфіку його діяльності. З іншого боку, модель універсальна і не вимагає жодних змін. На нашу думку,

на початку впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості необхідно використовувати стандартну модель і порівнювати свої результати з результатами інших підприємств, що проводять аналогічну самооцінку [161, с. 325-326].

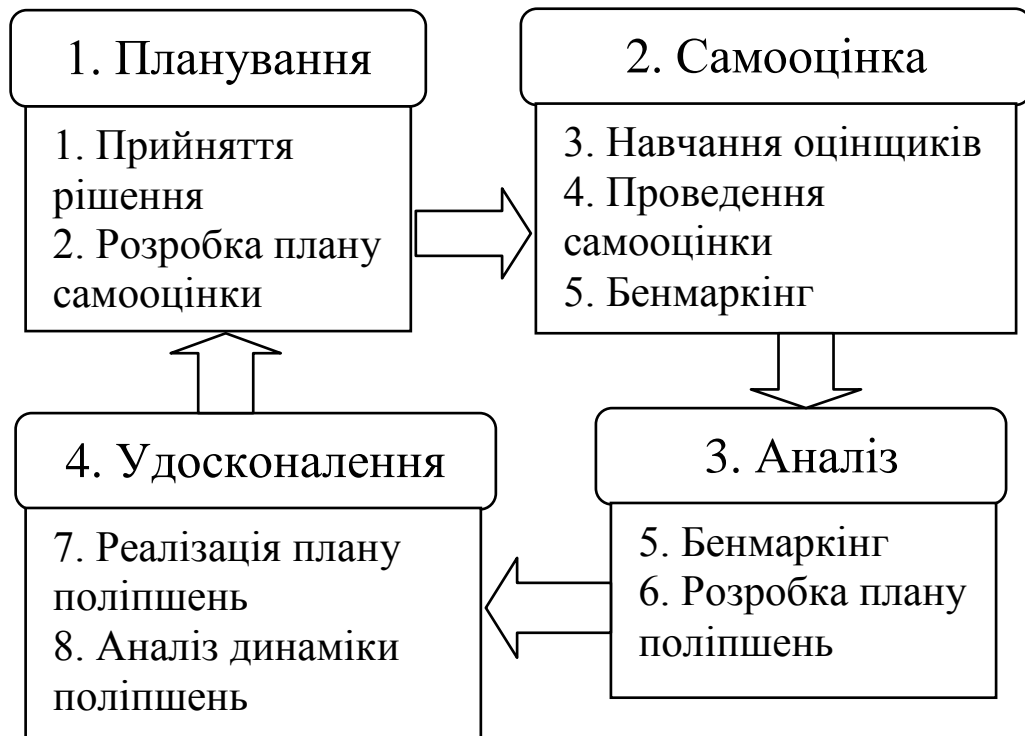

Рис. 3.4. Взаємозв'язок функцій управління діяльністю підприємств харчової промисловості й інноваційного циклу при впровадженні економічного механізму управління інноваційним розвитком [розроблено автором]

У процесі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємствам харчової промисловості ми рекомендуємо виконати аналіз ділової активності, який характеризується показниками рентабельності, фондівдачі, фондомісткості (табл. 2.13.), витрат на 1 грн. реалізованої продукції (табл. 2.15-2.16.). На підприємствах харчової промисловості Тернопільської області спостерігається тенденція щодо зростання рентабельності виробництва (табл. 3.3.).

**Динаміка рентабельності виробництва підприємств
харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр.**

Роки	Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	Собівартість, тис.грн.	Валовий прибуток, тис.грн.	Рентабельність виробництва, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2006	43641,5	36559,5	7082	19,30
2007	63607,2	54851,2	8756	16
2008	97207	82043	15164	18,50
2009	144541	117583	26958	23
2010	253119	211275	41844	20
2011	265130	220350	44780	20,3
абсолютні відхилення 2011				
2006	221488,5	183790,5	37698	1,0
2007	201522,8	165498,8	36024	4,3
2008	167929	138307	29616	1,8
2009	120589	102767	17822	-2,7
2010	12011	9075	2936	0,3
відносні відхилення 2011				
2006	507	503	532	5
2007	317	302	411	27
2008	173	169	195	9
2009	83	87	66	-12
2010	5	4	7	2
ТзОВ «Сім-Сім»				
2006	15666,4	14221,2	1445,2	10,20
2007	30676	28243,2	2432,8	8,60
2008	19301	15675	3626	23
2009	16594	15806	788	5
2010	44927	40998	3929	9,60
2011	40675	37128	3547	10,1
абсолютні відхилення 2011				
2006	25008	22906	2101,8	-0,1
2007	9999	8884,8	1114,2	1,5
2008	21374	21453	-79	-21,9
2009	24081	21322	3141	5,1
2010	-4252	-3870	-382	0,5
відносні відхилення 2011				
2006	159	61	145	-1
2007	226	31	45	17

Продовж. табл. 3.3

1	2	3	4	5
2008	10	137	8	-96
2009	145	134	350	-78
2010	-9	-9	-10	5
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД				
2006	57763	44009	13754	31
2007	81747	65838	15809	19,40
2008	121432	85843	35589	41
2009	152680	119449	33231	28
2010	205450	153983	51467	33
2011	228964	171432	57532	33,6
абсолютні відхилення 2011				
2006	171201	127423	43778	2,6
2007	147217	105594	41725	14,2
2008	107532	85589	21943	-7,4
2009	76284	51983	24301	5,6
2010	23514	17449	6065	0,6
відносні відхилення 2011				
2006	296	289	318	8
2007	180	160	263	73
2008	88	99	61	-19
2009	49	43	73	20
2010	11	11	12	2
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2006	8172,4	5964	2208,4	37
2007	12252,4	10182	2070,4	20
2008	37558	35659	1899	5,30
2009	41153	39054	2099	5,40
2010	75746	66594	9152	13,70
2011	82150	73452	8698	11,8
абсолютні відхилення 2011				
2006	73977,6	97488	6490	-25,2
2007	69897,6	63270	6627,6	-8,2
2008	44592	37793	6799	6,5
2009	40997	34398	6599	6,4
2010	6404	6858	-454	-1,9
відносні відхилення 2011				
2006	905	1132	294	-68
2007	570	621	320	-41
2008	119	105	358	123
2009	89	88	314	119
2010	8	10	-5	-14

Продовж. табл. 3.3.

ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД				
1	2	3	4	5
2006	32092	24706	7386	30
2007	41563	31800	9763	31
2008	56126	42358	13768	33
2009	62093	48679	13414	27
2010	63348	47590	15758	33
2011	73597	55320	18277	33
абсолютні відхилення 2011				
2006	41505	30614	10891	3
2007	32034	23520	8514	2
2008	17471	12962	4509	0
2009	11504	6641	4863	6
2010	10249	7730	2519	0
відносні відхилення 2011				
2006	129	124	47	10
2007	77	74	87	6
2008	78	31	33	-
2009	19	14	36	22
2010	16	16	15	-
ПП «Альма-Віта»				
2006	47392,2	44111,9	3280,3	7,40
2007	77461,5	68948,6	8512,9	12
2008	80713	79407	1306	1,60
2009	58698	54124	4574	8,50
2010	84285	74110	10175	13,70
2011	85641	76704	8937	11,6
абсолютні відхилення 2011				
2006	38248	32592	5656,7	42
2007	8179,5	7755,4	424,1	-0,4
2008	4928	-2703	7631	10
2009	26943	22580	4363	3,1
2010	1356	2594	-1238	-2,1
відносні відхилення 2011				
2006	80	73	172	56
2007	10	11	4	-4
2008	6	-4	584	625
2009	45	41	95	36
2010	2	4	-12	-15

Як видно з таблиці 3.3., ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2011 р. збільшив рентабельність виробництва порівно з 2010 р. на 0,3 %, з 2008 р. –

на 1,8%, з 2007 р. – на 4,3%, що є позитивною тенденцією і свідченням того, що підприємство впроваджувало інноваційне обладнання, і це позитивно вплинуло на фінансові результати, проте темпи зростання собівартості реалізованої продукції у 2011 порівняно з 2009 р. на 0,21% (1,87% – 1,66%) випереджали темпи зростання валового прибутку, що призвело до зниження у 2010 р. порівняно з 2009 р. рентабельності виробництва на 2,7%. При цьому темпи зростання собівартості реалізованої продукції у 2010 р. випереджали і темпи зростання чистого доходу від реалізації на 4% (87% – 83%).

По підприємству ТзОВ «Сім-Сім» відбувалося зростання рентабельності виробництва у 2011 р. порівняно з 2010 р. на 0,5%, але у зіставленні з 2008 р. на 21,9% рентабельність виробництва знизилась. Така ситуація спостерігалася тому, що темпи зростання собівартості реалізованої продукції над темпами зростання валового прибутку.

Підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД у 2011 р. підвищило рентабельність виробництва порівняно з 2010 р. на 0,6%, але знизило рентабельність порівняно з 2008 р. на 7,4%; збільшило рентабельність порівняно з 2007 р. на 14,2%; з 2006 р. – на 2,6%.

По підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» спостерігалася тенденція щодо зростання рентабельності продукції у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 6,4%, з 2008 р. – на 6,5%, але простежувалась тенденція щодо її зниження порівняно 2010 р. на 1,9% і з 2007 р. – на 8,2%. Така ситуація склалася тому, що випереджаючими темпами у 2011 р. порівняно з 2009 р. зростав чистий дохід і валовий прибуток порівняно з темпами зростання собівартості продукції.

Підприємство ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД у 2011 р. порівняно з попередніми роками мало зростання рентабельності виробництва: порівняно з 2009 р. – на 6%, з 2007 р. – на 2%, з 2006 р. – на 3%, але досягла рівня 2008 р.

ПП «Альма-Віта» мала тенденцію щодо зростання рентабельності у 2011 р. порівняно з попередніми роками: з 2009 р. – на 3,1%, на 10,0% – з 2008 р., на 4,2% – з 2006 р. [161, с.327]

Впроваджуючи економічний механізм необхідно управляти інноваційним розвитком підприємства і не лише концентрувати на можливості отримання прибутку в кожний момент часу, але і враховувати перспективи його збереження і збільшення в майбутньому, що дозволяють уникати кризових ситуацій і забезпечувати конкурентоспроможність підприємства.

Зазначені обставини визначають потребу в динамічному підході до вибору критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства харчової промисловості, в якості якого, на наш погляд, можна використовувати показники, що характеризують досягнення максимального рівня прибутку за певний період часу, конкурентоспроможність підприємства.

Ми вважаємо, що модель інноваційного розвитку підприємства має бути змістовно місткою, але, водночас, максимально простою і незалежною від конкретних варіантів планованих інновацій. Таким чином, модель повинна відбивати тільки найважливіші властивості інноваційного процесу.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства передбачає також аналіз і оцінку поточного і можливого стану його інноваційного потенціалу на певному відрізку часу – період, на який і розробляється інноваційна стратегія. Основою такого аналізу є розрахунок техніко-економічних показників з використанням методів, важелів, стимулів і мотивів інноваційного розвитку.

Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства повинно передбачати визначення основних чинників, що впливають на нього, а також розрахунок техніко-економічних показників, що характеризують динаміку розвитку підприємства з урахуванням прогнозу траєкторії його функціонування в прогностичному періоді.

При цьому доцільно деталізувати показники за роками прогнозного періоду. На їх базі здійснюється оцінка прогнозованих траєкторій розвитку підприємства, що відбивають різні модифікації його інноваційної стратегії. Кожен конкретний варіант інноваційного розвитку повинен, на наш погляд, включати прогноз розвитку інноваційного потенціалу підприємства, тобто певну послідовність його станів через певні проміжки часу. Отримувані варіанти повинні аналізуватися для вибору оптимального.

Різновиди інноваційного розвитку підприємства, що розробляються, повинні містити розрахунки усіх основних техніко-економічних показників, зіставлення яких дозволяє кількісно і якісно оцінити альтернативи інноваційного розвитку на базі загальних методологічних основ (принципів, правил тощо). Показники для оцінки інноваційного розвитку підприємства зведені у табл. 3.4.

Варіанти інноваційної стратегії підприємства повинні охоплювати тривалий період часу і передбачають заходи, що спрямовані на забезпечення контролю інноваційного розвитку, конкурентоспроможності, розробку і впровадження інновацій підприємства.

Таблиця 3.4.

Показники для оцінки інноваційного розвитку підприємства

Складові елементи інноваційного розвитку	Показники, що характеризують елементи інноваційного розвитку
Науковий	<ul style="list-style-type: none"> – вартість виробленої інноваційної продукції, – питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі виробленої продукції, – кількість патентів, ліцензій, ноу-хау, якими володіє підприємство, – рівень забезпеченості підприємства патентами, ліцензіями, ноу-хау, – питома вага витрат підприємства на НДДКР у загальних витратах на виробництво продукції, – наукомісткість виробленої продукції

Технічний (технологічний)	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт зносу основних засобів, – частка активної частини основних засобів, – коефіцієнт вибуття основних засобів, – коефіцієнт оновлення основних засобів, – фондомісткість продукції, – фондovіддача продукції, – коефіцієнт прогресивності і модернізації обладнання, – наявність прогресивних технологічних процесів, – якість інноваційної продукції
Ринкового оточення	<ul style="list-style-type: none"> – питома вага інноваційної продукції у загальному асортименті, – обсяг попиту на інноваційну продукцію, – рівень задоволеності споживачів інноваційною продукцією, – конкурентоспроможність інноваційної продукції
Ресурсний	<ul style="list-style-type: none"> – рівень забезпеченості підприємства сировиною для виробництва інноваційної продукції, – якість ресурсів, що поставляються на підприємство, – матеріаломісткість продукції, – матеріалovіддача продукції, – забезпеченість підприємства виробничими потужностями, – забезпеченість підприємства комунікаціями
Кадровий	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт забезпеченості кадрами вищої кваліфікації, – коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу, – питома вага витрат на підвищення кваліфікації кадрів у загальному обсязі витрат на НДДКР, – питома вага робітників, зайнятих дослідженнями і розробками у загальній кількості працюючих, – рівень заробітної плати робітників, зайнятих дослідженнями і розробками
Організаційно-управлінський	<ul style="list-style-type: none"> – характеристика організаційної структури з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – характер управління на підприємстві з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві,
	<ul style="list-style-type: none"> – оперативність збору, обробки, передачі та використання інформації, – характеристика системи планування і контролю з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – характеристика системи стимулів та заохочень з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – міра сприйнятливості керівництва інноваціям
Фінансовий	<ul style="list-style-type: none"> – група показників, що характеризує ефективність інноваційних проектів, – група показників, що оцінює вартість підприємства, – група показників, що характеризує ризик інноваційної діяльності, – група показників, що характеризує фінансовий стан підприємства

Для ефективного використання економічного механізму необхідно моделювати інноваційний розвиток підприємства харчової промисловості, вибрати систему показників, яка не лише характеризує різні варіанти інноваційного розвитку підприємства, але і містить можливість свого розширення, тобто його показники повинні розраховуватися в динаміці і залежати від параметрів управління.

Ми вважаємо, що при розробці вказаної системи показників необхідно враховувати, що впровадження економічного механізму інноваційного розвитку підприємства передбачає визначення сукупності численних характеристик. Тому при моделюванні цього розвитку необхідно включати лише ті показники, що є вимірними і розглядаються як основні, а це дозволяє забезпечити допустиму розмірність моделі. Інакше робота з останньою буде пов'язана з великими обчислювальними труднощами, що негативно відіб'ється на точності результатів моделювання.

З метою впровадження на підприємствах харчової промисловості моделі досконалості, що базується на концепції безперервного навчання й інноваційного покращення, ми вважаємо за доцільне, при використанні результатів самооцінки, спрогнозувати показники ділової активності на 2012-2015 рр.

Використовуючи методи статистичного аналізу розрахуємо трендові зміни чистого доходу від реалізації собівартості реалізованої продукції, валового прибутку та рентабельності виробництва підприємств харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2010 рр. (додаток Б).

На рис. Б.1. відображені тренди по ПрАТ «Тернопільський молокозавод», які показують, що чистий дохід від реалізації зростав протягом 2006-2010 рр., найбільш динамічне було зростання у 2009-2010 рр. Це дозволило побудувати лінію тренду, яка відображає темпи зростання чистого доходу від реалізації і можливість подальшого прогнозування даного показника з достовірністю 0,8972. Щодо собівартості продукції, то можливість прогнозування складає 0,8905, тобто достовірність прогнозування є досить високою. За показником прибутку достовірність

прогнозування є ще більш значною – 0,9137.

На підприємстві ТзОВ «Сім-Сім» (рис. Б.2.) тенденція, навпаки, скачкоподібна, нестабільна щодо всіх показників діяльності, а саме: достовірність прогнозування чистого доходу від реалізації – 0,3192; за собівартістю достовірність є ще нижчою – 0,3166, а показники валового прибутку змінювалися ще більш динамічно, тобто коефіцієнт достовірності складає – 0,1504. Це є свідченням того, що підприємство не надає уваги інноваційному розвитку.

Показники чистого доходу від реалізації і собівартості реалізованої продукції підприємства ДП «Укрспирт» Марилівське МПД свідчать про лінійну залежність, що дозволяє у подальшому з достовірністю 0,984 і 0,9841 прогнозувати ці показники у 2012-2013 рр. (табл. 3.5.). За даними валового прибутку побудований тренд з нижчою достовірністю – 0,8907 (рис. Б.3.).

По підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» спостерігається тенденція щодо зростання чистого доходу і собівартості реалізованої продукції, що дозволяє спрогнозувати дані з достовірністю 0,9148 і 0,9543, але за показником валового прибутку така достовірність становить 0,4819 (рис. Б.4.).

Показники чистого доходу від реалізації, собівартості і валового прибутку по підприємству ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД зростали майже з однаковими темпами, що дозволило побудувати лінію трендів з достовірністю 0,9215; 0,9024 і 0,9134 відповідно (рис. Б.5.).

На підприємстві ПП «Альма-Віта» теж нестабільна ситуація, яка відображає достовірність майбутнього прогнозування 0,2989, 0,2381 і 0,1788 відповідно щодо заданих показників (рис. Б.6.).

Ми вважаємо, що удосконалена нами модель діяльності підприємств харчової промисловості дозволяє виявити резерви підвищення ефективності діяльності і здійснювати стратегічне планування та прогнозування показників діяльності підприємств. На основі трендів складено прогноз діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області на 2012-2015 рр. (табл. 3.5.).

Використання моделі удосконалення діяльності підприємств, що дозволила нам спрогнозувати майбутній чистий дохід, собівартість, прибуток і рентабельність, дозволяє зробити висновки щодо необхідності впровадження нового обладнання та дотримання певних показників, певних розмірів собівартості продукції підприємств харчової промисловості Тернопільської області.

Таблиця 3.5.

Прогнозування показників діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області на 2012-2015 рр.

Роки	Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	Собівартість, тис.грн.	Валовий прибуток, тис.грн.	Рентабельність виробництва, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2012	283590,8	228648,0	54942,8	24,03
2013	294652,6	235987,5	58665,1	24,86
2014	305124,2	243050,4	62073,8	25,53
2015	312350,1	246138,3	66211,8	26,9
абсолютні відхилення				
2013/2012	11061,8	7339,5	3722,3	0,83
2014/2013	10471,6	7062,9	3408,7	0,6
2015/2014	7225,9	3087,9	4138,0	1,37
ТзОВ «Сім-Сім»				
2012	38682,4	36986,5	1695,9	4,59
2013	41689,1	38520,0	3169,1	8,23
2014	43150,6	39120,3	4030,3	10,99
2015	44263,1	40125,2	4137,9	10,31
абсолютні відхилення				
2013/2012	3006,7	1533,5	1473,2	3,64
2014/2013	1461,5	600,3	861,2	2,76
2015/2014	1112,5	1004	107,6	-0,68
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД				
2012	251960,8	206354,0	45606,8	22,1
2013	305630	249635,3	55994,7	22,43
2014	331350,1	274510,3	56839,8	20,7
2015	367200,4	311680,0	65520,4	21,7
абсолютні відхилення				
2013/2012	53669,2	43281,3	10387,9	0,33

Продовж. табл. 3.5

1	2	3	4	5
2014/2013	25720,1	24875,0	845,1	-17,3
2015/2014	35850,3	27169,7	867,0	-1,0
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2012	95763	81695,4	14067,6	17,22
2013	107658,1	98425	9233,1	9,38
2014	112140,4	103660,7	8179,7	7,8
2015	120736,1	109145,1	11591,0	10,6
абсолютні відхилення				
2013/2012	11895,1	16729,6	-4834,5	-7,84
2014/2013	4482,3	5535,7	-1053,4	-1,58
2015/2014	8595,7	5184,4	3411,3	1,8
ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД				
2012	82648,3	62876,4	19771,9	31,44
2013	96530,2	73935,6	22594,6	30,56
2014	105932,0	821631	23768,9	28,9
2015	113345,7	86350,9	27994,8	31,2
абсолютні відхилення				
2013/2012	13881,9	11059,2	2822,7	-0,88
2014/2013	9401,8	8228,1	1174,3	-1,66
2015/2014	7413,7	4187,8	4225,9	2,3
ПП «Альма-Віта»				
2012	90725,65	79652	11000,6	13,94
2013	93658,6	84630	9028,6	10,67
2014	97181,7	89605,3	7576,4	8,4
2015	103350,6	94110,2	9240,4	9,8
абсолютні відхилення				
2013/2012	2933	5005	-2072	-3,27
2014/2013	3523,1	4975,3	-1452,2	-2,27
2015/2014	6168,9	4504,9	1664,0	1,4

Як видно з табл. 3.5., підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» буде працювати у 2014-2015 рр. ефективно в тому випадку, коли темпи зростання чистого доходу від реалізації і валового прибутку будуть випереджати темпи зростання собівартості відповідно на 0,3% і 0,6% у 2013р.

Підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД буде працювати рентабельно у тому випадку, коли темпи зростання чистого доходу від реалізації і валового прибутку будуть випереджати темпи зростання

собівартості на 10,8% і 15,2% у 2015 р.

У 2011 р. при такій швидкості впровадження інноваційної техніки, яка існувала на підприємстві, останнє буде мати у 2014 р. рентабельність виробництва нижчу, а ніж у 2013 р. на 1,73%, тобто темпи зростання собівартості будуть випереджати темпи зростання чистого доходу і валового прибутку. Через це необхідно обновлювати парк обладнання, спрямовувати зусилля менеджменту на інноваційний розвиток з метою забезпечення рентабельної діяльності.

Спрогнозовані показники відображають нестабільну ситуацію по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод», оскільки рис. Б.4. дозволяв спрогнозувати прибуток на 2012-2015 рр. з вірогідністю 0,4819. Така нестабільність отримання прибутку свідчить про те, що якщо темпи зростання собівартості будуть випереджати темпи зростання чистого доходу від реалізації і прибутку, то підприємство буде мати зниження рентабельності виробництва з 17,2% у 2012 р. до 10,6% у 2015 р. Відповідно необхідно розробити комплекс заходів, що направлені на зростання обсягів виробництва і реалізації якісної продукції.

По ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД спостерігається високий показник рентабельності виробництва, оскільки дана підприємство є інноваційно зорієнтованим і постійно впроваджує інновації.

Спрогнозовані показники по підприємству ПП «Альма-Віта» відображають нестабільну ситуацію по даних підприємствах, тому достовірність прогнозування чистого доходу від реалізації, собівартості і валового прибутку є досить низькою, що свідчить про тенденцію до зниження у 2012-2015 рр. рентабельності виробництва.

Даний підхід щодо самооцінки та прогнозування діяльності підприємств харчової промисловості знайшов апробацію на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області, а саме: ПрАТ «Тернопільський молокозавод», ТзОВ «Сім-Сім», ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, ДП «Укрспирт» Марилівське МПД, ПАТ «Борщівський сирзавод», ПП «Альма-Віта».

3.2. Удосконалення підсистеми управління в економічному механізмі підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційної складової

Наукові дослідження показали, що підприємства харчової промисловості будуть працювати ефективно в тому випадку, коли будуть впроваджувати економічний механізм управління інноваційним розвитком. Впровадження даного економічного механізму передбачає організацію інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості з використанням нової техніки і технології. Дана організація в системі економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості буде ефективною в тому випадку, коли капітальні витрати на впровадження нової техніки і технології дадуть приріст позитивних фінансових результатів, тобто отримати економічний ефект.

Згідно з філософією системи якості ефективність управління якістю залежить від трьох головних чинників:

- 1) глибокого розуміння вищою посадовою особою на підприємстві потреби в постійному підвищенні якості;
- 2) інвестування не в обладнання, а в людей;
- 3) перетворення або спеціального створення організаційних структур для тотального управління якістю [190, с. 12-14].

Організація інноваційної діяльності в системі управління інноваційним розвитком на основі впровадження нової техніки і технології направлена на підвищення якості продукції і якості праці. Ми вважаємо, що забезпечення якості потрібно розуміти як систему заходів, що постійно підтримують упевненість споживача в якості продукції. Відповідно суттєво зростає і роль персоналу підприємства.

Тому необхідно надавати великої уваги функціонуванню таких принципів: люди (інформація, мотивація, кваліфікація, навчання, трудовий колектив); машини (обладнання, пристосування, інструменти); матеріали (куплені сировина, деталі, напівфабрикати, комплектувальні вироби); метод

(системи організації, стиль керівництва, технологія); середовище (умови для праці).

З огляду на це ми пропонуємо схему реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком, що базується на принципах управління, засадах системи якості і вдосконалення діяльності підприємств харчової промисловості (рис. 3.5.).

Рис. 3.5. Схема реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості [розроблено автором]

Як видно з рис. 3.5., реалізація економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості охоплює механізми забезпечення якості нормування, планування, бюджетування інноваційної продукції, яка передбачає використання інформаційного аналізу з метою досягнення стратегічних цілей та максимізації результатів діяльності. Перехід до інноваційної моделі економіки обумовлює активізацію діяльності підприємств харчової промисловості, що спрямована на випуск якісної високотехнологічної продукції, конкурентоздатної як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Через те необхідною умовою розвитку інноваційної діяльності є розвиток людських ресурсів, формування нового трудового менталітету в умовах впровадження інновацій, освоєння професійних знань. Впровадження запропонованого механізму можливе лише в тому випадку, коли підприємство буде використовувати кадрову складову інноваційного розвитку. Тому пропонуємо заходи щодо стимулювання розвитку кадрової складової інноваційного становлення підприємств харчової промисловості (рис. 3.6.).

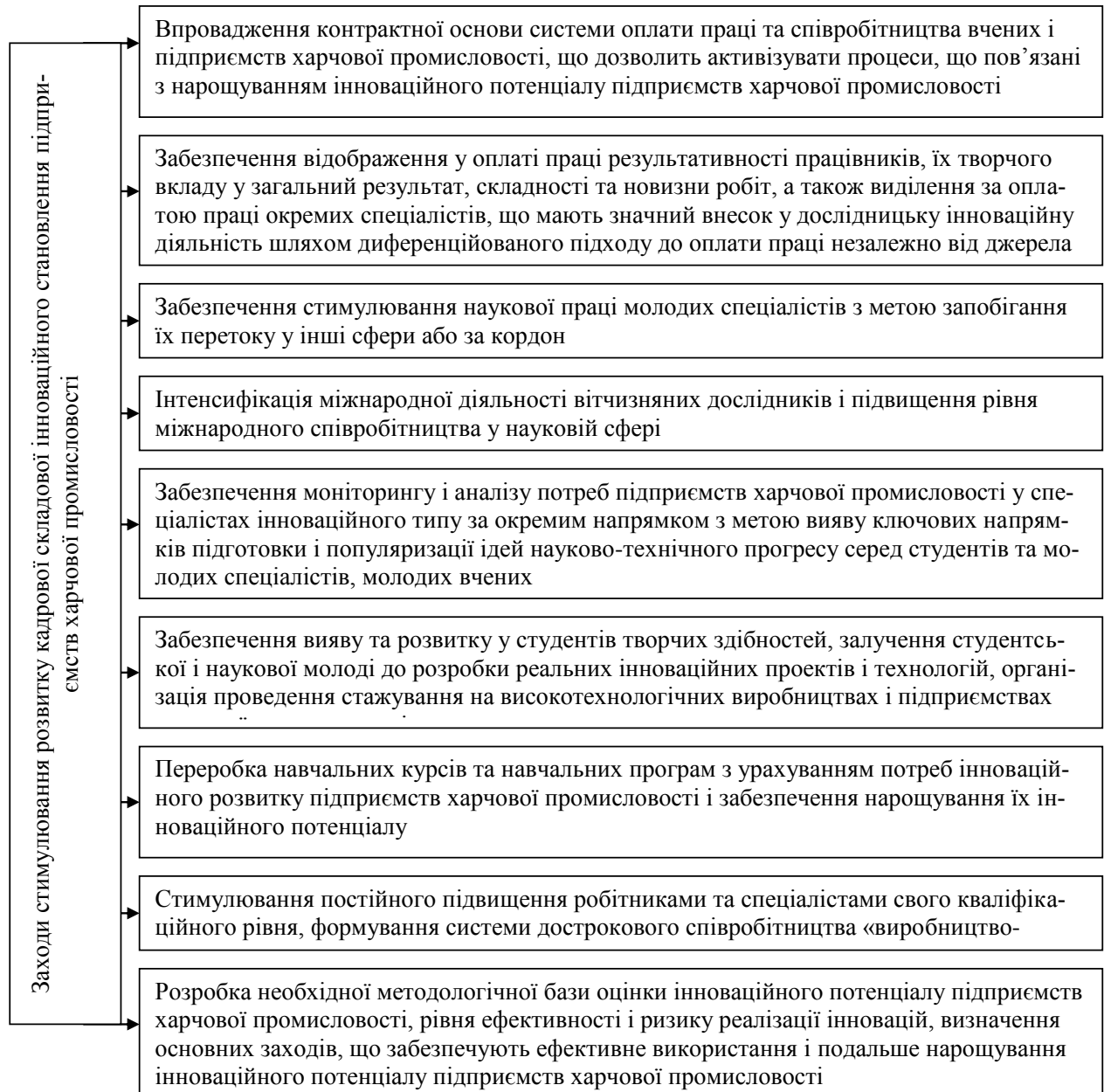

Рис. 3.6. Основні заходи щодо стимулювання розвитку кадрової складової інноваційного становлення підприємств харчової промисловості [розроблено автором]

В процесі реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості необхідно врахувати, що політика розвитку персоналу є однією з головних завдань підприємства з метою збереження і накопичення інноваційного потенціалу, забезпечення якості і конкурентоспроможності продукції. Серед проблем, що вимагають теоретико-методологічного опрацювання в контексті ринкової економіки, особливо актуальною є проблема управління персоналом з метою впровадження нової техніки і технології в умовах інноваційного розвитку та досягнення високого рівня підприємством.

З вищесказаного випливає, що значення процесу управління персоналом на підприємстві неоднозначне. Підтвердженням цього є те, що однією з основних концепцій системи якості виступає розвиток персоналу та його залучення до удосконалення. Саме персонал повинен розглядатися як творчий потенціал, який впливає на ефективність функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Система морального і матеріального стимулювання працівників повинна бути спрямована не тільки на виконання поставлених цілей, але й на процес удосконалення.

Підприємство харчової промисловості, перебуваючи на початковому рівні інноваційного розвитку та досягнення досконалості, надає персоналу відповідальність і права для розв'язання проблем. На шляху до досконалості – персонал є інноваційною і творчою силою для досягнення цілей підприємства. А вже на досконалості рівні – персонал володіє повноваженнями для того, щоб діяти самостійно і вільно розповсюджувати свої знання та досвід [86, с. 125-130].

Тому для успішного досягнення досконалого рівня функціонування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства харчової промисловості, доцільно посилити роботу за наступними напрямками:

- впровадження інноваційної моделі розвитку персоналу, яка би сприяла формуванню тих властивостей, які необхідні для ефективного інноваційного розвитку;
- використання інноваційних підходів до удосконалення кадрової

політики;

- залучення креативних молодих кадрів;
- інвестування інноваційної діяльності і розвитку персоналу;
- застосування методів подолання опору персоналу щодо інновацій

[81, с. 54-55].

Наукові дослідження засвідчили, що успішна реалізація економічного механізму управління інноваційним розвитком та досягнення досконалості підприємства можлива за умови високого професіоналізму персоналу. Досвід багатьох підприємств показав, що інвестиції в нове обладнання не приводять до підвищення продуктивності праці, якщо не враховується «людський чинник», тобто якщо одночасно не здійснюються великі вкладення капіталу в підготовку персоналу, створення резерву кадрів, у впровадження нових принципів організації праці.

Ми вважаємо, що концепція системи якості дає уявлення лише про загальні підходи щодо якісного управління персоналом підприємства. Кожне підприємство повинно вибрати свій шлях до цього. Зрозуміло, що світове співтовариство опрацювало і видало багато універсальних методів та заходів, використання яких може допомогти підприємствам України досягти оптимального поєднання своїх можливостей, досвіду, традицій із сучасними аспектами якісного управління персоналом [53, с. 288].

Якісне управління персоналом забезпечить ефективне його використання, що в свою чергу, забезпечить зростання обсягів виробництва і реалізації продукції, доходу; зниження витрат і, як наслідок, підвищення конкурентоспроможності інноваційної продукції в цілому.

Зростання доходу при ефективному використанні персоналу є наслідком підвищення продуктивності праці кожного працюючого на робочому місці: зростання продуктивності праці є елементом управління економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

Тому в процесі використання економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості з метою врахування впливу інноваційної складової на показники продуктивності праці, розроблено методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції, який враховує рівень науково-технічного розвитку у відповідний момент часу, що дає можливість підприємствам харчової промисловості визначати ефективність своєї діяльності у перспективі.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2010 р. впровадив у процес виробництва установку РЗ-ОУА-2М пластинчатий маслостворювач безперервної дії. Цей пристрій призначений для переробки на підприємствах харчової промисловості натуральних високожирних вершків у вершкове масло, а рослинно-жирових високожирних вершків у спреди. Такий процес перетворення відбувається у три стадії.

На першій стадії вершки поступають до охолоджувача, що є стислим пакетом пластин у комплекті з ножами, надітими на приводний вал редуктора. Ущільнення пластин між собою здійснюється за рахунок гумових кілець, стискування пакету – спеціальних гайок, за допомогою нажимної плити.

Холод каналами, утвореними втулками продуктових пластин поступає до внутрішньої порожнини охолоджуючих пластин, із середини і через такі ж канали виводиться з них. У ньому вершки охолоджуються до 11.. 14°C.

У ділянці температур нижче 22°C починається затвердіння високоплавких тригліцеридів молочного жиру, що викликає швидке руйнування емульсії. На виході з охолоджувача міра руйнування емульсії досягає 95..97%.

Друга стадія процесу проходить в обробнику, де відбувається механічна обробка продукту для надання йому оптимальних структурно-механічних властивостей, при цьому підвищується його температура до 16..20°C. Тут здійснюється масове твердіння тригліцеридів молочного жиру. Інтенсивність механічної обробки, стабільна підтримка технологічних параметрів процесу –

основні чинники отримання масла, що має хорошу консистенцію і високу термостійкість.

Третя стадія процесу відбувається в другій секції охолодження, де вершки доводяться до температури +14...+16°C.

Упровадження даного обладнання призвело до скорочення часу на виготовлення масла/спредів і повністю виключило втручання людини на стадіях виробництва. Будемо вважати, що впровадження інновацій у виробництво є стохастичним процесом з пуасоновською частотою впровадження λ , що характеризує швидкість реагування підприємства на появу нової технології або продукту, і може залежати від вищеперерахованих характеристик підприємств і галузі. Час між послівними впровадження τ – випадкова величина з експоненціальним розподілом $e^{-\lambda\tau}$.

Міра новизни обладнання, що використовується на підприємстві, визначає його продуктивність та рівень науково-технічного розвитку [48, с. 146].

Існуюча модель з ендогенним завданням процесів створення і розповсюдження знань передбачає визначення обсягів виробництва залежно від складової інноваційного розвитку [160, с. 120].

Випуск продукції підприємства характеризується виробничою функцією такого виду:

$$ОВП_t = \bar{P} \dot{\delta}_t \times ОФіннов_t^\alpha \times ЧП_{\dot{A}I}_t^\beta, \quad 0 < \alpha < 1, \beta > 0, \quad (3.1)$$

де $ОВП_t$ – випуск інноваційної продукції підприємства;

$ОФіннов$ – вартість основних фондів, на яких виробляється інноваційна продукція;

$ЧП_{\dot{A}I}_t$ – чисельність персоналу, зайнятого у випуску інноваційної продукції.

З метою врахування у виробничій функції лагів щодо розповсюдження інноваційних технологій був введений параметр $\bar{P} \dot{\delta}_t$, що представляє рівень науково-технічного розвитку підприємства у момент часу t . Тут $\bar{P} \dot{\delta}_t$ можна

тракувати як сукупну продуктивність різних чинників.

Випуск продукції підприємства в розрахунку на одного працюючого, тобто продуктивність праці з урахуванням інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості, може бути виражений у такій формі:

$$\hat{P}i\hat{o}\hat{d}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}^{\hat{z}}\hat{u}\hat{a}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{\alpha} \hat{i}_{\hat{I}\hat{A}\hat{I}}^{\beta} \bar{P}i\hat{o}\hat{d}_t, \quad (3.2)$$

де $\hat{P}i\hat{u}\hat{n}\hat{u}\hat{o}\hat{v}_t = \frac{\hat{I}\hat{A}\hat{I}_t}{\times \hat{I}_t}$ – випуск інноваційної продукції підприємства на одного працюючого;

$\hat{i}_{\hat{I}\hat{A}\hat{I}} = \frac{\times \hat{I}_{\hat{I}\hat{A}\hat{I}_t}}{\times \hat{I}_t}$ – частка персоналу, зайнятого у виробництві інноваційної продукції;

$\bar{P}i\hat{o}\hat{d}_t$ – рівень наукового-технічного розвитку підприємства у момент часу t .

Параметри α і β характеризують технологію, що використовується підприємством при виробництві продукції, і в різних галузях можуть мати різні значення.

З метою визначення впливу інноваційного розвитку на показники, що характеризують ефективність діяльності підприємств харчової промисловості, пропонуємо врахувати величину сукупної продуктивності чинників $\bar{P}i\hat{o}\hat{d}_t$. Для її оцінки використаємо формулу (3.3.).

Прологарифмувавши вираз (3.3.), одержимо рівняння регресії для оцінки величини $\bar{P}i\hat{o}\hat{d}_t$, що буде мати такий вигляд:

$$\ln \hat{P}i\hat{u}\hat{n}\hat{u}\hat{o}\hat{v}_t = \alpha (\ln \hat{I}\hat{O}^{\hat{z}}\hat{u}\hat{a}_t - \ln \times \hat{I}_t) + \beta \ln \hat{i}_{\hat{I}\hat{A}\hat{I}} - \ln \bar{P}i\hat{o}\hat{d}_t, \quad (3.3)$$

З урахуванням статистичних даних по підприємству (табл. 3.6.), приведемо їх до вигляду, що вимагає формула (3.3).

Таблиця 3.6.

**Статистичні дані по підприємству ПрАТ «Тернопільський молокозавод»
за 2006-2011 рр.**

Роки	ОВП	ОВП іннов	ОФ	ОФ іннов	ЧП	ЧП іннов	чп _{ОВП}	ППіннов
2006	43641,5	15449	12441	2711	332	3	0,009	46,533
2007	63607,2	19966	15992	3551,3	359	4	0,011	55,615
2008	97207	33600	22519	6526,7	361	6	0,017	93,074
2009	144541	52334	27976	5457	352	8	0,023	148,676
2010	253119	108578	39920	11944	358	11	0,031	303,291
2011	362271,01	109152	52197,3	12277,3	359	12	0,033	304,04

Відповідно до формули (3.3.), одержимо значення для оцінки показників ефективності діяльності підприємств харчової промисловості (табл. 3.7.).

Таблиця 3.7.

**Вихідні дані для рівняння регресії для оцінки величини
сукупної факторної продуктивності $\bar{P}\acute{i}\grave{o}\grave{d}_t$**

Роки	ln(ППіннов)	ln(ОФіннов) – ln(ЧП)	ln(чп _{ОВП})
2006	3,840164586	2,099938	-4,70652
2007	4,018448692	2,291747	-4,49703
2008	4,533397435	2,894779	-4,09712
2009	5,001770359	2,741023	-3,78419
2010	5,714691101	3,507451	-3,48264
2011	6,351263592	3,943596	-3,09561

Використовуючи методичний підхід щодо оцінки впливу інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості на ефективність їх діяльності на основі регресійного аналізу, отримали з високою достовірністю, що дорівнює 0,97869259, значення невідомих коефіцієнтів функції (3.2):

$$\alpha = 0,264964; \beta = 1,226196 \text{ та } \bar{P}\acute{i}\grave{o}\grave{d}_t = e^{8,948398},$$

тобто загальний вид функціональної залежності продуктивності праці від інноваційного розвитку на підприємстві ПрАТ «Тернопільський молокозавод» матиме вигляд:

$$\ddot{I} \dot{I}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \dot{I}_t} \right)^{0,264964} \div \dot{I} \dot{I} \dot{I}^{1,226196} e^{8,948398}.$$

Наукові дослідження показали, що коли $\bar{P}\dot{I}\dot{O}\dot{I}_t = 1$, то це є свідченням того, що підприємства використовують застаріле обладнання і не впроваджують інноваційні технології, а коли $\bar{P}\dot{I}\dot{O}\dot{I}_t > 1$, то підприємства успішно впроваджують інноваційні технології та інноваційне обладнання.

Відповідно до виконаних розрахунків, ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2006-2011 рр. мав показник $\bar{P}\dot{I}\dot{O}\dot{I}_t$, рівний $e^{8,948398} > 1$ і є свідченням того, що дане підприємство активно впроваджує інноваційне обладнання та інноваційні технології, а це впливає на ефективність діяльності підприємства в цілому.

На основі отриманої функціональної залежності по підприємству ПрАТ «Тернопільський молокозавод» ми можемо здійснити прогнозування показників ефективності діяльності. Дані розрахунку зведемо у табл. 3.8.

Таблиця 3.8.

**Прогнозні показники діяльності підприємства
ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на 2012-2015 рр.**

Роки	ОВП	ОВП іннов	ОФ	ОФ іннов	ЧП	ЧП іннов	чпОВП	ПП іннов	ПП
2012	469043,23	106772,2	63262,3	11065	355	12	0,034	300,77	1321,25
2013	559643,35	101252,3	71852,6	10691,5	351	13	0,037	288,47	1594,4
2014	591345,6	98343,4	79368,2	10123,6	348	13	0,037	282,5	1699,3
2015	645323,8	96454,1	88467,6	9854,2	344	14	0,04	280,3	1875,9
Абсолютні відхилення									
2013/2012	90600,1	-5519,9	8590,3	-370,5	-4,00	1,00	0,003	-12,3	273,15
2014/2013	31702,05	-2908,9	7515,6	-567,9	-3	0	0	-5,97	104,9
2015/2014	53978,2	-1889,3	9099,4	-269,4	-4	1	0,003	-1,6	176,6
Відносні відхилення									
2013/2012	19,3	-5,1	13,6	-3,3	-1,1	8,3	8,8	-4,08	20,67
2014/2013	6,0	-3,0	10,4	-6,0	7,0	0	0	-3,0	6,5
2015/2014	9,0	-2,0	11,0	-3,0	-2,0	7,1	8,2	-1,0	10,0

Підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» упровадив у 2010 р. пластинчатий маслостворювач безперервної дії РЗ-ОУА-2М, оскільки це позитивно вплинуло на дохід від реалізації, фінансові результати діяльності,

тому аналогічні заходи доцільно провести і в наступних роках.

Як видно з табл. 3.8., за умови введення у 2012 р. інноваційних основних фондів вартістю 11065 тис. грн. підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» збільшить обсяг виробництва продукції (за наявності попиту на дану продукцію при відповідних маркетингових заходах) до 469043,23 тис. грн., що дозволить збільшити продуктивність праці працівників до 1321,25 тис. грн. на особу. За 2013-2015 рр. спостерігається чітка тенденція зниження вартості інноваційних основних фондів, що прямо пропорційно впливає на обсяги вироблення інноваційної продукції.

З метою апробації запропонованих методичних підходів на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області розраховано вплив інноваційного розвитку щодо ефективності діяльності підприємства ДП «Укрспирт» Марилівське МПД.

Дане підприємство у 2009 р. впровадило обладнання для сушки післяспиртової барди з використанням ступінчастої випарної установки. Пропонований комплекс обладнання дозволяє здійснювати повну переробку утвореної післяспиртової барди.

Сучасна європейська технологія процесу забезпечує високу якість отриманої сухої збагаченої барди при невисокому рівні енерговитрат. Розроблена технологія й обладнання для заводів продуктивністю понад 3000 дал/добу дозволяють сушити післяспиртову барду.

Барда з кубової місткості бражної колони подається на накопичувач, звідки передається на декантери, де під дією відцентрових сил відбувається розподіл твердої і рідкої фаз суміші. Рідка фаза (фугат), що містить розчинений протеїн, подається на вакуум-випарну установку, де послідовно проходить через випарні апарати і паросепаратори.

Багатоступінчастий процес випарки дозволяє досягти концентрації сухих речовин до 30%, при цьому на кожній стадії випарки використовується теплопара з випарного апарату попереднього ступеня, що дозволяє упарювати фугат при мінімально можливих витратах енергії (пара).

Отримана упарена барда змішується з твердою фазою (кек) на декантері і подається в сушарку, де вміст вологи доводиться до 8-10%. Отримана на виході суха збагачена барда у вигляді порошку може бути гранульована й упакована.

Застосуємо вищенаведений методичний підхід щодо оцінки впливу інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості на ефективність діяльності підприємства ДП «Укрспирт» Марилівське МПД (табл. 3.9.).

Таблиця 3.9.

**Статистичні дані по підприємству
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД за 2006-2011 рр.**

Роки	ОВП	ОВП іннов	ОФ	ОФ іннов	ЧП	ЧП іннов	чп _{ОВП}	ППіннов
2006	57763	15775	22557	2119	156	3	0,019	101,122
2007	81747	23984	27607	5050	180	9	0,050	133,244
2008	121432	39685	29484	1877	183	11	0,060	216,858
2009	152680	31248	59943	30459	184	11	0,060	169,826
2010	205450	52770	66380	6437	187	15	0,080	282,193
2011	247951,03	42501,03	69880	3500	185	13	0,070	229,735

На основі регресійного аналізу отримали з досить високою достовірністю, рівною 0,839328024, значення невідомих коефіцієнтів функції (3.2.):

$$\alpha = -0,09223; \beta = 0,72185 \text{ та } \bar{P}\dot{\imath}\delta_t = e^{7,624907},$$

тобто загальний вид функціональної залежності продуктивності праці від інноваційного розвитку на підприємстві ДП «Укрспирт» Марилівське МПД

$$\text{матиме вигляд: } \ddot{I}\dot{I}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{-0,09223} \div \ddot{I}\hat{I}\dot{I}^{0,72185} e^{7,624907}.$$

По підприємству ДП «Укрспирт» Марилівське МПД коефіцієнт виробничої функції впровадження інновацій за період 2006-2010 рр. $\alpha = -0,09223 < 0$, але близький до нуля. Це є свідченням того, що підприємство активно у 2009 р. впровадило інноваційне обладнання, а потім у 2010 р. темпи зростання вартості основних фондів були нижчими, аніж у 2009 р.

Наукові дослідження засвідчили, що підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД у 2006-2011 рр. мав показник $\bar{P}\dot{\imath}\delta_t$, рівний $e^{7,624907} > 1$. Це

означає, що дане підприємство активно впроваджує інноваційне обладнання та інноваційні технології і впливає на ефективність діяльності в цілому. На основі отриманої функціональної залежності підприємства ми можемо здійснити прогнозування показників ефективності діяльності ДП «Укрспирт» Марилівське МПД.

Підприємство ДП «Укрспирт» Марилівське МПД упровадило у 2009 р. інноваційне обладнання, що позитивно вплинуло на дохід від реалізації, фінансові результати діяльності. Зробимо прогнозування його діяльності на 2012-2015 рр. (табл. 3.10.).

Таблиця 3.10.

**Прогнозні показники діяльності підприємства
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД на 2012-2015 рр.**

Роки	ОВП	ОВП іннов	ОФ	ОФ іннов	ЧП	ЧП іннов	чпОВП	ПП іннов	ПП
2012	290597,64	42646,61	73180	3300	184	13	0,071	231,775	1579,34
2013	331685,35	42735,62	78375	3255	182	14	0,076	234,811	1822,44
2014	364023,6	43770,1	81380,2	3200	183	14	0,076	239,88	1989,2
2015	398165,4	45124,3	85125,6	3130	180	15	0,083	250,6	2212,03
Абсолютні відхилення									
2013/2012	41087,7	89,01	5195,0	-45,00	-1,00	1,0	0,005	3,04	243,1
2014/2013	32338,25	1034,8	3005	-55	-1	0	0	5,07	167,2
2015/2014	24141,4	1354,2	3745	-70	-3	1	0,007	10,72	222,83
Відносні відхилення									
2013/2012	14,1	0,2	7,1	-1,4	-1,1	7,7	7,04	1,3	15,39
2014/2013	9,0	2,0	33,1	-2,2	0,5	0	0	2,3	9,4
2015/2014	9,3	3,4	5,1	-3,1	2,5	7,1	9,2	4,1	11,6

Як видно з табл. 3.10., ДП «Укрспирт» Марилівське МПД буде збільшувати обсяги виробництва продукції при зростанні вартості основних фондів. У 2012 р. підприємство зможе також збільшити обсяг продукції при збільшенні випуску інноваційної продукції до 42646,61 тис. грн.

Таких обсягів виробництва зможе досягти за умови впровадження у виробництво у 2012 р. інноваційних основних фондів вартістю 3300 тис. грн., що дозволить збільшити продуктивність праці працюючих до 1579,34 тис грн. на одного працюючого або на 239,06 тис. грн. і 17,84%.

У 2013 р. підприємство зможе збільшити обсяг виробництва продукції до 331685,35 тис грн. у тому випадку, коли впровадить інноваційних основних фондів на 3255 тис. грн., що позитивно впливатиме на продуктивність праці працюючих на підприємстві (продуктивність праці зросте порівняно з 2012 р. на 243,1 тис. або 15,39%).

Загальний вид функціональної залежності ефективності діяльності від інноваційного розвитку на підприємствах харчової промисловості матиме наступний вигляд (табл. 3.11):

Таблиця 3.11

Загальний вид функціональної залежності ефективності діяльності підприємств від інноваційного розвитку

Назва підприємства	Загальний вид функціональної залежності ефективності діяльності підприємства від інноваційного розвитку
ТЗОВ «Сім-Сім»	$\ddot{\pi}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{0,759196} \div \ddot{i}_{\hat{I}\hat{I}}^{1,042643} e^{1,892632}.$
ПАТ «Борщівський сирзавод»	$\ddot{\pi}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{1,345996} \div \ddot{i}_{\hat{I}\hat{I}}^{0,141065} e^{2,246598}.$
ПП «Альма-Віта»	$\ddot{\pi}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{0,170656} \div \ddot{i}_{\hat{I}\hat{I}}^{0,0037} e^{3,574326}.$
ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД	$\ddot{\pi}_t = \left(\frac{\hat{I}\hat{O}_t}{\times \hat{I}_t} \right)^{0,70074} \div \ddot{i}_{\hat{I}\hat{I}}^{0,04779} e^{7,422836}.$

Даний методичний підхід щодо визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції та ефективність діяльності підприємств у перспективі був апробований на підприємства харчової промисловості Тернопільської області, зокрема на: ПрАТ «Тернопільський молокозавод», ТЗОВ «Сім-Сім», ДП «Укрспирт» Марилівське МПД, ПАТ «Борщівський сирзавод», ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, ПП «Альма-Віта».

3.3. Якість продукції як кінцевий результат впливу економічного механізму на управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Глобалізаційні процеси, що дедалі активніше відбуваються у світовій економіці, мають вирішальний вплив на складові соціально-економічного розвитку підприємств харчової промисловості. Цей вплив реалізується, насамперед, у посиленні інноваційних процесів та необхідності підвищення якості інноваційної продукції підприємств харчової промисловості. Саме якість інноваційної продукції є дієвим засобом у конкурентній боротьбі. Досягнення стабільності і зростання економіки держави, регіонів і підприємства можливе за умови, якщо дана проблема маркується і вирішується як першочергова.

Нами встановлено, що для забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості, підвищення ефективності їх діяльності необхідно впроваджувати економічний механізм управління інноваційним розвитком. Його можна впроваджувати лише у тому випадку, коли підприємства досліджуваної галузі будуть впроваджувати підсистему забезпечення якості інноваційної продукції.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості передбачає оцінку якості продукції, що за умов ринку та жорсткої конкурентної боротьби є визначальним для підприємств.

Складність і багатоаспектність проблеми взаємодії якості та інновацій потребує особливих підходів до її вирішення. Наміри інтеграції України до ЄС вимагають докорінного покращення інноваційних процесів у загальному масштабі та суттєвого підвищення ефективності функціонування і конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. За цих умов якість у широкому розумінні має стати пріоритетом держави та перетворитися на загальнонаціональну ідею українського суспільства [46, с. 135].

Механізм оцінки інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості наведений на рис. 3.7.

Рис. 3.7. Механізм оцінки інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості [розроблено автором]

У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі проблема забезпечення якості продукції висвітлена у працях Дандона Е., Мясниковича М., Сідоріна В., Новака А., Мітчела Н., Покропивного С.В., Новака А. П. та ін. [33, с. 73; 115, с. 46; 148, с. 213; 133, с. 78]. Проте дана тематика досліджена недостатньо глибоко та комплексно, оскільки перехід на інноваційний шлях розвитку економіки України дуже складний, тривалий і специфічний, що характеризується ринковими трансформаціями в усіх сферах суспільного життя і потребує кваліфікованого та зваженого дослідження досягнення підприємством якості інноваційної продукції.

У контексті висвітлення даної проблеми для розробки ефективної інноваційної політики підприємств харчової промисловості необхідно розглянути якість та інновації в аспекті змісту критерію «якість інноваційної продукції» в рамках сучасних уявлень про критерії оцінки якості як комплексної категорії, що

сукупно відбиває техніко-економічні, соціальні, екологічні, інтелектуальні, управлінські та інші аспекти всіх стадій життєвого циклу продукту .

Специфікою категорії «якість» відносно інноваційних продуктів є, безумовно, наявність нового компонента хоча б на одній зі стадій життєвого циклу продукту. Як правило, сучасні інноваційні технології забезпечують досягнення підприємствами економічних, матеріальних, екологічних та інших переваг, і, в ряді випадків, призводять до виробництва принципово нових продуктів, що не мають аналогів.

Для реалізації концепції якості інноваційної продукції необхідно творчо використати накопичений досвід практичного втілення основних компонентів цього багатоаспектного поняття, що базується на серії міжнародних стандартів ISO 9000. Стандарти ISO 9000:2000 формалізують принципи системи якості, що і визначають систему управління якістю (рис. 3.8.).

Рис. 3.8. Методологія забезпечення якості інноваційної продукції [33, с. 163]

Система управління якістю інноваційної продукції в основі має головні принципи Демінга і додатково містить елементи інтелектуального забезпечення, засновані на високому рівні базової підготовки персоналу, що постійно розвивається. Це не тільки сприяє залученню відповідного кадрового

складу в інноваційну діяльність щодо підвищення якості, а й формуванню сприятливого середовища ринку споживання [33, с. 162-168].

Можна стверджувати однозначно, що якість та інновації, безумовно, дві головні стратегії, які підприємства використовують для забезпечення конкурентних переваг на ринку. З іншого боку, дуже мало досліджень про те, як ці дві стратегії взаємопов'язані і яким чином вони можуть досягти організаційної цілі разом.

Наукові дослідження свідчать, що в основі пошуку систематичних вимог менеджменту до інновацій лежить теорія і дослідницька база, що ставить інновації в контекст якості та досконалості [194, с. 120-122].

Для розробки ефективної інноваційної політики підприємств харчової промисловості необхідно розглянути якість та інновації в контексті змісту критерію «якість інноваційної продукції» в межах сучасних уявлень про критерії оцінки якості як комплексної категорії, що сукупно відбиває техніко-економічні, соціальні, екологічні, інтелектуальні, управлінські та інші аспекти всіх стадій життєвого циклу продукту [148, с. 213-216].

Елементи розглянутих концепцій зумовили формування сучасної методології управління якістю продукції промислових підприємств як основи стратегічного розвитку. Високоєфективні підприємства для забезпечення конкурентоспроможності продукції в якості основного компонента виробничої діяльності вводять інтелектуальне забезпечення всіх стадій життєвого циклу продукції.

Поняття «інтелектуальне забезпечення» містить комплекс заходів щодо розробки і застосування наукоємної науково-дослідної продукції у вигляді нових матеріалів, технологій, устаткування, систем управління, контролю та реалізації на основі використання і розвитку потенціалу виробничого та управлінського персоналу.

На базі визначення сутності понять «інновація» та «якість» вважаємо за доцільне вдосконалити процеси взаємодії даних категорій та визначити переваги та недоліки їх комплексного функціонування. Специфікою категорії

«якість» стосовно інноваційних продуктів є, безумовно, наявність нового компонента хоча б на одній зі стадій життєвого циклу продукту. Як правило, сучасні інноваційні технології забезпечують досягнення економічних, матеріальних, екологічних та інших переваг продукту, що випускається, і в окремих випадках призводять до виробництва принципово нових продуктів, що не мають аналогів [192, с. 14-20].

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком зумовило трансформацію функціональної концепції якості інноваційної продукції (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Функціональна концепція якості інноваційної продукції [188, с. 15].

Особлива роль у концепції якості інноваційної продукції належить інтелектуальному забезпеченню, яке є багатокomпонентним продуктом творчого процесу на основі практичного застосування досягнень

фундаментальних і прикладних наук, системи підготовки персоналу. Характерна риса цього компоненту – безперервність, зумовлена не стільки необхідністю вдосконалення якості продукції, скільки безумовною потребою формування адекватного сприйняття всіх учасників життєвого циклу інноваційного продукту.

Ми вважаємо, що одним з основних елементів системи якості інноваційної продукції є необхідність надання достатньої уваги клієнтам. Підприємства харчової промисловості повинні визначити потреби нинішнього і майбутнього споживача, рівень їх задоволеності.

Можна припустити, що у майбутньому споживачі будуть все більш вимогливими, зокрема, з розвитком менеджменту якості. Тобто, будь-які зміни повинні здійснюватися відповідно до потреб клієнтів, тому можна стверджувати, що даний аспект системи якості є стимулом для створення інноваційного продукту на підприємствах харчової промисловості.

Спрямованість на клієнта та безперервне навчання можуть допомогти підприємствам харчової промисловості бути більш винахідливими у своїй діяльності. Однак для цього концепції системи якості повинні бути достатньо зрозумілими для керівництва, а підприємство харчової промисловості в цілому має прагнути до того, щоб поняття якості та інновації діяли комплексно.

У результаті досягається формування інноваційного циклу забезпечення якості продукції не тільки на підприємстві харчової промисловості, а й на регіональному та міжрегіональному рівнях (рис. 3.10.).

У процесі наукового дослідження нами встановлено, що інноваційний розвиток підприємств впливає на забезпечення якості інноваційної продукції, що базується на запропонованій нами вище концепції якості інноваційної продукції підприємств харчової промисловості. Тому пропонуємо комплексний підхід до визначення якості інноваційної продукції, який представляє єдину сукупність більш простих якісних показників.

Ми вважаємо, що узагальнюючий показник має відноситися до найвищого «0-го рівня». Він повинний містити систему показників. Економічні

показники є сукупністю інформації про обсяги, матеріаломісткість, трудомісткість виробництва, ступеня механізації й автоматизації, ціни і величини прибутку. Із всієї цієї групи споживача цікавить лише ціна – найважливіша характеристика харчових продуктів, що більшою мірою відображає їх якість.

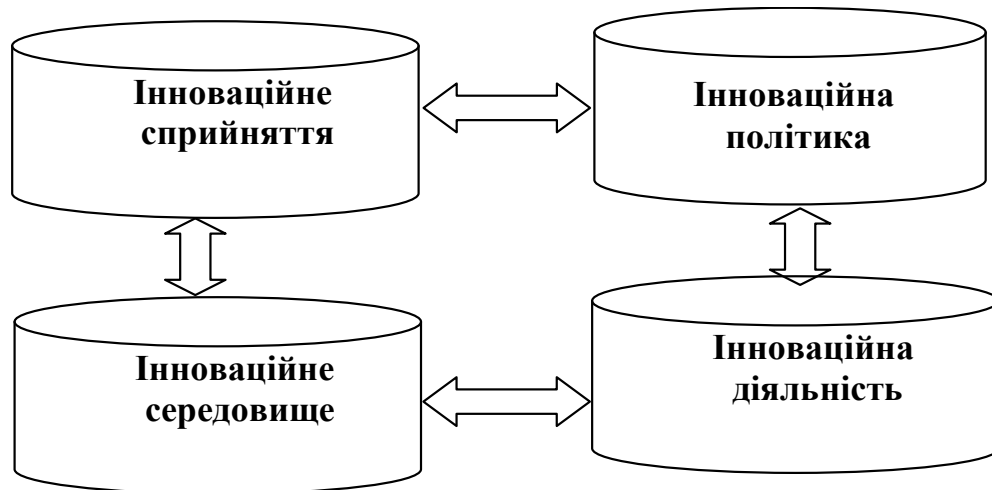

Рис. 3.10. Інноваційний цикл забезпечення якості продукції підприємств харчової промисловості [40, с.166]

Для клієнтів найбільш важливими характеристиками є: економічні, харчової цінності і технологічності. Але найважливішим показником якості харчових продуктів є їх безпека. Всі вищеперераховані показники якості можна розглядати тільки за умови, що вони є справді безпечними.

Споживач має уяву про безпеку харчового продукту за його свіжістю: колір, запах, смак тощо. Для м'ясопродуктів об'єктивними показниками є склад мікрофлори: показники свіжості жиру – перекисне число.

Упровадження технологічних інновацій впливають на споживчі властивості реалізованої продукції, оскільки в ринкових умовах клієнти значно більше приділяють уваги показникам харчових цінностей. В умовах сьогодення склад продукту, його енергетичні цінності є маркувальними показниками.

Впровадження інноваційних технологій на підприємствах харчової промисловості впливають на технологічні показники, від яких залежить соковитість, ніжність, пружність, їх можна назвати водопов'язуючими,

водоутримуючими, жирутримуючими, що впливають на якість сиру при виробництві сирів, фаршу при ковбасному виробництві, на якість тіста у хлібопекарській галузі. У свою чергу вони корелюються зі вмістом у сирі білка, жиру, вологи. Фахівці стверджують, що для формування функціонально-технологічних властивостей сиру є співвідношення в ньому Б:Ж на рівні 1:1,25; Б:В – 1:3÷5.

Сири – це концентровані білкові продукти, що їх отримують сквашуванням молока, обробкою згустку з наступним дозріванням сирної суміші. Споживча цінність сиру зумовлена досить високою концентрацією білків та жирів, наявністю незамінних амінокислот, вітамінів, солей кальцію та фосфору, необхідних для нормального розвитку організму людини. Сир містить від 18 до 25% білків. У сухій масі багатьох видів сирів міститься 45-55% жирів, від 1,5 до 3,5% мінеральних солей.

Провівши наукові дослідження, ми пропонуємо з метою впровадження економічного механізму інноваційного розвитку на підприємствах харчової промисловості багаторівневу структуру якості виробів.

З метою визначення впливу інноваційного розвитку на якість продукції ми вибрали показники якості на основі коефіцієнту вагомості, що відображає величину значущості кожної властивості оцінюваного продукту. Величина коефіцієнту вагомості тим більша, чим вища значущість відповідної їй властивості.

У листопаді 2011 р., на прикладі продукції ПАТ «Борщівський сирзавод», нами було проведено опитування експертів з метою виявлення якості сиру, що реалізується підприємством (додаток В, табл. В.1).

З метою розробки універсального підходу до числового оцінювання текстових відповідей анкети опитування споживачів про переваги груп показників якості, ми пропонуємо перевідну таблицю оцінки фізичних, економічних та технологічних показників якості у бали (табл. 3.12).

Таблиця 3.12.

Числова оцінка текстових відповідей анкети про фізичні, економічні та технологічні показники якості

Відповіді	Дуже важливий	Важливий	Байдужий	Немає значення
Максимальне	10	8	5	2
Середнє		7	4	1
Мінімальний	9	6	3	0

Отримані дані анкетування 23 експертів з використанням шкали від одиниці до десяти та шкали числової оцінки текстових відповідей, були оброблені та зведені у табл. 3.13, при цьому показники співвідношення елементів харчової цінності оцінювалися за середнім значенням результатів трьох показників харчової цінності.

Анкетування дозволило встановити, що найбільшу кількість балів мають фізичні властивості продукції. Дані опитування засвідчили, що не менш важливими для споживачів є також економічні показники. У процесі оцінки експерт, привласнює кожному з оцінюваних показників визначену суму балів (C_{ij}). Потім для кожного з показників визначає середній бал за формулою:

$$C_{cp}(ij) = \sum_{i=1}^N C_{ij} / N, \quad (3.4)$$

де N – кількість опитуваних.

Таблиця 3.13.

Анкета опитування експертів про переваги груп показників якості сирів на підприємстві ПАТ «Борщівський сирзавод» у 2011 р. в балах

Показники якості	Споживачі																						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
фізичні властивості продукції (фв)	9	10	10	9	10	9	9	9	9	10	9	9	9	10	10	9	9	9	10	9	10	9	10
економічні показники (еп)	7	9	8	8	8	8	7	7	8	8	8	8	8	9	9	8	8	8	9	9	9	9	8
харчова цінність (хц)	6	7	7	6	7	6	6	6	6	6	7	7	7	7	7	6	6	6	7	6	6	6	7
показники співвідношення елементів харчової цінності	3	5	4	3	4	3	3	4	3	3	2	4	3	2	2	3	3	2	3	2	2	2	3

За даними формули (3.4) розраховали середні значення показників якості по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» за 2011 р.

Наукові дослідження дозволили розрахувати також середнє значення фізичного показника, який для всіх експертів він складає – 9,44 бала; економічного показника – 8,17 бала; харчової цінності – 6,44 бала; показника співвідношення елементів харчової цінності – 2,94 бала.

З метою виявлення рівня конкурентоспроможності та якості продукції підприємства ПАТ «Борщівський сирзавод» провели опитування експертів за фізичними показниками якості та харчовій цінності (табл. 3.14.).

Дані табл. 3.14. показують, що зовнішній вигляд для експерта з фізичних показників якості має найбільше значення, оскільки середнє значення цього показника – 7,78 бала. Середнє значення показника, що характеризує вигляд на розрізі, складає 5,56 бала. Запах для уподобань споживача має невелике значення (середнє показника – 2,78 бала). Серед показників харчової цінності найбільше значення має калорійність – 7,78 бала. Вміст білка і жиру для споживача має практично однакову вагу (середнє значення білку – 5,56 бала, а жиру – 4,56 бала).

Таблиця 3.14.

Анкета опитування експертів про переваги показників якості по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» у 2011 р. у балах

Показники	споживачі																						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Фізичні властивості продукції																							
зовнішній вигляд (зв)	10	8	9	5	10	7	9	7	5	10	8	7	9	5	10	6	7	7	5	9	8	10	8
вигляд на розрізі (вр)	8	6	4	7	4	3	4	3	7	8	5	7	4	7	8	4	3	3	7	4	8	8	6
Запах (з)	4	3	1	3	2	3	1	3	3	4	4	3	1	3	4	1	3	3	3	1	4	4	3
Харчова цінність																							
Калорійність (к)	5	8	8	10	8	8	8	8	10	5	8	8	10	5	10	5	7	8	8	9	5	8	10
Білок (б)	4	6	6	4	3	4	7	5	5	6	3	4	4	5	5	3	7	6	3	4	6	5	6
Жир (ж)	5	7	5	5	4	5	5	4	6	4	7	4	6	6	6	4	3	7	6	5	5	6	7

Отримані значення середніх балів за кожним показником якості використовуються для розрахунку коефіцієнтів їх вагомості, де сума дорівнює «1»:

$$M_i = C_i / \sum_{i=1}^N C_i . \quad (3.5)$$

Коефіцієнти вагомості показників, розраховані за формулою (3.5), що характеризує показники якості сиру кожної групи, які розроблені на основі оброблених даних активного опитування споживачів (табл. 3.13.), наведені у табл. 3.15.

Таблиця 3.15.

**Коефіцієнти вагомості групових показників якості сиру
на ПАТ «Борщівський сирзавод» у 2011 р.**

Показники	Групи властивостей, що характеризуються якість продукції				Разом
	Фізичні властивості продукції (фв)	Економічні показники (еп)	Харчова цінність (хц)	Показники співвідношення елементів харчової цінності (псв)	
Коефіцієнт вагомості	0,36	0,3	0,22	0,12	1

Як видно з табл. 3.15., коефіцієнт вагомості є найбільш значним за фізичними показниками якості – 0,36.

Коефіцієнт вагомості показників, що характеризує показники якості сиру кожної групи, які розраховані на основі оброблених даних активного опитування споживачів (табл. 3.14.), наведені у табл. 3.16.

Таблиця 3.16.

**Коефіцієнти вагомості показників якості сиру
на ПАТ «Борщівський сирзавод» у 2011 р.**

Групи властивостей	Позначення	Коефіцієнт вагомості
Фізичні властивості продукції, у тому числі:	фв	1,00
1. Зовнішній вигляд	зв	0,48
2. Вид на розрізі	вр	0,34
3. Запас і смак	з	0,18
Економічні показники, у тому числі:	еп	1,00
1. Ціна продукту	цп	1,00
Харчова цінність, у тому числі:	хц	1,00
1. Калорійність	к	0,41
2. Білок	б	0,25
3. Жир	ж	0,34
Показники співвідношення елементів харчової цінності, у тому числі:	псв	1,00
1. Співвідношення Б:В	бв	0,5
2. Співвідношення Б:Ж	бж	0,5

З табл. 3.16. видно, що для споживачів найбільш значимим з показників якості продукту є його ціна. З показників харчової цінності – калорійність. Асортимент за видами і сортами наведений у табл. 3.17., 3.18.

Таблиця 3.17.

**Фізичні показники якості і харчової цінності сирів по підприємству
ПАТ «Борщівський сирзавод» за 2011 р.**

Найменування	Фізичні властивості продукції, шкала 10 балів			Харчова цінність, %			
	Зовнішній вигляд	Колір і консистенція	Запах	Калор	Б	Ж	Волога
тверді сири:							
Еталон «Голландський» круглий 50% жиру	9,0	9,0	9,0	37,7	23,7	30,5	44
«Російський» великий 50% жиру	9,5	9,5	9,5	36	23	29	43
«Буковинський» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	34	24,6	25,2	51
«Костромський» 45% жиру	8,0	8,0	8,0	34,5	26,3	25,2	52
«Дуплет» 45% жиру	8,5	9,0	8,0	34	25,2	26,3	52
«Мрамуровий» 45% жиру	9,0	8,0	8,5	32	23,3	25,2	50
Напівтверді							
Еталон – Чеддер	9,0	9,0	9,0	39,2	23	32	43
«Чеддер «Козачок» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	30	23	23,5	45
– «Чеддер Український» 50% жиру	8,0	8,5	8,0	33,1	22	27	44
М'які сири							
Еталон – Моцарелла	8,5	8,5	8,5	24	18	24	60
Адигейський	9,0	9,0	9,0	24	16,5	18	58
Дорогобужський	8,0	8,0	8,0	33,2	16	28	59
Плавлені сири							
Еталон – пастоподібний «Янтар» 60% жиру	8,5	8,0	8,0	26,3	11,8	24	57
скибковий «Голандський» 40% жиру	9,5	9,0	9,0	24,1	16,4	19,8	56
скибковий «До сніданку» 45% жиру	9,0	8,5	8,5	28,6	13,6	20,6	52
скибковий «Княжий копчений» 40% жиру	8,0	7,5	7,5	26,7	17	22	56
скибковий «Мисливський копчений» 50% жиру	8,5	8,5	8,5	25	16	18	53
Ропні сири							
Еталон – Сулугуні	9,5	9,5	9,5	29	20	24	53
Бринза коров'яча	9,0	9,0	9,0	26	17,9	20,1	54
Бринза (з овечого молока)	8,5	8,5	8,5	29,8	14,6	25,5	52
Чечіл розсільний	9,5	9,5	9,5	32	19,5	26	54

Економічні показники і співвідношення елементів харчової цінності

Найменування	Економічні показники	Функціональні властивості	
	Оптова ціна за 1 кг, грн.	Б:В	Б:Ж
тверді сири:			
Еталон – «Голландський» круглий 50% жиру	58-00	0,5386	0,7770
«Російський» великий 50% жиру	55-00	0,5349	0,7931
«Буковинський» 45% жиру	34-60	0,4824	0,9762
«Костромський» 45% жиру	33-80	0,5058	1,0437
«Дуплет» 45% жиру	33-30	0,4846	0,9582
«Мармуровий» 45% жиру	32-45	0,4660	0,9246
Напівтверді			
Еталон – Чеддер	59-00	0,5349	0,7188
«Чеддер «Козачок» 45% жиру	56-00	0,5111	0,9787
«Чеддер Український» 50% жиру	58-50	0,5000	0,8148
М'які сири			
Еталон – Моцарелла	55-70	0,2845	0,9167
Адигейський	54	0,3000	0,7500
Дорогобужський	52-10	0,2712	0,571
Плавлені сири			
Еталон – пастоподібний «Янтар» 60% жиру	55-50	0,2070	0,4917
скибковий «До сніданку» 45% жиру	51-00	0,2500	0,631
скибковий «Голландський» 40% жиру	44-00	0,2929	0,828
скибковий «Княжий копчений» 40% жиру	43-00	0,3036	0,7727
скибковий «Мисливський копчений» 50% жиру	41-00	0,3019	0,889
Ропні сири			
Еталон – Сулугуні	58-00	0,3774	0,8333
Бринза коров'яча	53-50	0,3315	0,8905
Бринза (з овечого молока)	55-49	0,2808	0,5725
Чечіл розсільний	56-46	0,3611	0,7500

Сирні вироби виробляються згідно з ДСТУ і ТУ, що розроблені на самому підприємстві. Рецептури сирів виготовляються відповідно до технології виробництва, яка складається з процесів, що наведені у додатку В (табл. В.2.).

Під час розробки технології сухих бактеріальних концентратів

прямого внесення увага надавалася питанням забезпечення високої урожайності мікроорганізмів у випадку їх культивування у ростовому середовищі, збереження співвідношення між складовими композиції та біохімічної активності культур, одержання бакпрепаратів з високими показниками реактивації та розчинності.

Отримані бакпрепарати “Актив” і “Актив-ЛН” характеризувалися такими ознаками: загальна кількість молочнокислих мікроорганізмів – $5,8 \cdot 10^{11}$ і $4,6 \cdot 10^{11}$ КУО/г, у тому числі ароматоутворюючих – $9,6 \cdot 10^{10}$ і $4,3 \cdot 10^{10}$ КУО/г; активність (тривалість сквашування молока при внесенні 1 г/дм³) – 7,0 і 7,5 год; індекс розчинності – 0,6 см³ сирого осаду.

Сири сичужні поділяють на п’ять груп, з них чотири – сири тверді, напівтверді, м’які і розсоли – відносять до натуральних, а п’яту групу – сири плавлені – до перероблених.

Дані табл. 3.17., 3.18. є основою для розрахунків кількісної оцінки якості сирів. Тут можливі два підходи. Перший пов’язаний з визначенням кількісних значень якості. Другий – з визначенням рівня якості сирних виробів (%).

Кількісна оцінка якості продукції запропонована науковцями Східно-Сибірського державного технологічного університету і передбачає розрахунок показника якості [83, с. 44].

Враховуючи, що для споживачів продукції підприємств харчової промисловості важливим є показники співвідношення якість-ціна, тобто економічні показники, ми пропонуємо удосконалити існуючий методичний підхід і в подальшому здійснювати кількісну оцінку якості за формулою, яка серед економічних показників передбачає врахування ціни, як основного та єдиного економічного показника:

$$\begin{aligned}
 KiПЯ = KB[фв \cdot (зв \cdot Ek3 + вр \cdot Ek3 + 3 \cdot Ek3) + еп \cdot цп \cdot Ek3 + \\
 + хц \cdot (к \cdot Ek3 + б \cdot Ek3 + ж \cdot Ek3) + псв \cdot (бв \cdot Ek3 + бж \cdot Ek3)],
 \end{aligned}
 \tag{3.6}$$

де $KiПЯ$ – кількісний показник якості;

KB – коефіцієнт вето, який дорівнює 1;

фп, еп, хц, псв – коефіцієнти вагомості груп властивостей сирних виробів, сума яких дорівнює 1 (табл. 3.15);

зв, вр, З, цп, к, б, ж, бв, бж – вагомість показників усередині кожної групи, сума яких в кожній групі дорівнює 1 (табл. 3.16);

$E_{кЗ}$ – значення експериментального зразку.

Значення $P_{зр}$ визначається експериментально, як і для базового зразку, та представлено у табл. 3.17., 3.18. Враховуючи показники, що отримані для еталону та формулу (3.7), рівень якості продукції розрахуємо за формулою:

$$\begin{aligned} \text{КомПЯ} = KB[& \text{фв} \cdot (\text{зв} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \text{вр} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \text{З} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ}) + \\ & + \text{еп} \cdot \text{цп} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \text{хц} \cdot (\text{к} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \text{б} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \\ & + \text{ж} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ}) + \text{псв} \cdot (\text{бв} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ} + \text{бж} \cdot E_{кЗ} / E_{тЗ})], \end{aligned} \quad (3.7)$$

де *КомПЯ* – комплексний показник якості;

$E_{кЗ} / E_{тЗ}$ – відношення експериментального зразка до еталону.

Результати розрахунку кількісних і якісних показників рівня якості по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» за 2010 р. представлені у табл. 3.18. Аналіз результатів розрахунку, що наведений у табл. 3.17., 3.18., 3.19. показує, що кількісна оцінка якості масових видів напівтвердих, м'яких, плавних та ропних дуже близька до еталону. Коливання вкладаються у межах 5-8%, тобто в межах похибки.

У групі твердих сирів найбільше відхилення від еталону має сир «Мармуровий» (45% жиру). Його якість оцінюється нижче на 16,5% за еталон. Даний сир має нижчу кількісну оцінку якості, оскільки має гірший склад харчової цінності та фізичних показників якості.

Щодо напівтвердих сирів найнижчий показник якості має Чеддер «Український» (45% жиру). Кількісна оцінка і рівень якості відрізняється від еталону відповідно на 1,38% і 0,053.

Сир Дорогобужський має фізичні властивості продукції нижчі, ніж у еталону, при цьому сир Адигейський має меншу харчову цінність, аніж у еталона, тому кількісна оцінка якості і рівня якості нижча, ніж у еталону відповідно на 0,25% і 0,014% та 0,82% і 0,07%.

Таблиця 3.19.

Кількісна оцінка якості сирів по підприємству ПАТ «Борщівський сирзавод» за 2011 р.

Найменування	Фіз. властивості прод., 10 балів			Ціна, грн.	Функціональні		Харчова цінність, %				Кількісна оцінка	Рівень якості	Відхил. від еталону якості
	Зовнішній вигляд	Колір і консистенція	Запах		Б:В	Б:Ж	Кал	Б	Ж	Волога			
тверді сири:													
Еталон – «Голландський» 50% жиру	9	9	9	58	0,5386	0,777	37,7	23,7	30,5	44	27,70	0,903	
«Російський» 50% жиру	9,5	9,5	9,5	55	0,5349	0,793	36	23	29	43	26,68	0,893	0,009
«Буковинський» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	34,6	0,4824	0,976	34	24,6	25,2	51	19,83	0,756	0,146
«Костромський» 45% жиру	8	8	8	33,8	0,5058	1,044	34,5	26,3	25,2	52	19,56	0,751	0,152
«Дуплет» 45% жиру	8,5	9	8	33,3	0,4846	0,958	34	25,2	26,3	52	19,59	0,754	0,149
«Мармуровий» 45% жиру	9	8	8,5	32,45	0,4660	0,925	32	23,3	25,2	50	18,96	0,738	0,165
Напівтверді													
Еталон – Чеддер	9	9	9	59	0,5349	0,719	39,2	23	32	43	28,21	0,903	
«Чеддер «Козачок» 50% жиру	8,5	8,5	8,5	56	0,5111	0,979	30	23	23,5	45	25,68	0,851	0,052
Чеддер «Український» 45% жиру	8	8,5	8	58,5	0,5000	0,815	33,1	22	27	44	26,79	0,850	0,053
М'які сири													
Еталон – Моцарелла	8,5	8,5	8,5	55,7	0,3000	0,750	24	18	24	60	24,78	0,903	
Адигейський	9	9	9	54	0,2845	0,917	24	16,5	18	58	23,93	0,896	0,007
Дорогобужський	8	8	8	52,1	0,2712	0,571	33,2	16	28	59	24,53	0,889	0,014
Плавлені сири													
Еталон – «Янтар» 60% жиру	9,5	9	9	55,5	0,2070	0,492	26,3	11,8	24	57	24,83	0,903	
скибковий «До сніданку» 45% жиру	8,5	8	7,5	51	0,2500	0,631	28,6	13	20,6	52	23,12	0,881	0,022
скибковий «Голандський» 40% жиру	8,7	8,5	8	44	0,2929	0,828	24,1	16,4	19,8	56	20,89	0,886	0,017
скибковий «Княжий копчений» 50% жиру	8	7,5	7,5	43	0,3036	0,773	26,7	17	22	56	20,74	0,874	0,028
скибковий «Мисливський копчений» 40% жиру	8,5	8,5	8,5	41	0,3019	0,889	25	16	18	53	19,91	0,873	0,029
Ропні сири													
Еталон – Сулугуні	9,5	9,5	9,5	58	0,3774	0,833	29	20	24	53	26,40	0,903	
Бринза коров'яча	9	9	9	53,5	0,3315	0,891	26	17,9	20,1	54	24,20	0,835	0,068
Бринза (з овечого молока)	8,5	8,5	8,5	55,49	0,2808	0,573	29,8	14,6	25,5	52	25,16	0,820	0,082
Чечіл розсільний	9,5	9,5	9,5	56,46	0,3611	0,750	32	19,5	26	54	26,33	0,900	0,002

У плавлених сирах при розрахунку кількісної оцінки якості і рівня якості велике значення мають як фізичні властивості продукції, так і економічні показники, а також харчова цінність. Відповідно найнижчу кількісну оцінку якості має скибковий «Мисливський копчений» (40% жиру), який відрізняється від еталону на 5,18%, а за рівнем якості на 0,029%.

Щодо ропних сирів, то у них спостерігається відхилення від еталону за фізичними показниками якості, економічними показниками і харчовою цінністю. Відповідно найнижчу кількісну оцінку якості має бринза коров'яча, яка відхиляється від еталону на 2,2%, а за рівнем якості на 0,068. За рівнем якості бринза з овечого молока нижча за еталон на 0,082.

Даний методичний підхід щодо оцінки рівня якості продукції харчової промисловості Тернопільської області є універсальним, оскільки дозволяє здійснити кількісну оцінку та оцінити рівень якості продукції будь-якого підприємства харчової промисловості. Запропонована нами методика апробована на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області: ПрАТ «Тернопільський молокозавод», ТзОВ «Сім-Сім», ДП «Укрспирт» Марилівське МПД ПАТ «Борщівський сирзавод», ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, ПП «Альма-Віта».

Висновки до розділу 3

1. Проведені дослідження показують, що якість та інновації, безумовно, дві головні стратегії, які підприємства використовують для забезпечення конкурентних переваг на ринку. З іншого боку, існує досить мало наукових досліджень про те, як ці дві стратегії взаємопов'язані і яким чином вони можуть досягти організаційної цілі разом. Дослідивши дану проблему, обґрунтовано, що тільки за умови правильного трактування основних концепцій якості щодо впровадження інновацій та першочергового вирішення проблем використання інноваційного розвитку,

підприємство може виробляти високоякісну продукцію.

2. Проаналізувавши основні аспекти системи якості, визначено, що в умовах жорсткої конкуренції продукції та обслуговування, успішного використання технологій, ефективного застосування людських ресурсів, продуктивної роботи з постачальниками, посиленого впливу якості на лідерство саме методичний підхід до оцінки якості продукції в харчовій промисловості забезпечить підприємству конкурентоспроможне й ефективне функціонування.

З огляду на це запропоновано методичний підхід до оцінки якості інноваційної продукції, що має комплексний характер та багаторівневу структуру і містить систему показників якості, котрі враховують фізичні властивості продукції, економічні показники, харчову цінність продуктів та показники технологічності, що дозволяє підприємствам харчової промисловості визначати найбільш значимі для споживачів уподобання та забезпечити конкурентоспроможність інноваційної продукції.

3. Інноваційна стратегія розвитку підприємства повинна враховувати: організаційно-технічні заходи щодо підтримки виробничих потужностей і технічного переозброєння підприємства; будівництво, введення й освоєння окремих виробничих потужностей, обумовлених необхідністю збільшення випуску продукції; зменшення потужностей унаслідок скорочення або переорієнтації виробництва; розвиток профільних для цього підприємства технологій; необхідність забезпечення конкурентоспроможності підприємства; розробку і впровадження інновацій тощо.

Тому у дисертаційній роботі, на основі результатів самооцінки, спрогнозовано показники ділової активності підприємств харчової промисловості на 2012-2015 рр., застосовуючи методи статистичного аналізу і трендові зміни чистого доходу від реалізації, собівартості реалізованої продукції, валового прибутку та рентабельності виробництва.

4. Для моделювання інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості необхідно вибрати систему показників, що не лише

характеризує різні варіанти інноваційного розвитку підприємства, але і містить можливість свого розширення, тобто його показники повинні розраховуватися в динаміці і залежати від параметрів управління.

При розробці вказаної системи показників необхідно брати до уваги, що інноваційний розвиток підприємства визначається сукупністю численних характеристик. Тому при моделюванні враховано лише ті показники, які є вимірними і розглядаються як основні, що дозволяє забезпечити допустиму розмірність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості.

5. Забезпечення якості розуміють як систему заходів, що постійно підтримують упевненість споживача в якості продукції. Відповідно суттєво зростає і роль персоналу підприємства. Тому необхідно приділяти велику увагу функціонуванню наступних принципів: люди (інформація, мотивація, кваліфікація, навчання, трудовий колектив); машини (обладнання, пристосування, інструменти); матеріали (куплені сировина, деталі, напівфабрикати, комплектувальні вироби); метод (системи організації, стиль керівництва, технологія); середовище (умови для праці).

З огляду на це запропоновано механізм максимізації управління інноваційним розвитком, який базується на принципах управління, засадах системи якості і вдосконалення діяльності підприємств харчової промисловості.

6. Міра новизни обладнання, що використовується на підприємстві, визначає його продуктивність та рівень науково-технічного розвитку. Існуюча модель з ендогенним завданням процесів створення і розповсюдження знань передбачає визначення обсягів виробництва залежно від інноваційного розвитку. Ми пропонуємо щодо характеру процесів упровадження інновацій у виробництво використати параметр, що представляє рівень науково-технічного розвитку підприємства у відповідний момент часу .

7. Методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової на обсяги виробництва продукції та ефективність діяльності підприємств у перспективі апробовано на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області, зокрема на ПрАТ «Тернопільський молокозавод», ТзОВ «Сім-Сім», ДП «Укрспирт» Марилівське МПД, ПАТ «Борщівський сирзавод», ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД, ПП «Альма-Віта».

Авторські публікації: статті [40, 48, 161], матеріали конференцій [39, 43, 46, 53].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано науково-практичні рекомендації щодо формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості. Узагальнення та систематизація результатів дослідження дозволили сформулювати такі висновки та рекомендації:

1. На сучасному етапі розвитку науковцями значна увага приділяється поняттю «інноваційний розвиток», оскільки з його допомогою підприємство здатне підтримувати свою конкурентоспроможність на ринку. Ефективне використання можливостей інноваційного розвитку може розглядатися як один з основних варіантів підтримки конкурентоспроможності підприємства. З огляду на це запропоновано розглядати поняття «інновації» як результат практичного освоєння нового процесу, продукту або послуги, що є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки веде до появи нових потреб, зниження собівартості продукції, припливу інвестицій, підвищення іміджу або рейтингу виробника нових продуктів, відкриття і захоплення нових ринків, у тому числі зовнішніх; визначено, що «інноваційна діяльність» – це діяльність, яка пов'язана із трансформацією ідей-інновацій у новий досконалий продукт, упроваджений на ринку; у новий або вдосконалений технологічний процес, використаний у практичній діяльності; у новий підхід до соціальних послуг.

Дослідження сутності поняття «інноваційний розвиток» дозволило запропонувати в подальшому розглядати його як ланцюг реалізованих нововведень, який охоплює не одну вузьку галузь, а сфери, що впливають на загальний кінцевий результат діяльності підприємства.

2. Дослідивши генезу економічної думки щодо формування економічного механізму управління підприємством харчової промисловості, запропоновано розглядати його як систему взаємопов'язаних підсистем управління, що передбачають методи, які використовуються державою;

методи, які використовуються керівництвом підприємства; підсистему забезпечення, організації, планування, контролю й мотивації інноваційного розвитку підприємств в умовах формування ринкового середовища.

3. Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості – основна складова господарського механізму, що передбачає наявність сукупності економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічним розвитком і відносинами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства. Запропоновано концепцію управління інноваційним розвитком на основі впровадження його економічного механізму, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств харчової промисловості на основі інноваційної діяльності і дозволяє змінювати асортимент продукції, підвищувати її якість, знижувати витрати виробництва, забезпечуючи досягнення позитивних фінансових результатів.

4. З метою реалізації концепції управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості розроблено структури інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості, які необхідні для: зміни соціальних стосунків на підприємстві; розробки нових методів роботи, що їх буде використовувати апарат управління; придбання інновацій; виробництво нових або удосконалення видів продукції, послуг, виробничих процесів, технологій, систем; створення нових механізмів, просування продукції на ринок; пошук нових ринків і сфер споживання продукції, що буде позитивно впливати на конкурентоспроможність продукції підприємств харчової промисловості.

5. В процесі здійснення аналізу стану інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр., виявлено нестабільність тенденції. Основною причиною зниження показників інноваційної діяльності є: відсутність достатніх джерел фінансування, високі кредитні ставки, брак інформації про ринки збуту,

слабка зацікавленість виробників у впровадженні нових розробок, нестача коштів для розроблення та впровадження нововведень. недосконалість податкової системи, міграція фахівців високого рівня та науковців. Однак застосування економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах досліджуваної галузі дозволило за рахунок власних коштів розширити ринки збуту, що позитивно вплинуло на дохід від реалізації продукції.

6. Інноваційний розвиток підприємств впливає на забезпечення якості інноваційної продукції. З огляду на це удосконалено методичний підхід до оцінки якості інноваційної продукції, який має комплексний характер та багаторівневу структуру і містить систему показників якості, котрі враховують фізичні властивості продукції, економічні показники, харчову цінність продуктів та показники співвідношення елементів харчової цінності, що дозволяє підприємствам харчової промисловості визначати найбільш значимі для споживачів уподобання та забезпечити конкурентоспроможність інноваційної продукції.

7. З метою впровадження на підприємствах харчової промисловості моделі досконалості, яка базується на концепції безперервного навчання й інноваційного покращення, запропоновано використовувати результати самооцінки у процесі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, який полягає у можливості визначити стратегічні зміни показників ділової активності. Використовуючи методи статистичного аналізу, розраховано трендові зміни чистого доходу від реалізації, собівартості реалізованої продукції, валового прибутку та рентабельності виробництва підприємств харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр. і на їх результатах спрогнозовано показники ділової активності досліджуваних підприємств на 2012-2015 рр.

8. Конкурентоспроможність та ефективність діяльності підприємств харчової промисловості залежить від впровадження нововведень у їх практичну діяльність. З огляду на це розроблено методичний підхід до

визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції, який враховує у загальній виробничій функції рівень науково-технічного розвитку у відповідний момент часу, що дає можливість підприємствам харчової промисловості визначати ефективність своєї діяльності у перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абібуллаєв М. С. Фінансування інноваційної діяльності / М. С. Абібуллаєв // Фінанси України. – 2001. – № 3. – С. 111-115.
2. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Вівчар О. Й., Мельник Л. І. ; За наук. ред. проф., д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. – Стрий : ТОВ «Укрпол», 2005. – 250 с.
3. Алексеев В. Круговой график-радар / В. Алексеев // ММК. – 2004. – № 9. – С. 50-51.
4. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / О. Ю. Амосов. – Харків : ХарРІДУ УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 10-16.
5. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28-33.
6. Андрианов Д. С. Сущность и структура инновационного потенциала организации [Электронный ресурс] / Д. С. Андрианов // Вестник ТИСБИ. – Казань, 2006. – № 4. – Режим доступа : <http://www.tisbi.org/science/vestnik/2006/issue4/Econom2.html>
7. Анісімова О. М. Структурні перешкоди інноваційного розвитку підприємств України // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. / Анісімова О. М., Харченко Т.Г. – Донецк, 2010. – Ч. 3. – С. 834-838.
8. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : моногр. / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
9. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
10. Астапова Г. В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины / Астапова Г. В., Астапова Е. А., Лойко Д. П. – Донецк, 2001. – 279 с.

11. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учеб. пособ. для вузов / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 303 с.
12. Баляснікова Є. В. Передумови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / Є. В. Баляснікова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10 (40). – С. 127-134.
13. Белоусова Л. І. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю промислового підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Л. І. Белоусова. – Донецьк, 2006. – 20 с.
14. Бистров А. Г. Персонал як фактор інноваційного розвитку підприємства / А. Г. Бистров // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2010. – № 12(154). – Ч.2. – С. 240-244.
15. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : [учеб. курс] / И. А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
16. Бойко О. В. Механізм формування стратегії інноваційного розвитку лісогосподарських підприємств / Бойко Ольга Вікторівна, Іваницька Марія Ярославівна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 119-123.
17. Борисенко М. А. Теоретико-методичні основи оцінки інновацій / М. А. Борисенко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2010. – № 1. – С. 106-115. – (Серія : Економічна теорія та право)
18. Буднікевич І. М. Становлення регіонального ринку інновацій: теорія та практика (на прикладі Карпатського регіону) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / І. М. Буднікевич. – Львів, 2002. – 20 с.
19. Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов / И. П. Булеев – Донецк : ИЕП НАН Украины, 1993. – С. 32-34.
20. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / В. О. Василенко, В. Г. Шматько. – К. : ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
21. Васильева Т. А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку : монографія / Т. А. Васильева. – Суми :

ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 118 с.

22. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ. / А. Гальчинський, В. Геєц, А. Кінах, В. Семеновенко. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.

23. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовчкін // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 4-11.

24. Геєц В. М. Інноваційні перспективи України : моногр. / В. М. Геєц, В. П. Семеновенко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.

25. Говоруха Ж. А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж. А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 107-120

26. Голдякова Т. В. Понятіе и класифікація інновацій / Т. В. Голдякова // Російський внешнеекономічний вестник. – 2006. – № 2. – С. 20-27.

27. Гончаров В. М. Інвестиційні ресурси та їх економічне регулювання : [монографія] / В. М. Гончаров, А. А. Навроцький, О. А. Коломійцев. – Донецьк: СПД Купріянов В. С., 2006. – 204 с.

28. Гринев В. Ф. Товарно-інноваційна політика підприємства : [учеб. пособ.] / В. Ф. Гринев. – К. : МАУП, 2004. – 160 с.

29. Гринько Т. В. Методологічний аналіз підходів щодо розвитку інновацій / Т. В. Гринько // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, Т.2. – С. 30-33.

30. Гринько Т. В. Формування системи управління інноваційним розвитком підприємств / Т. В. Гринько // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4, Т.2. – С. 39-43.

31. Гриньов Б. В. Проблеми формування інноваційної системи в Україні / Б. В. Гриньов, П. Т. Бубенко, В. А. Гусєв // Економіка і прогнозування. – 2004. – №3. – С. 127-138.

32. Гриньова В. М. Інвестування / В. М. Гриньова. – К. : Знання, 2008. – 452 с.

33. Дандон Э. Инновации: как определяют тенденции и извлекают выгоду /

Э. Дандон ; Пер. с англ. – М. : Варшина, 2006. – 304 с.

34. Дейнеко Л. В. Механізм впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу: сутність, функції, завдання і регіональні особливості / Л. В. Дейнеко, І. О. Іртищева // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2(40). – С. 123-131.

35. Дейнеко Л. В. Формування моделі інноваційного розвитку агропродовольчої сфери: національні інтереси і регіональні особливості // економічні науки : зб. наук. пр. / Л. В. Дейнеко, І. О. Іртищева. – Чернівці, 2010. – Вип. 6. – С. 83-88.

36. Денисюк В. Оцінка інноваційної активності економіки країн та регіонів / В. Денисюк // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2. – С. 47-50.

37. Державне управління і менеджмент: Навчальний посібник у таблицях і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.] ; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. – Харків : ХарРІДУ УАДУ, 2002. – 492 с.

38. Дерманська Л. В. Аналіз стану та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств Тернопільської області / Л. В. Дерманська // Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2009. – № 1(11). – С. 194-198.

39. Дерманська Л. В. Забезпечення якості продукції в контексті використання інноваційних можливостей / Л. В. Дерманська // Економіка та фінанси в умовах глобалізації; досвід: тенденції та перспективи розвитку : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Макіївка, 21-23 квітня 2010 р.). – Макіївка, 2010. – Т.3. – С. 55-58.

40. Дерманська Л. В. Інноваційний потенціал підприємства як основа забезпечення якості продукції / Л. В. Дерманська // Сталий розвиток економіки. – Хмельницький, 2011. – № 2(5). – С. 162-168.

41. Дерманська Л. В. Методичні підходи до оцінки техніко-організаційного рівня виробництва підприємств харчової промисловості / Л. В. Дерманська // Економіка та ефективна організація фінансових та виробничих процесів : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-23 жовтня 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 46-49.

42. Дерманська Л. В. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів (2 грудня 2011р.). – Луцьк : РВВ Луцького національного технічного університету, 2011. – Вип. 4. – С.133-135.

43. Дерманська Л. В. Модель досконалості EFQM – ефективний інструмент досягнення успіху підприємства / Л. В. Дерманська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна ідентичність та тенденції глобалізації : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 25-26 лютого 2010 р.) – Тернопіль : «Економічна думка», 2010. – Ч. 1. – С. 176-177.

44. Дерманська Л. В. Необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / Л. В. Дерманська // Економічні науки. – Луцьк. – 2011. – Вип. 8 (29). – Ч. II. – С. 318-327. (Серія : „ Облік і фінанси”)

45. Дерманська Л. В. Особливості економічного управління інноваційними процесами підприємств / Л. В. Дерманська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 24-25 лютого 2011 р.). – Тернопіль, 2011. – Ч. 1– С. 183-185.

46. Дерманська Л. В. Особливості національної інноваційної системи в умовах глобалізації / Л. В. Дерманська // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12-13 березня 2009р.). – Тернопіль : Вектор, 2009. – Ч. 2. – С. 134-136.

47. Дерманська Л. В. Проблеми формування ефективної регіональної інноваційної політики / Л. В. Дерманська // Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Макіївка, 16-17 лютого 2011 р.). – Макіївка, 2011. – Т.1. – С. 158-160.

48. Дерманська Л. В. Прогнозування ефективності діяльності підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційного розвитку / Л. В. Дерманська // Облік і фінанси АПК. – Київ, 2012. – №1. – С. 145-148.

49. Дерманська Л. В. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств України / Л. В. Дерманська // Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20-22 жовтня 2010 р.). – Харків : ХНАМГ, 2010. – С. 238-242.

50. Дерманська Л. В. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Комунальне господарство міст : наук.-техн. збір. – Харків : ХНАМГ, 2010. – Вип. 96. – С. 125-133. – (Серія : Економічні науки).

51. Дерманська Л. В. Теоретичні засади формування концепції інноваційного розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Інноваційна економіка. – 2011. – 6[25]. – С. 171-175.

52. Дерманська Л. В. Функціонування економічного механізму управління інноваційними процесами підприємств / Л. В. Дерманська // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2011. – Вип. II (42). – С. 174-180 (Серія : Економічні науки).

53. Дерманська Л. В. Дерманська Л. В. Якісне управління персоналом в умовах інноваційного розвитку / Л. В. Дерманська // Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 15-16 квітня 2010 р.). – Тернопіль : «Економічна думка», 2010. – С. 287-290.

54. Джерела фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Головне управління статистики у Тернопільській області. – 2003-2011. – Режим доступу сайт : <http://www.ternstat.tim.net.ua/files/NI/NI5.htm>.

55. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / Питер Ф. Друкер ; пер. с англ. К. Головинского. – М. : Вильямс, 2007. – 432 с.

56. Еременко-Григоренко О. А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.06.01 «Экономика, организация и управления предприятиями» / О. А. Еременко-Григоренко. –

Донецк, 1999. – 155 с.

57. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 №40-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – Ст. 266.

58. Зозульов О. Маркетинг як основа інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств / О. Зозульов, М. Базь, Т. Царьова // Маркетинг в Україні. – 2007. – №4. – С. 33-41.

59. Инновационное развитие топливно-энергетического комплекса: проблемы и возможности : моногр. / Вороновский В. Г., Недин И. В., Домашев Е. Д. [и др.]; Под общ. ред. Г. К. Вороновского, И. В. Недина. – К. : Знання України, 2004. – 386 с.

60. Инновационный менеджмент : учеб. для вузов / [С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др.]; под ред. С. Д. Ильенковой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327 с.

61. Ігнатенко О. Я. Система забезпечення інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / О. Я. Ігнатенко // Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет». – 05.06.08. – Режим доступу сайт : <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/ignatenko/library/st2.htm>.

62. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – Суми : ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.

63. Ільїна К. О. Категоріальний апарат інноваційної теорії як фундамент запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українську економічну систему // Науковий вісник НЛТУ України / К. О. Ільїна . – Львів, 2009. – Вип. 19.4. – С. 256-265.

64. Інвестиційна політика в Україні : досвід, проблеми, перспективи: монограф. / Кузьмін О. Є., Чумаченко М. Г., Аптекарь С. С. [та ін.] – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 292 с.

65. Інвестиційна та інноваційна діяльність : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Тувакова Н. В., Кузнєцова А. Я. ; За наук. ред. проф. д-ра екон.

наук О. Є. Кузьміна. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.

66. Інноваційна активність [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Державна служба статистики України. – 28.04.2011. – Режим доступу сайт : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

67. Інноваційна активність [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Головне управління статистики у Тернопільській області. – 2003-2011. – Режим доступу сайт : <http://www.ternstat.tim.net.ua/files/NI/NI4.htm>.

68. Інноваційна трансформація промислового сектору економіки України та механізми її регулювання : монограф. / [Філіппова С. В., Волощук Л. О., Смоквіна Г. А. та ін.] ; під ред. Філіппової С. В. – Одеса : ВМВ, 2009. – 180 с.

69. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал [та ін.]. – К.: Основа, 2005. – 550 с.

70. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / П. А. Лайко, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієко [та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 26-30.

71. Інноваційні системи економічної діагностики підприємств на засадах індикаторів: теоретико-методологічні та методичні засади : моногр. / О. Г. Мельник, І. Б. Олексів, Н. Ю. Подольчак, Р. В. Шуляр. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 212 с.

72. Йохна В. М. Інноваційні технології фінансового менеджменту та їх роль у обґрунтуванні й реалізації стратегії розвитку підприємства / В. М. Йохна, Є. Г. Рясних // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, т.3. – С. 113-117. – (Серія : Економічні науки).

73. Карамушко Н. А. Фактори впливу на науково-технічний й інноваційний розвиток підприємств АПК / Н. А. Карамушко // Часопис економічних реформ. – Луганськ, 2011. – № 1. – С. 18-23.

74. Карлюка Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льнопереробної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Д. О. Карлюка. – К., 2006. – 22 с.

75. Карпенко В. Л. Формування мотивів і стимулів інноваційної діяльності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01. «Економіка, організація і управління підприємствами» / В. Л. Карпенко. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

76. Карпунь І. Н. Сутність інноваційного потенціалу і стратегії промисловості // Науковий вісник НЛТУ України / І. Н. Карпунь. – Львів, 2010. – Вип. 20.15. – С. 194-199.

77. Кирич Н. Б. Інноваційна діяльність в умовах міжнародного науково-технічного співробітництва / Н. Б. Кирич, Н. Є. Юрик // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4(18). – С. 8-13 – (Серія : Стратегія інноваційного розвитку економіки)

78. Кіктенко О. В. Формування передумов реалізації переваг інноваційної діяльності // Економіка і держава. – 2007. – № 3 – С. 67-70.

79. Князева О. А. Інноваційний розвиток підприємств поштового зв'язку: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. А. Князева. – Одеса, 2009. – 36 с.

80. Ковалишин П. Інноваційний менеджмент. Актуальні питання / П. Ковалишин // Економіст. – 2004. – № 6. – С. 60-61.

81. Коваль Л. А. Соціально-психологічні аспекти інноваційної праці та проблеми її стимулювання / Л. А. Коваль // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2000. – Вип. 46. – С. 54-55

82. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность / Д. И. Кокурин – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.

83. Колесникова Н.В. Комплексная оценка качества мясопродуктов методом квалиметрии : метод. указ. для лаб. работ и работ, выполняемых по системе УИРС, НИРС и спецтехнологии для студ. спец. 260301 / Колесникова Н.В., Брянская И.В., Гомбожапова Н.И. – Улан-Удэ, 2006. – 70 с.

84. Колодійчук А. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України / А. В. Колодійчук, В. М. Пісний; Ж. В. Семчук . – Львів, 2009. – Вип. 19.9. – С. 191-196.

85. Коломийчук В. С. Соціально-економічні механізми управління адміністративним районом в системі регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В. С. Коломийчук – Львів, 2000. – 50 с.

86. Кондо Й. Управление качеством в масштабах компании / Кондо Й. ; перев. с англ. – Н. Новгород : СМЦ «Приоритет», 2002. – 254 с.

87. Корілько М.Д. Інновації в діяльності суб'єктів господарювання / М. Д. Корілько // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 149-154.

88. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : моногр. / О. Б. Коротич. – Харків : Вид-во ХарПІДУ НАДУ «Магістр», 2006. – 220 с.

89. Корсікова Н. М. Інноваційна модель розвитку економіки України: сучасний стан і перспективи / Н. М. Корсікова // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 1 : Інноваційно-інвестиційні проблеми. – С. 20-24.

90. Костеньова О. В. Інтелектуальний капітал в управлінні інноваційним розвитком промислових підприємств регіону / О. В. Костеньова // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1(51). – С. 87-92. – (Серія економічні науки)

91. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. для студ. екон. спец. / Краснокутська Н. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.

92. Крылов Э. И. Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия / Э. И. Крылов, В. М. Власова, И. В. Журавкова. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 608 с.

93. Крылова И. К. Формирование конкурентоспособной инновационной стратегии развития предприятия / И. К. Крылова // Реструктуризация промышленных предприятий : Всерос. науч.-практ. конф., 3-5 мая 2005 г. : матер. – Казань : КГФЭИ, 2005. – С. 156-159.

94. Кулаков В. Г. Межрегиональное сотрудничество как основа инновационной стратегии развития / В. Г. Кулаков // Инновационный Вестник Регионов. – 2008. – № 3. – С. 2-4.

95. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман ; пер. с франц. Н.И. Хрусталева. – М. : Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.

96. Куц О. Є. Інноваційний менеджмент трансформації промислових підприємств до ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. Є. Куц. – Дн-ськ, 2003. – 23 с.

97. Лазутін Г. І. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності / Г. І. Лазутін // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 2. – С. 99-114.

98. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко. – К. : НАН України, 1999. – 254 с.

99. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 2001. – № 1. – С. 86- 87.

100. Ліба Н. С. Інноваційний розвиток промислових підприємств регіону (на матеріалах Закарпатської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. С. Ліба. – Ужгород, 2010. – 20 с.

101. Луцків О. М. Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О. М. Луцків. – Львів, 2007. – 19 с.

102. Мазаракі А. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 2. – С. 5-17.

103. Малюта Л. Упровадження інтегрованої моделі управління активізацією інноваційної діяльності вітчизняних підприємств / Л. Малюта // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С.33-38

104. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / за заг. ред. С. М. Ілляшенко. – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. – 624с.

105. Маслов Д. В. Модель EFQM в російському університеті / Д. В. Маслов, А. Л. Мазалецькая, К. Сид // ММК. – 2005. – № 12. – С. 21-25.

106. Маслов Д. В. Полезная модель EFQM : профилактика системы управления / Д. В. Маслов, А. Л. Шестаков, Д. Мидхерст // Методы менеджмента качества. – 2006. – № 7. – С. 34-39.

107. Мельник О. Г. Механізм фінансування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Г. Мельник. – К., 2010. – 20 с.

108. Мельник Ю. Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю. Ф. Мельник, П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3-15.

109. Менеджмент та маркетинг інновацій : моногр. / Ілляшенко С. М., Прокопенко О. В., Мельник Л. Г. [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 616 с.

110. Методичні рекомендації з розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств АПК // За ред. Харківського Д. Ф. – Одеса : «Інвац». – 2006 – 32 с.

111. Механізми ринкового господарювання: галузеві особливості: монографія / Гуменюк В. Я., Король Б. О., Костюкевич Р. М. [та ін.]. – Рівне : НУВГП, 2005. – 281 с.

112. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 (МСБО 28) : Інвестиції в асоційовані підприємства / ЛіГаЗАКОН. – Режим доступу : сайт http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_01_01/MU12037.html

113. Місце кооперування в системі креативно-інноваційного розвитку підприємства // Науковий вісник НЛТУ України / О. Є. Кузьмін, М. П. Офік; А. М. Чушак-Голобородько, О. Л. Коломієць. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 91-97.

114. Молодоженя М. С. Концептуальні засади управління результативністю інноваційної діяльності підприємств торгівлі // Економічний простір : зб. наук. пр. / М. С. Молодоженя. – 2010. – № 42. – С. 257-265.

115. Мясникович М. В. Научные основы инновационной деятельности / М. В. Мясникович. – Мн. : Право и экономика, 2003. – 280 с.

116. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура Андрей Николаев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 5. – С. 57-63.

117. Ніронович Н. І. Удосконалення управління інноваційними процесами на промислових підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н. І. Ніронович. – Львів, 2003. – 20 с.

118. Новицький В. С. Імперативи інноваційного розвитку / В.С. Новицький // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 45-52.

119. Носорева Е. Прибыльная сторона инноваций [Электронный ресурс] / Носорева Е. // Стратегии. – 2006. – № 11. – Режим доступа : <http://www.strategy.com.ua/Articles/Content?Id=691>.

120. Обсяг реалізованої промислової продукції підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – 11.07.2011. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>.

121. Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2004-2010 роки [Електронний ресурс] // Промисловість. Головне управління статистики у Тернопільській області : офіційний сайт. – Режим доступу до докум. : <http://www.ternstat.tim.net.ua/statinfoP.html>.

122. Овечкіна О. А. Зміна парадигмальних основ управління інноваційним розвитком регіонів в умовах глобалізації // Економічний простір : зб. наук. пр. / О. А. Овечкіна. – 2008. – № 11. – С. 89-99.

123. Одинцова Г. С. Механизм управления предприятием: понятие и содержание / Г. С. Одинцова // Економіка розвитку. – 2005. – № 4(36). – С. 48-50.

124. Основні показники розвитку промисловості підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – 15.06.2011. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>

125. Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / І. А. Павленко. – [2-ге вид. без змін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 204 с.

126. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці / Павленко І. А. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.

127. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монограф / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
128. Петренко В. П. Управління використанням інтелектуальних ресурсів соціально-економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. П. Петренко. – Львів, 2009. – 37 с.
129. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / М. Петрина // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 35-40.
130. Писаренко Б.А. Управління інноваційним розвитком підприємств / Б. А. Писаренко, Н. Б. Проценко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 81-85.
131. Пичугина Т. С. Инновационные решения рекреационного менеджмента / Т. С. Пичугина. – Харьков, 2008. – 95 с.
132. Пляскіна А. І. Оцінка конкуренції та конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості / А. І. Пляскіна // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №2. – С. 52-59.
133. Покропивний С. В. Ефективність інноваційної діяльності : зб. навч.-метод. матер. / С. В. Покропивний, А.П. Новак. – К. : КНЕУ, 1997. – 184 с.
134. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підруч. / С. Ф. Покропивний. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
135. Польова Н. М. Інноваційні напрямки розвитку економіки регіону // Збірник наукових праць ЧДТУ / Польова Н. М. – Черкаси, 2009. – № 22, ч. 2. – С. 183-187.
136. Потенціал інноваційного розвитку підприємства : монограф. / Під ред. д.е.н., проф. Кузьменка С. М. – Суми : Ділові перспективи, 2005. – 256 с.
137. Приліпка О. В. Інноваційний розвиток ефективного функціонування підприємств закритого ґрунту : теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. В. Приліпка. – К., 2008. – 37 с.

138. Присяжнюк А. Ю. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в умовах світової глобалізації / А. Ю. Присяжнюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 4. – С. 30-32.

139. Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур : монограф. / [О. Є. Кузьмін, І. В. Алексєєв, М. К. Колісник [та ін.] ; За заг ред. О. Є. Кузьміна, І. В. Алексєєва. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 152 с.

140. Прокопенко О. В. Оцінка рівня інтелектуального потенціалу в системі стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств / Прокопенко Ольга Володимирівна, Школа Вікторія Юріївна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 1. – С. 127-131.

141. Проценко Н. Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. Б. Проценко. – Донецьк, 2008. – 20 с.

142. Радіонова Н. Й. Визначення ознак інноваційного розвитку підприємств / Радіонова Н.Й., Осеніна Г.Ю. // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2010. – № 11, ч. 2. – С. 112-115.

143. Русінова О. С. Методологічні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку / О. С. Русінова, Л. О. Черкашина // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 3(4). – С. 159-169.

144. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т.Саблук // Економіка АПК. – 2008. – №4. – С. 19-37.

145. Садеков А. А. Управление предприятием в условиях кризиса : моногр. / А. А. Садеков, В. В. Цурик. – Донецк : ДонГУЭТ, 2006. – 178 с.

146. Сай Л. П. Інноваційний розвиток підприємства на стадії науково-технічної підготовки виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Л. П. Сай. – Львів, 2006. – 21 с.

147. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 291 с.

148. Сидорин В. В. Менеджмент качества как средство управления конкурентоспособностью / В. В. Сидорин // Intermatic – 2004 : междун. научн.-практ. конф., 15-18 апр. 2004 г. : матер. – М. : МИРЭА – ЦНИИ «Электроника», 2004. – С. 212-224.

149. Синиця Л. В. Регіональні аспекти управління інноваційним розвитком підприємств / Синиця Л. В. // Вісник економіки транспорту і промисловості – 2010. – № 32. – С. 231-236.

150. Ситніченко В. Тенденції якості у новому тисячолітті / В. Ситніченко // Стандартизація сертифікація якість. – 2006. – № 1 – С.54-58.

151. Сіренко Н. М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства / Н. М. Сіренко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 43-46.

152. Смоквіна Г. А. Політика інноваційно-інвестиційного розвитку регіону в умовах ринкових трансформацій : структурний підхід : монограф. / Г. А. Смоквіна, С. В. Філіппова. – Одеса : ОНПУ, 2008. – 74 с.

153. Солоха Д. В. Інноваційний розвиток як запорука забезпечення економічного зростання / Д. В. Солоха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6 (72). – С. 26-32.

154. Стадник В. В. Інструменти державного регулювання у розширенні інвестиційних можливостей вітчизняних підприємств / В. В. Стадник, В. М. Йохна, Т. В. Михальчик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 4, т.1. – С. 69-72.

155. Стадник В. В. Проблеми управління інвестиційним забезпеченням інноваційного розвитку вітчизняних виробничих підприємств / В. В. Стадник, В. М. Йохна, Т. В. Михальчик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, Т.1. – С. 128-132. – (Серія : Економічні науки).

156. Станіславів О. В. Оцінювання інноваційного потенціалу

промислових підприємств України : монограф. / О. В. Станіславів ; під. ред. С. В. Філіппової. – Одеса : ТЕС, 2007. – 140 с.

157. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О. Г. Осауленко. – К. : Держкомстат України, 2010. – 566 с.

158. Створення та використання передових виробничих технологій на підприємствах України у 2010 році [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Аналітичні матеріали / Державна служба статистики України. – Режим доступу до докум. : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – 11 с.

159. Стратегія інноваційної діяльності машинобудівних підприємств: особливості формування, реалізації та оцінювання : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Шпак Н. О., Малиновський Ю. В. – Львів : Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2009 р. – 198 с.

160. Тибінь А. М. Вихідні умови й перспективи розвитку харчової промисловості України / А. М. Тибінь, І. І. Смачило // Вісник економічної науки України. – 2010. – №1(17). – С. 118-126.

161. Тибінь А. М. Використання результатів самооцінки у процесі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості / А. М. Тибінь, Л. В. Дерманська // Економічний аналіз. – Тернопіль: „Економічна думка”, 2011. – Вип. 9. – Ч. 1. – С.325-330.

162. Тибінь А. М. Формування системи організаційного забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств / А. М. Тибінь // Проблеми формування розвитку інноваційної інфраструктури : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С.384-386.

163. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А. А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с.

164. Трофимова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці : монограф. / В. В. Трофимова. – Сімферополь : ВіТроПрінт, 2009. – 260 с.

165. Україна в цифрах у 2008 році : стат. зб. // За ред. О. Г. Осауленка, відп. за вип. Н. П. Павленко. – К. : Держкомстат України, 2009. – 258 с.

166. Україна в цифрах у 2009 році : стат. зб. // За ред. О. Г. Осауленка,

відп. за вип. Н. П. Павленко. – К. : Держкомстат України, 2010. – 257 с.

167. Україна в цифрах у 2010 році : стат. зб. // За ред. О. Г. Осауленка, відп. за вип. Н. П. Павленко. – К. : Держкомстат України, 2011. – 252 с.

168. Україна-2010 : стат. збір. / Відп. за вип. Павленко Н. П. – К. : держкомстат України, 2011. – 27 с.

169. Федулова Л. Управління інноваційним розвитком регіону / Л. Федулова // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 37-47.

170. Федулова Л. І. Інноваційна економіка / Л.І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.

171. Федулова Л.І . Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України / Л. І. Федулова // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 24-36.

172. Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – 15.06.2011. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>.

173. Фокин С. Роль инноваций в системе мирового хозяйства [Электронный ресурс] // Изобретатели. – Февраль, 2000. – Режим доступа сайт : [//www.inventors.ru/index.asp?mode=453](http://www.inventors.ru/index.asp?mode=453).

174. Фомченкова Л. В. Формирование и реализация инновационного потенциала промышленного предприятия / Фомченкова Л. В. // Российское предпринимательство. – 2005. – №8. – С. 53-57.

175. Холодний Г. О. Організаційно-економічний механізм реалізації товарної інноваційної політики : моногр. / Г. О. Холодний, М. А. Борисенко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 196 с.

176. Циолковский К. Э. Двигатели прогресса / К. Э. Циолковский // Изобретатель и рационализатор. – 1980. – № 3. – С. 32-34.

177. Чабан В. Г. Державне стимулювання інноваційного процесу : зарубіжний досвід / В. Г. Чабан // Формування ринкових відносин в Україні – 2006. – № 5. – С. 100-104.

178. Чабан Г. В. Сутність і зміст інноваційної політики на сучасному етапі // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. / Г. В. Чабан. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вип. 15/1. – С. 131-143.

179. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Рейкова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 514 с.

180. Череп А. В. Інвестиційно-інноваційна діяльність як фактор розвитку підприємства / А. В. Череп, А. М. Ясир // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 159-161. – (Серія : Економічні науки).

181. Чулок А. И. Предпринимательство и инновации [Электронный ресурс] / А. И. Чулок // Российское предпринимательство. – 2000. – № 1. – Режим доступа : <http://creativeconomy.ru/library/prd431.php>

182. Чухрай Н. І. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. І. Чухрай, Р. О. Патора. – К. : Кондор, 2006. – 397 с.

183. Шабуришвили М. В. Инновационная деятельность как реализация инновационного процесса в масштабах организации [Электронный ресурс] // Условия повышения эффективности экономики России : сб. науч. труд. – 2000. – Режим доступа сайт : http://www.innovbusiness.ru/content/document_r_29D524ED-645D-4C51-8C43-BF6DDDA7D63D.html

184. Шевчук П. В. Управління інноваційним розвитком підприємств : стратегічна складова / П. В. Шевчук // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2010. – № 3(23). – С. 90-92.

185. Шило Л.А. Регіональний аспект інвестиційно-інноваційного розвитку / Л.А. Шило // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 1. – С. 3-6.

186. Шмігельська З. К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / Шмігельська Зоряна Костянтинівна // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3). – С. 119-128.

187. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 400 с.
188. Green Paper «Towards a European strategy for the security of energy supply». – Brussels : European Commission 2000. – 264 p.
189. Hassink R. The learning region: a constructive critique / R. Hassink, R. Rutten, F. Boekema // *The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future.* – Cheltenham: Edward Elgar, 2007. – P. 252-271.
190. Mann R.S. Factors affecting the implementation and success of TQM / R.S. Mann, D.F. Kehoe // *International Journal of Quality & Reliability Management.* – 1995. – Vol. 12 No. – P. 12-14.
191. McAdam R. Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives / R. McAdam, N. Mitchell // *International Journal of Technology Management.* – 2008. – Vol. 37, Nos. 1/2 – P. 13-28.
192. McAdam R. Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives / R. McAdam, N. Mitchell // *International Journal of Technology Management.* – 2007. – Vol. 37, Nos. 1/2. – P. 13-28.
193. Moulaert F. Territorial Innovation Models: A Critical Survey / F. Moulaert, F. Sekia // *Regional Studies.* – 2003. – № 37. – P. 289-302.
194. Nowak A. Strategic relationship between quality management and product innovation / A. Nowak // *Mid-Atlantic Journal of Business.* – 1997. – №33(2). – P. 119-135.
195. Prajogo D. The relationships between quality, innovation and business performance: an empirical study / D. Prajogo, P. Ahmed // *International Journal of Business Performance Management.* – 2007. – Vol. 9, № 4. – P. 380-405.
196. Prajogo D. TQM and innovation : a literature review and research framework / D. Prajogo, A. Sohal // *Technovation.* – 2001. – № 21(9). – P. 53-58.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1.

Кількість створених передових виробничих технологій та організацій, які їх створили у 2010 р., за регіонами

Області	Кількість організацій, які створили ПВТ	Кількість створених передових виробничих технологій				Кількість створених передових виробничих технологій, які мають			
		Усього	З них		За державним контрактом	Охоронні документи			Патентну чистоту
			Нові для України	Принципово нові		На винахід	На корисну модель	На промисловий зразок	
Україна	154	376	330	46	90	166	407	44	233
АР Крим	1	3	3	–	3	3	–	–	3
Вінницька	4	4	4	–	–	7	119	–	4
Волинська	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Дніпропетровська	22	51	47	4	3	48	30	–	29
Донецька	10	31	28	3		9	39	1	16
Житомирська	1	8	8			8			8
Закарпатська	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Запорізька	5	9	9	–	1	5	5		9
Івано-Франківська	4	6	3	3		4	16		4
Київська	1	1	1					1	1
Кіровоградська	1	1	1				10		1
Луганська	8	31	30	1		1	4		6
Львівська	7	11	7	4	6		1	4	4
Миколаївська	6	22	19	3	4	12	32		18
Одеська	2	3	2	1	1	1	1	7	3
Полтавська	5	6	6				9		4
Рівненська	1	1		1		1			1
Сумська	2	2	2			5			2
Тернопільська	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Харківська	15	41	37	4	17	6	4		8
Херсонська	4	6	3	3		1	3		2
Хмельницька	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Черкаська	1	4	3	1					4
Чернівецька	1	1	1						
Чернігівська	4	5	3	2					2
м. Київ	49	129	113	16	55	55	134	31	104

Джерело : [158, с. 4]

Таблиця А.2.

Кількість створених передових виробничих технологій за терміном впровадження у 2010 р. за регіонами

Області	Кількість організацій, які використовували ПВТ	Кількість використаних ПВТ	В тому числі термін впровадження яких складає					Кількість винаходів у використуваних технологіях	
			До 1 року	Від 1 до 3 років	Від 4 до 5 років	Від 6 років до 9 років	10 і більше років	Усього по періодах	В тому числі у звітному році
Україна	1590	9343	1519	2222	2500	1713	1389	917	157
АР Крим	16	84	6	22	24	22	10	57	3
Вінницька	18	138	21	11	13	73	20	138	21
Волинська	18	249	71	70	57	29	22	–	–
Дніпропетровська	84	1416	279	168	762	101	106	102	22
Донецька	138	1023	105	223	238	222	235	61	8
Житомирська	88	101	5	9	39	29	19	–	–
Закарпатська	98	701	108	184	154	185	70	36	2
Запорізька	66	379	59	97	63	89	71	4	–
Івано-Франківська	22	120	49	53	9	7	2	68	26
Київська	24	134	15	52	25	25	17	–	–
Кіровоградська	19	123	21	73	8	10	11	–	–
Луганська	108	413	38	148	73	69	85	4	–
Львівська	53	527	134	66	86	170	71	12	2
Миколаївська	58	151	28	43	24	35	21	7	4
Одеська	85	247	44	76	54	46	27	2	1
Полтавська	33	268	82	66	42	33	45	5	2
Рівненська	20	69	17	21	16	8	7	5	2
Сумська	9	29	18	3	3	4	1	4	4
Тернопільська	8	29	3	10	10	4	2	8	–
Харківська	387	1441	183	356	273	278	351	61	–
Херсонська	24	89	29	18	22	16	4	41	8
Хмельницька	15	53	7	10	10	8	18	–	–
Черкаська	26	125	12	38	20	19	36		
Чернівецька	15	37	4	3	12	9	9		
Чернігівська	23	79	15	36	17	1=6	5	1	
м. Київ	87	861	122	213	283	143	100	126	30
м. Севастополь	48	457	44	153	163	73	24	175	22

Джерело : [158, с. 7]

**Кількість регіональних промислових підприємств, що реалізовували
інноваційну продукцію у 2008-2010 рр., (од.)**

Показники	Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію			У тому числі						Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України		
				Продукцію, що є новою для ринку			Продукцію, що є новою тільки для підприємства					
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Україна	993	994	964	322	228	270	792	816	812	341	334	343
АР Крим	28	20	18	10	9	8	21	13	14	13	9	10
області												
Вінницька	34	26	32	14	12	14	27	18	23	7	10	11
Волинська	14	16	13	3	3	4	13	14	11	3	6	6
Дніпропетровська	43	37	41	16	13	14	34	30	33	22	16	16
Донецька	64	60	62	27	19	20	46	47	51	25	23	24
Житомирська	29	27	24	10	6	3	26	25	22	11	10	7
Закарпатська	24	22	21	4	2	2	22	21	19	10	11	12
Запорізька	35	25	18	14	7	7	25	21	16	19	15	10
Івано-Франківська	63	70	56	12	13	10	57	63	52	20	16	16
Київська	46	36	34	9	7	5	42	31	31	14	15	15
Кіровоградська	25	24	27	9	9	10	22	19	23	7	7	9
Луганська	44	38	33	11	7	7	38	35	28	18	12	12
Львівська	59	71	65	14	13	13	47	61	60	18	16	17
Миколаївська	19	30	33	6	11	8	14	24	28	6	6	9
Одеська	34	33	39	7	7	4	28	28	35	12	14	13
Полтавська	31	36	29	5	7	6	28	32	26	15	15	12
Рівненська	22	27	19	6	7	3	18	22	17	6	8	8
Сумська	27	32	34	10	9	9	24	28	29	13	13	13
Тернопільська	34	38	31	9	12	10	28	30	25	6	5	5
Харківська	80	84	83	30	28	26	56	63	64	25	25	32
Херсонська	18	17	24	6	5	8	17	13	18	6	6	11
Хмельницька	10	14	28	5	3	1	7	12	27	2	1	5
Черкаська	28	33	43	13	12	17	19	26	34	8	12	15
Чернівецька	19	22	22	4	4	4	18	22	22	4	7	6
Чернігівська	25	32	23	7	7	2	21	29	22	10	11	12
міста												
Київ	133	118	105	59	53	53	90	85	77	40	43	36
Севастополь	5	6	7	2	3	2	4	4	5	1	2	1

Джерело [165, с. 170; 166, с. 170; 167, с. 169]

Таблиця А.4.

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впродовж трьох років¹, за типами інновацій за видами діяльності (% до загальної кількості обстежених)

Види економічної діяльності	Підприємства, що впроваджували								
	Інноваційну продукцію		Інноваційні процеси		Організаційні інновації		Маркетингові інновації		
	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010	
Промисловість	9,9	10,6	9,6	10,6	3,9	4,0	3,8	4,0	
Добувна промисловість	2,1	3,1	4,5	5,8	1,8	1,9	0,8	1,0	
Переробна промисловість	11,5	12,2	10,5	11,3	4,3	4,3	4,4	4,5	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	9,4	10,	9,4	10,5	3,3	3,5	4,4	5,0	
Легка промисловість	6,0	6,1	7,1	6,4	2,9	2,8	2,5	2,5	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	17,3	16,4	14,0	14,5	5,9	6,8	6,0	6,2	
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	11,7	12,8	11,1	12,1	3,9	3,9	4,6	3,9	
Машинобудування	18,6	20,9	14,1	16,9	7,4	7,8	6,5	7,1	
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	0,2	0,4	3,9	7,9	1,3	2,3	0,1	0,5	
абсолютні відхилення 2008-2010									
Промисловість	0,7		1		0,1		0,2		
Добувна промисловість	1		1,3		0,1		0,2		
Переробна промисловість	0,7		0,8		0		0,1		
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	0,6		1,1		0,2		0,6		
Легка промисловість	0,1		-0,7		-0,1		0		
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-0,9		0,5		0,9		0,2		
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	1,1		1		0		-0,7		
Машинобудування	2,3		2,8		0,4		0,6		
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	0,2		4		1		0,4		

Джерело: [167, с. 168]

Таблиця А.5.

Кількість промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, за видами діяльності у 2008-2010 рр.

Види економічної діяльності	Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію			У тому числі						Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України		
				Продукцію, що є новою для ринку			Продукцію, що є новою тільки для підприємства					
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Промисловість	993	994	964	322	228	270	792	816	812	341	334	343
Добувна промисловість	9	13	17	6	6	6	4	8	11	3	5	9
Переробна промисловість	981	977	944	316	282	264	785	804	798	338	329	334
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	226	245	239	58	47	42	196	221	220	34	43	49
Легка промисловість	39	40	35	4	6	5	37	36	32	17	14	11
Хімічна та нафтохімічна промисловість	129	127	112	43	36	27	102	100	97	46	44	36
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	82	84	81	18	18	13	70	71	74	32	28	26
Машинобудування	327	323	331	162	153	154	222	231	240	160	151	164
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	3	4	3	-	-	-	3	4	3	-	-	-
абсолютні відхилення 2009												
Промисловість	-29	-30		-52	42		20	-4		2	9	
Добувна промисловість	8	4		0	0		7	3		6	4	
Переробна промисловість	-37	-33		-52	-18		13	-6		-4	5	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	13	-6		-16	-5		24	-1		15	6	
Легка промисловість	-4	-5		1	-1		-5	-4		-6	-3	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-17	-15		-16	-9		-5	-3		-10	-8	
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	-1	-3		-5	-5		4	3		-6	-2	
Машинобудування	4	8		-8	1		18	9		4	13	
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	0	-1					0	-1				
відносні відхилення 2009												
Промисловість	-2,92	-3,02		-16,15	18,42		2,53	-0,49		0,59	2,69	
Добувна промисловість	88,89	30,77		0,00	0,00		175,00	37,50		200,00	80,00	
Переробна промисловість	-3,77	-3,38		-16,46	-6,38		1,66	-0,75		-1,18	1,52	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	5,75	-2,45		-27,59	-10,64		12,24	-0,45		44,12	13,95	
Легка промисловість	-10,26	-12,50		25,00	-16,67		-13,51	-11,11		-35,29	-21,43	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-13,18	-11,81		-37,21	-25,00		-4,90	-3,00		-21,74	-18,18	
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	-1,22	-3,57		-27,78	-27,78		5,71	4,23		-18,75	-7,14	
Машинобудування	1,22	2,48		-4,94	0,65		8,11	3,90		2,50	8,61	

Джерело: [165, с. 171; 166, с. 171; 167, с. 169].

Динаміка показників використання основних фондів підприємствами харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр., тис. грн.

Роки	ОФ (на кінець періоду), тис.грн	Фондовіддача, грн.	Фондомісткість, грн.	Рентабельність ОФ, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2006	12441	3,9	0,25	64
2007	15992,3	4,47	0,22	62
2008	22519	5,05	0,2	79
2009	27976	5,7	0,18	107
2010	39920	7,5	0,13	123
2011	41230	6,5	0,15	110
абсолютні відхилення 2011				
2006	28789	2,6	-0,1	46
2007	25237,7	2,03	-0,07	48
2008	18711	1,45	-0,05	31
2009	13254	0,8	-0,03	3
2010	1310	-1	0,02	-13
відносні відхилення 2011				
2006	231	67	-40	72
2007	158	45	-32	77
2008	83	29	-25	35
2009	47	14	-17	2
2010	3	-13	15	-11
ТзОВ «Сім-Сім»				
2006	4436,8	4,3	0,23	39
2007	17617,7	2,78	0,36	22
2008	17872	1,09	0,9	20,40
2009	18012	0,92	1,9	4,40
2010	22108	2,23	0,45	19,60
2011	24568	1,74	0,57	15,2
абсолютні відхилення 2011				
2006	20131	-2,56	0,34	-23,8
2007	6950,3	-1,04	0,21	-6,8
2008	6696	0,65	-0,33	-5,2
2009	6556	0,82	-1,33	10,8
2010	2460	-0,49	0,12	-4,4
відносні відхилення 2011				
2006	453	-60	147	-61
2007	39	-38	58	50
2008	37	59	-37	31

Продовж. табл. А.6.

1	2	3	4	5
2009	1,36	89	-70	245
2010	1,11	-22	27	22
ДП «Укрспирт» Марилівське МПД				
2006	22557	2,78	0,36	66
2007	27607	3,25	0,31	63
2008	29484	4,25	0,23	125
2009	59943	3,4	0,29	74
2010	66380	3,25	0,31	81
2011	71590	3,32	0,3	83
абсолютні відхилення 2011				
2006	49033	0,54	-0,06	17
2007	43983	0,07	-0,01	20
2008	42106	-0,93	0,07	-42
2009	11647	-0,08	0,01	9
2010	5210	0,07	-0,01	2
відносні відхилення 2011				
2006	217	19	-17	25
2007	159	2	-4	31
2008	142	-22	30	-34
2009	19	-43	3	12
2010	8	2	-3	2
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2006	4289,8	1,9	0,52	51
2007	4352,4	2,8	0,36	48
2008	4475	8,5	0,12	43
2009	5551	8,2	0,12	42
2010	5782	13,3	0,07	161
2011	6430	13,5	0,07	142
абсолютні відхилення 2011				
2006	2140	11,6	-0,45	91
2007	2077,6	10,7	-0,29	94
2008	1955	5	-0,05	0,9
2009	879	5,3	-0,05	100
2010	648	0,2	0	-19
відносні відхилення 2011				
2006	50	611	-87	178
2007	48	382	-81	196
2008	44	59	-42	230
2009	16	65	-42	238
2010	11	1	-	-12

Продовж. табл. А.6.

1	2	3	4	5
ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД				
2006	10981	3,1	0,32	72
2007	12770	3,5	0,29	82
2008	14486	4,1	0,24	101
2009	16934	3,9	0,26	85
2010	18762	3,6	0,28	88
2011	19280	3,9	0,26	96
абсолютні відхилення 2011				
2006	8299	0,8	-0,06	24
2007	6510	0,4	-0,03	14
2008	4794	-0,2	0,02	-5
2009	2346	0	0	11
2010	518	0,3	-0,02	8
відносні відхилення 2011				
2006	76	26	-19	33
2007	51	11	-11	17
2008	33	-5	8	-5
2009	14	-	-	13
2010	3	8	-7	9
ПП «Альма-Віта»				
2006	7085,4	8	0,125	56
2007	10374,5	8,9	0,11	97
2008	13681	6,7	0,15	10,80
2009	16938	3,8	0,26	30
2010	18062	4,8	0,21	58
2011	20750	4,4	0,23	46
абсолютні відхилення 2011				
2006	13665	-3,6	0,105	-10
2007	10375	-4,5	0,12	-41
2008	7069	-2,3	0,08	35,2
2009	3812	0,6	-0,03	16
2010	2688	-0,4	0,02	-12
відносні відхилення 2011				
2006	192	-88	84	-18
2007	100	-51	109	-53
2008	50	-35	53	325
2009	22	15	-12	-97
2010	22	15	-12	-97

Динаміка ефективності використання активів підприємствами харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр.

Роки	Активи (на кінець періоду), тис.грн.	Власний капітал, тис.грн.	Позиковий капітал, тис.грн.	Рентабельність активів, %
1	2	3	4	5
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»				
2006	13295,9	6248,6	7047,3	11
2007	16563,1	7941	8622,1	10,40
2008	25798	10340	15458	10,50
2009	39105	18089	21016	23
2010	63354	30876	32478	24
2011	71585	37855	3730	24,5
абсолютні відхилення 2011				
2006	58259	27481	30807	13,5
2007	55021	25789	29232	14,1
2008	45787	23390	22397	14
2009	32480	15641	16839	1,5
2010	8231	7979	1252	0,5
відносні відхилення 2011				
2006	438	439	437	123
2007	332	325	339	136
2008	177	226	145	133
2009	83	86	81	6
2010	13	09	17	2
ТзОВ «Сім-Сім»				
2006	11553	3172,7	8380,3	3,40
2007	21898,7	10070,6	11828,1	-3
2008	22555	10136	12419	0,30
2009	19425	10246	9179	0,50
2010	26921	10700	8110,5	2
2011	30253	16200	14053	1,5
абсолютні відхилення 2011				
2006	18700	13027	5672	-1,9
2007	8354	6129	2225	-1,5
2008	7698	6064	1634	1,2
2009	10828	5952	4874	1,0
2010	3332	5500	5942	-0,5
відносні відхилення 2011				
2006	162	410	68	44
2007	38	60	18	-

Продовж. табл. А.7.

1	2	3	4	5
2008	34	59	13	400
2009	55	58	53	200
2010	12	51	73	-25
ДП «Марилівський спиртовий завод»				
2006	30009	17595	12414	12
2007	59316	22667	36649	10,6
2008	44983	30139	14844	26
2009	76498	44330	32168	15,5
2010	83047	51430	31617	14,8
2011	86568	53680	32888	15,2
абсолютні відхилення 2011				
2006	56559	36085	20474	3,2
2007	27252	41016	-3761	4,6
2008	41585	23541	18044	-10,8
2009	10080	9350	720	-0,3
2010	3521	2250	1271	0,4
відносні відхилення 2011				
2006	188	205	164	26
2007	45	136	-11	43
2008	92	74	121	-42
2009	13	21	2	-2
2010	4	4	4	3
ПАТ «Борщівський сирзавод»				
2006	5010	3127,2	1882,8	9,4
2007	7785,5	3480,8	4304,7	5,5
2008	17983	3973	14010	3,8
2009	25508	4447	21061	2,2
2010	35303	8776	26527	14
2011	43530	11630	31900	16
абсолютні відхилення 2011				
2006	38520	8503	30017	5,6
2007	35745	8149	27595	10,5
2008	25547	7657	17890	12,2
2009	18022	7183	10839	13,8
2010	8227	2854	5373	2
відносні відхилення 2011				
2006	8,69	3,72	16,94	1,7
2007	5,59	3,34	7,41	2,9
2008	2,42	2,93	2,28	4,21
2009	1,71	2,62	1,51	7,27
2010	1,23	1,32	1,2	1,14

Продовж. табл. А.7.

ДП «Залозецький спиртовий завод»				
1	2	3	4	5
2006	11586	5442	6144	7,6
2007	13373	6166	7207	12,3
2008	19429	8297	10732	25
2009	15753	9720	5247	14,5
2010	15286	10573	4713	13,5
2011				
абсолютні відхилення 2011				
2006	14850	10780	4070	13,1
2007	3264	5338	-2074	5,9
2008	1477	4614	-3137	0,8
2009	-4579	2483	-6662	-11,9
2010	-903	1060	-1177	-1,4
2011	-436	207	-643	-0,4
відносні відхилення 2011				
2006	28	98	-34	73
2007	11	75	-44	6
2008	-24	30	-62	-48
2009	-6	11	-22	-9
2010	-3	2	-14	-3
ПП «Альма-Віта»				
2006	11144,3	3334,9	7809,4	22,70
2007	29760,2	7991,8	21768,4	22,80
2008	34631	3425	31206	-14
2009	31825	3644	28181	0,60
2010	35660	9981	25679	14,30
2011	38845	11125	27720	15,1
абсолютні відхилення 2011				
2006	27201	-3668	19911	7,6
2007	9085	3133	5952	-8,5
2008	4214	7700	-3486	29,1
2009	7020	7481	-461	14,5
2010	3185	1144	2041	0,8
відносні відхилення 2011				
2006	240	233	254	-34
2007	30	39	27	-34
2008	12	224	-12	-
2009	22	205	-2	25,8
2010	09	11	80	5

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впродовж трьох років¹, за типами інновацій за видами діяльності
(% до загальної кількості обстежених)

Показники	Підприємства, що впроваджували							
	Інноваційну продукцію		Інноваційні процеси		Організаційні інновації		Маркетингові інновації	
	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010	2006-2008	2008-2010
Україна	9,9	10,6	9,6	10,6	3,9	4,0	3,8	4,0
АР Крим	8,9	8,4	9,6	7,2	4,0	2,7	3,0	3,9
області								
Вінницька	16,2	14,0	15,9	15,6	5,5	6,2	5,8	3,6
Волинська	7,1	6,3	18,9	11,6	1,9	0,9	8,5	1,3
Дніпропетровська	7,7	7,8	6,6	6,7	3,5	2,6	3,5	1,7
Донецька	8,6	9,0	7,1	8,4	3,3	2,7	3,7	3,6
Житомирська	8,1	7,4	10,6	10,6	2,8	4,1	3,3	5,6
Закарпатська	9,8	9,6	14,1	6,0	5,5	1,2	5,1	2,8
Запорізька	9,6	7,2	6,2	5,3	2,5	1,7	2,5	2,4
Івано-Франківська	19,7	13,0	23,6	11,5	10,9	5,9	9,4	6,8
Київська	10,2	8,6	7,5	5,9	3,9	2,2	3,1	2,4
Кіровоградська	9,3	10,4	8,6	12,1	4,1	3,2	3,4	2,9
Луганська	8,0	7,2	10,4	10,2	3,3	4,9	1,9	2,8
Львівська	6,7	8,5	6,6	11,3	2,6	3,7	2,6	2,8
Миколаївська	4,7	8,9	4,9	6,1	2,5	4,7	3,4	4,9
Одеська	7,9	10,7	6,1	9,9	2,3	3,3	2,6	4,6
Полтавська	8,1	8,6	9,5	8,6	2,6	2,1	3,6	2,9
Рівненська	8,9	8,5	7,7	10,4	1,2	0,8	2,4	1,5
Сумська	10,5	18,3	8,6	12,3	4,9	8,1	4,1	6,0
Тернопільська	12,7	13,0	7,5	7,5	1,9	3,3	1,9	4,6
Харківська	9,8	10,6	12,8	20,9	3,8	3,9	3,7	3,7
Херсонська	13,2	14,1	10,0	9,1	4,1	3,6	3,2	2,7
Хмельницька	2,6	8,1	4,2	13,8	1,0	7,6	0,8	5,3
Черкаська	9,1	14,2	6,6	10,1	2,5	3,5	4,7	7,9
Чернівецька	10,7	10,4	4,5	6,6	4,5	3,8	5,6	4,7
Чернігівська	10,3	14,5	9,5	9,8	2,9	2,1	1,7	1,7
міста								
Київ	26,4	25,9	19,1	19,7	12,7	13,9	9,9	11,2
Севастополь	5,3	8,8	3,2	7,5	1,1	-	-	-

¹ Період обстеження визначено згідно з міжнародною методологією

Джерело [167, с. 167]

ДОДАТОК Б

Аналіз ефективності діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області за 2006-2011 рр.

Таблиця Б.1.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Показник	Рік						Відхилення абсолютне						Відхилення відносне, %			
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	43641,5	63607,2	97207	144541	253119	265130	221488	201522,8	167929	120589	12011	507	317	173	83	5
Собівартість, тис.грн.	36559,5	54851,2	82043	117583	211275	220350	183790	165498,8	138307	102767	9075	503	302	69	87	4
Валовий прибуток, тис.грн.	7082	8756	15164	26958	41844	44780	3768	36024	29616	17822	2936	532	411	95	66	7
Рентабельність виробництва, %	19,3	16	18,5	23	20	20,3	1,0	4,3	1,8	-2,7	0,3	5	27	9	-12	2
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	12441	15992,3	22519	27976	39920	41230	28789	25237,7	18711	13254	1310	231	158	83	47	3
Фондовіддача	3,9	4,47	5,05	5,7	7,5	6,5	2,6	2,03	1,45	0,8	-1	67	45	29	14	-13
Фондомісткість, грн.	0,25	0,22	0,2	0,18	0,13	0,15	-0,1	-0,07	-0,05	-0,03	0,02	60	-32	-25	-17	15
Рентабельність ОФ, %	64	62	79	107	123	110	46	48	31	3	-13	72	77	39	2	-11
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	13295,9	16563,1	25798	39105	63354	71585	58289,1	55021,9	45787	32480	8231	438	332	177	83	13
Власний капітал, тис.грн.	6248,6	7941	10340	18089	30876	33730	27481,4	25789	23390	15641	2854	439	325	226	86	9
Позиковий капітал, тис.грн.	7047,3	8622,1	15458	21016	32478	37855	30807,7	29232,9	22397	16839	5377	437	339	145	81	17
Рентабельність активів, %	11	10,4	10,5	23	24	24,5	13,5	14,1	14	1,5	0,5	123	136	133	6	2

Таблиця Б.2.

ТзОВ «Сім-Сім»

Показник	Рік						Відхилення абсолютне					Відхилення відносне				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	15666,4	30676	19301	16594	44927	40675	25008	9999	21374	24081	-4252	159	126	110	145	-9
Собівартість, тис.грн.	14221,2	28243,2	15675	15806	40998	37128	22906	8884,8	21453	21322	-3870	161	31	137	134	-9
Валовий прибуток, тис.грн.	1445,2	2432,8	3626	788	3929	3547	2101,8	1114,2	-79	3141	-382	145	45	8	350	-10
Рентабельність виробництва, %	10,2	8,6	23	5	9,6	10,1	-0,1	-1,5	-21,9	5,1	05	-1	17	-57	102	5
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	4436,8	17617,7	17872	18012	22108	24568	20131	6950,3	6696	6556	2460	453	39	37	36	11
Фондовіддача	4,3	2,78	1,09	0,92	2,23	1,74	-2,56	-1,04	0,65	0,82	-0,49	-60	-38	59	89	-22
Фондомісткість, грн.	0,23	0,36	0,9	1,9	0,45	0,57	0,34	0,21	-0,33	-1,33	0,12	147	58	-37	-70	27
Рентабельність ОФ, %	39	22	20,4	4,4	19,6	15,2	-238	-6,8	-5,2	10,8	-4,4	-61	-50	-31	245	-22
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	11553	21898,7	22555	19425	26921	30253	187000	8354,3	7698	10828	3332	162	38	34	55	12
Власний капітал, тис.грн.	3172,7	10070,6	10136	10246	10700	16200	13027	36129	6064	5951	5500	410	60	59	58	51
Позиковий капітал, тис.грн.	8380,3	11828,1	12419	9179	8110,5	14053	5672	2224,9	1634	4874	5942,5	68	18	13	53	73
Рентабельність активів, %	3,4	-3	0,3	0,5	2	1,5	-1,9	1,5	1,2	1	-0,5	-56	-	400	200	-25

Таблиця Б.3.

ДП «Укрспирт» Марилівське МПД

Показник	Рік						Відхилення абсолютне					Відхилення відносне				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	57763	81747	121432	152680	205450	228964	171201	147217	107532	76284	23514	296	180	88	49	11
Собівартість, тис.грн.	44009	65838	85843	119449	153983	171432	127423	105594	85589	51983	17449	289	160	99	43	11
Валовий прибуток, тис.грн.	13754	15809	35589	33231	51467	57532	43778	41725	21943	24301	6065	318	263	61	73	12
Рентабельність виробництва, %	31	19,4	41	28	33	33,6	2,6	14,2	-7,4	5,6	0,6	8	73	-19	20	2
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	22557	27607	29484	59943	66380	71590	49033	43983	42106	11647	5210	217	159	142	19	8
Фондовіддача	2,78	3,25	4,25	3,4	3,25	3,32	0,54	0,07	-0,93	-0,08	0,07	19	02	-22	-3	2
Фондомісткість, грн.	0,36	0,31	0,23	0,29	0,31	0,3	-0,06	-0,01	0,07	0,01	-0,01	-17	-4	30	3	-3
Рентабельність ОФ, %	66	63	125	74	81	83	17	20	-42	9	2	25	31	-34	12	2
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	30009	59316	44983	76498	83047	86568	56559	27252	41585	10080	3521	188	45	92	13	4
Власний капітал, тис.грн.	17595	22667	30139	44330	51430	53680	36085	41016	23541	9350	2250	205	136	78	21	4
Позиковий капітал, тис.грн.	12414	36649	14844	32168	31617	32888	20474	-3761	18044	720	1271	164	-11	121	2	4
Рентабельність активів, %	12	10,6	26	15,5	14,8	15,2	3,2	4,6	-10,8	-0,3	0,4	26	43	-42	-2	3

Таблиця Б.4.

ПАТ «Борщівський сирзавод»

Показник	Рік						Відхилення абсолютне					Відхилення відносне				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	8172,4	12252,4	37558	41153	75746	82150	73977,6	69897,6	44592	40997	6404	905	119	99	99	8
Собівартість, тис.грн.	5964	10182	35659	39054	66594	73452	67488	63270	37793	34398	6858	621	105	88	88	10
Валовий прибуток, тис.грн.	2208,4	2070,4	1899	2099	9152	8698	6490	6627,6	799	6599	-454	320	358	314	314	-5
Рентабельність виробництва, %	37%	20%	5,3%	5,4%	13,7%	11,8%	-25,2	-8,2	6,5	6,4	-1,9	-41	123	119	119	-14
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	4289,8	4352,4	4475	5551	5782	6430	2140,2	2077,6	1955	879	648	48	44	16	119	11
Фондовіддача	1,9	2,8	8,5	8,2	13,3	13,5	11,6	10,7	5	5,3	0,2	382	59	65	16	1
Фондомісткість, грн.	0,52	0,36	0,12	0,12	0,07	0,07	-0,45	-0,29	-0,05	-0,05	0	-81	-42	-42	65	-
Рентабельність ОФ, %	51	48	43	42	161	142	91	94	99	100	-19	196	230	230	-42	-12
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	5010	7785,5	17983	25508	35303	43530	38520	35744,5	25547	18022	8227	459	142	142	238	23
Власний капітал, тис.грн.	3127,2	3480,8	3973	4447	8776	11630	8502,8	8149,2	7657	7183	2854	234	193	193	71	32
Позиковий капітал, тис.грн.	1882,8	4304,7	14010	21061	26527	31900	30017,2	27595,3	17890	10839	5373	641	128	128	162	20
Рентабельність активів, %	9,4	5,5	3,8	2,2	14	16	5,6	10,5	12,2	13,8	2%	190	321	321	51	14

Таблиця Б.5.

ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД

Показник	Рік						Відхилення абсолютне					Відхилення відносне				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011 / 2008	2011 / 2009	2011 / 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	32092	41563	56126	62093	63348	73597	47505	32034	17471	11504	10249	129	77	-22	19	16
Собівартість, тис.грн.	24706	31800	42358	48679	47590	55320	30614	23034	12962	6641	7730	124	74	31	14	16
Валовий прибуток, тис.грн.	7386	9763	13768	13414	15758	18277	10891	8514	4509	4863	2519	147	87	33	36	15
Рентабельність виробництва, %	30	31	33	27	33	33	3	2	0	6	0	10	6	-	22	-
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	10981	12770	14486	16934	18762	19280	8199	6510	4794	2346	518	76	51	33	14	3
Фондовіддача	3,1	3,5	4,1	3,9	3,6	3,9	0,8	0,4	-0,2	0	0,3	26	11	-5	-	8
Фондомісткість, грн.	0,32	0,29	0,24	0,26	0,28	0,26	-0,06	-0,03	0,02	0	-0,02	-19	-11	8	-	-7
Рентабельність ОФ, %	72	82	101	85	88	96	24	14	-5	11	8	33	17	-5	13	9
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	11586	13373	19429	15753	15286	14850	3264	1477	-4579	-903	-436	28	11	-24	-6	-3
Власний капітал, тис.грн.	5442	6166	8297	9720	10573	10780	5338	4614	2483	1060	207	98	75	30	11	2
Позиковий капітал, тис.грн.	6144	7207	10732	5247	4713	4070	-2074	-3137	-6662	-1177	-643	-34	-44	-62	-22	-14
Рентабельність активів, %	7,6	12,3	25	14,5	13,5	13,1	5,9	0,8	-11,9	-1,4	-0,4	73	6	-48	-9	-3

Таблиця Б.6.

ПП «Альма-Віта»

Показник	Рік						Відхилення абсолютне					Відхилення відносне				
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010	2011 / 2006	2011 / 2007	2011/ 2008	2011/ 2009	2011/ 2010
Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	47392,2	77461,5	80713	58698	84285	85641	38248,8	81795,5	4928	26943	1356	80	10	6	45	2
Собівартість, тис.грн.	44111,9	68948,6	79407	54124	74110	76704	32592	7755,4	- 2703	22580	2594	73	11	-4	41	4
Валовий прибуток, тис.грн.	3280,3	8512,9	1306	4574	10175	8937	5656,7	424,1	7631	4363	- 1238	172	4	584	95	-12
Рентабельність виробництва, %	7,4%	12%	1,6%	8,5%	13,7%	11,6	42	-0,4	10	3,1	-2,1	56	-4	625	36	-15
ОФ (на кінець періоду), тис.грн.	7085,4	10374,5	13681	16938	18062	20750	13665	10375,5	709	3812	2688	192	100	50	22	15
Фондовіддача	8	8,9	6,7	3,8	4,8	4,4	-3,6	-4,5	-2,3	0,6	-0,4	-45	-51	-35	15	-8
Фондомісткість, грн.	0,125	0,11	0,15	0,26	0,21	0,23	0,105	0,12	0,08	-0,03	0,02	84	109	53	-12	9
Рентабельність ОФ, %	56	97	10,8	30	58	46	-10	-41	35,2	16	-12	-18	-53	325	53	-21
Активи (на кінець періоду), тис.грн.	11144,3	29760,2	34631	31825	35660	38845	27701	9085	4214	7020	3185	240	30	12	22	9
Власний капітал, тис.грн.	3334,9	7991,8	3425	3644	9981	11125	-3668	3133,2	7700	7481	1144	233	39	224	205	11
Позиковий капітал, тис.грн.	7809,4	21768,4	31206	28181	25679	27720	19911	5952	- 3486	-461	2041	254	27	-12	-2	8
Рентабельність активів, %	22,7	22,8	-14	0,6	14,3	15,1	-7,6	-8,5	29,1	14,5	0,8	-34	-31	-	25,8	5

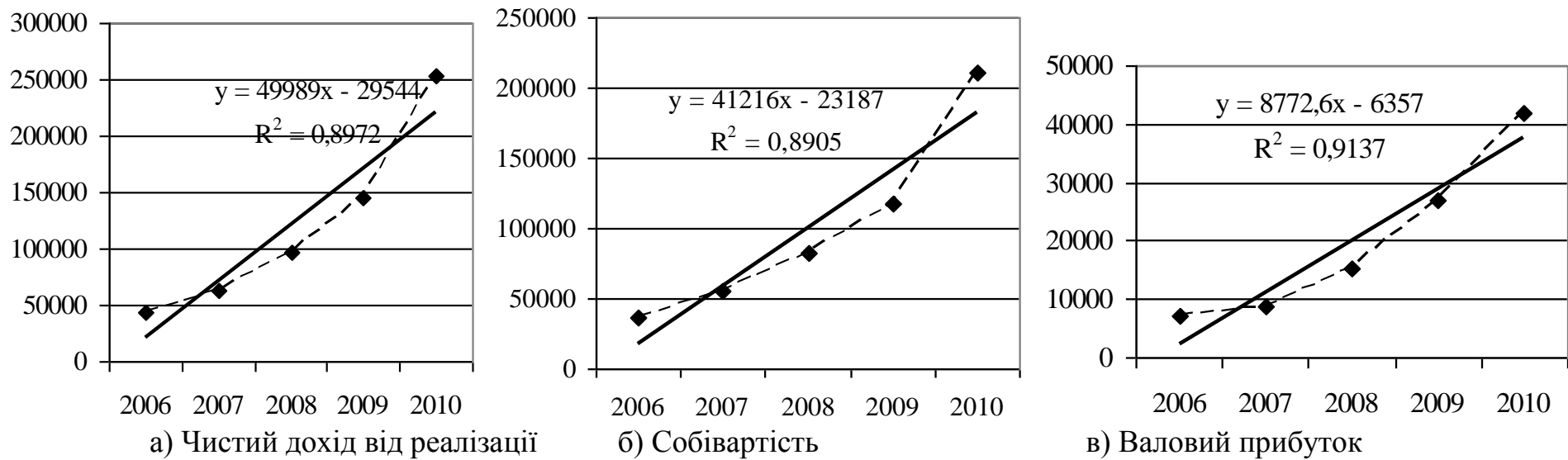

Рис. Б.1. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

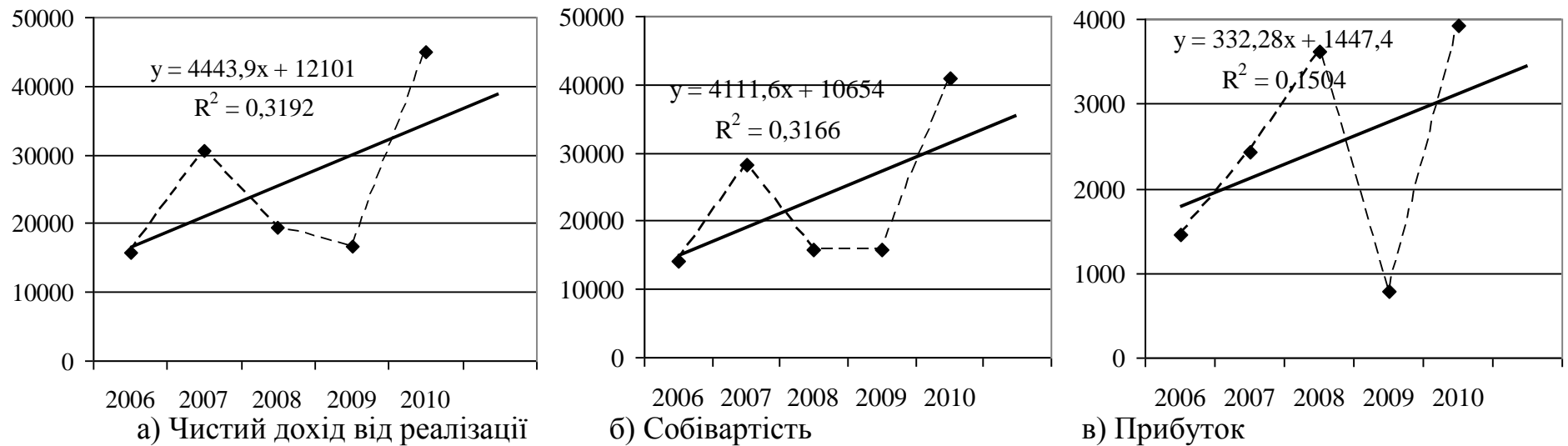
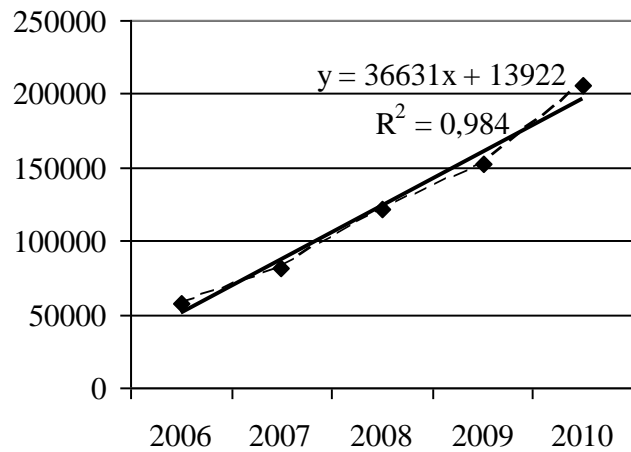
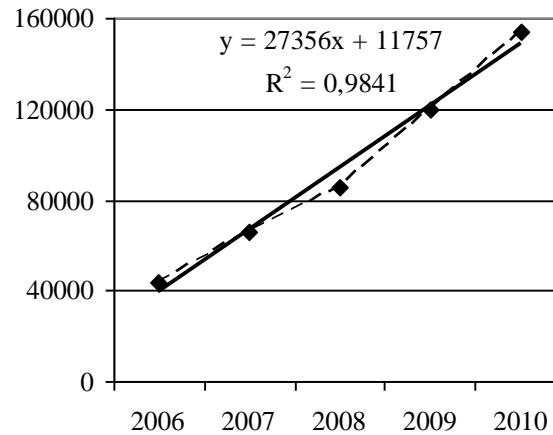

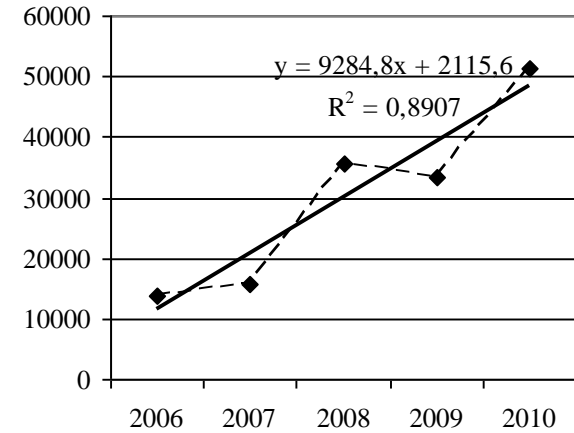
Рис. Б.2. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ТзОВ «Сім-Сім»

а) Чистий дохід від реалізації

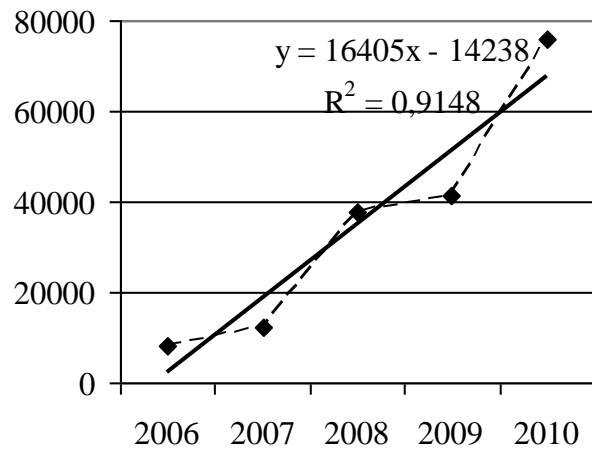

б) Собівартість

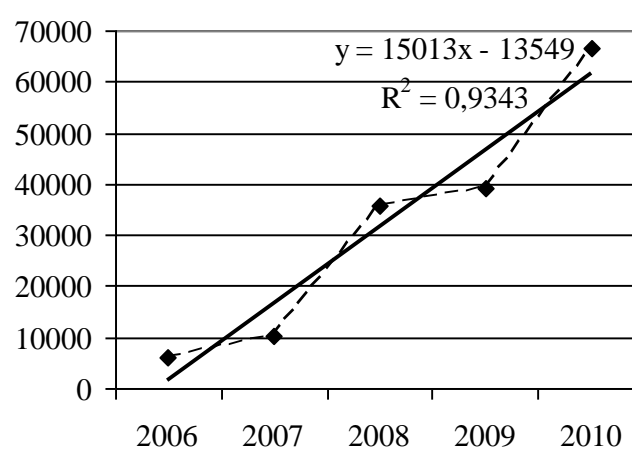

в) Валовий прибуток

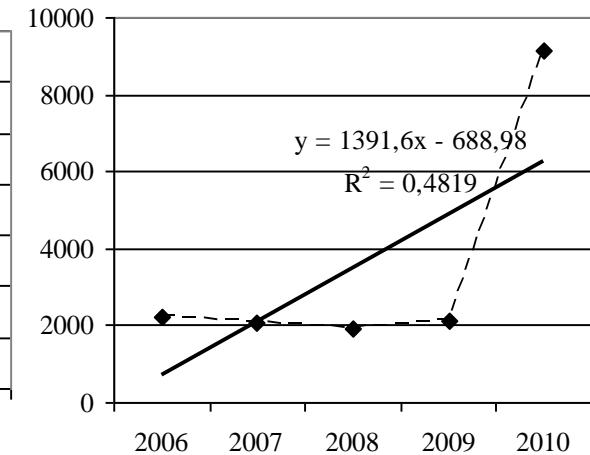
Рис. Б.3. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ДП «Укрспирт» Марилівське МПД

а) Чистий дохід від реалізації

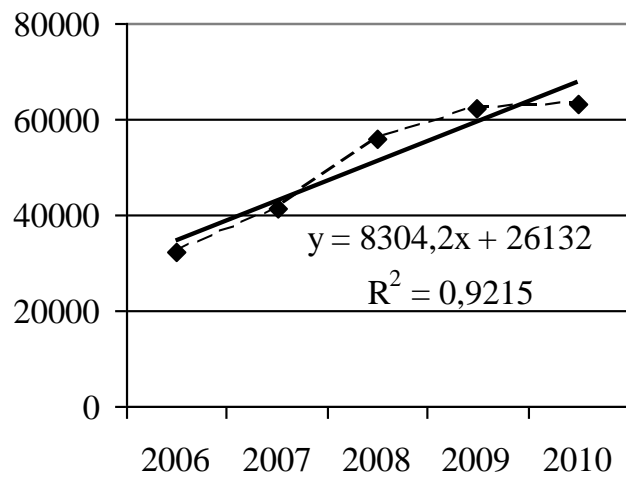

б) Собівартість

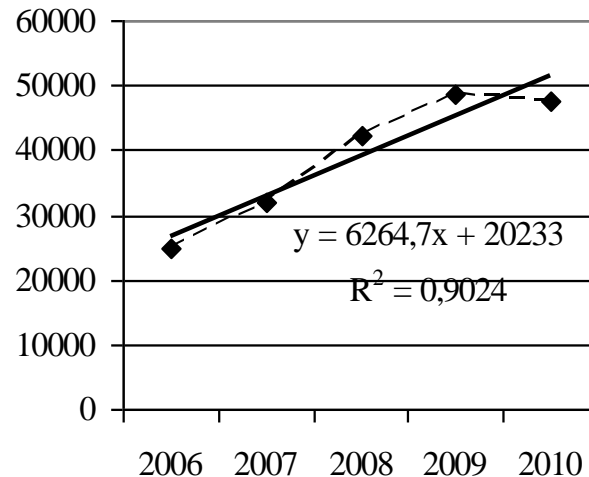

в) Валовий прибуток

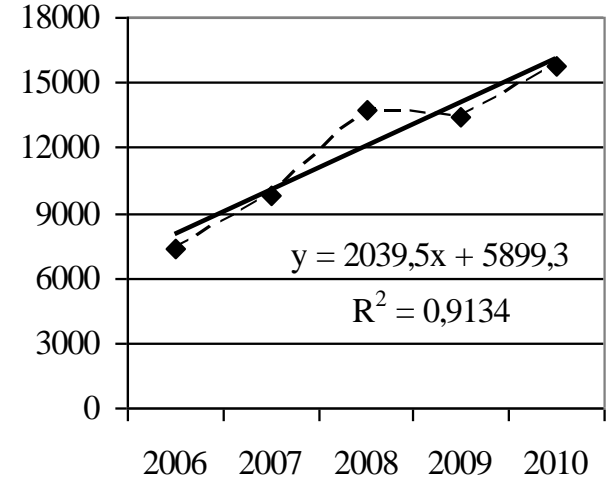
Рис. Б.4. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ПАТ «Борщівський сирзавод»

а) Чистий дохід від реалізації

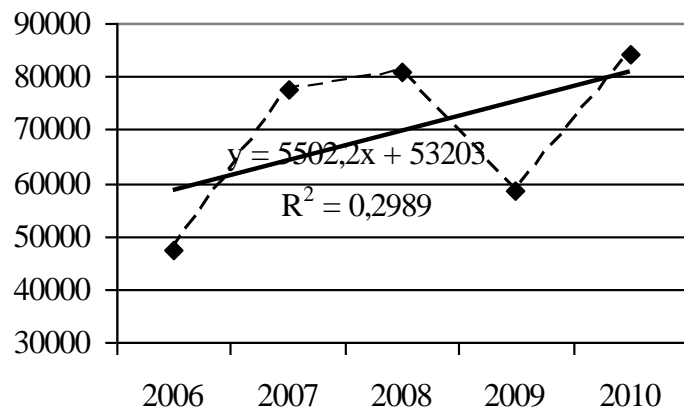

б) Собівартість

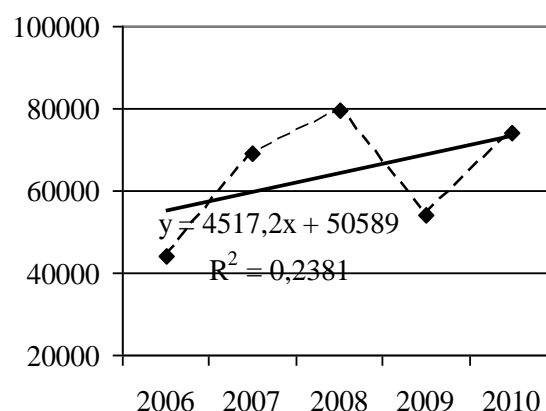

в) Валовий прибуток

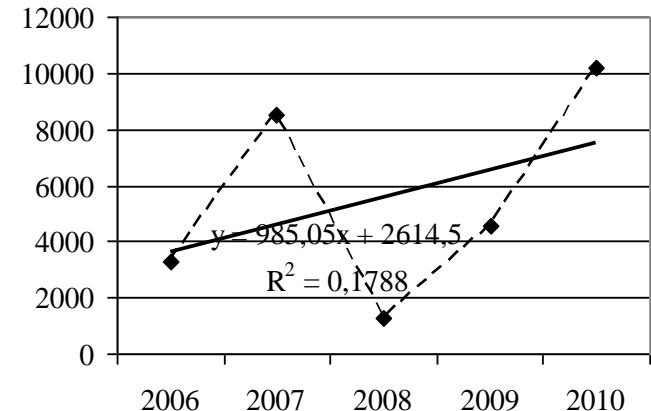
Рис. Б.5. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ДП «Укрспирт» Залозецьке МПД

а) Чистий дохід від реалізації

б) Собівартість

в) Валовий прибуток

Рис. Б.6. Побудовані тренди по показникам діяльності підприємства ПП «Альма-Віта»

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Анкета опитування експертів про фізичні, економічні та технологічні показники якості сирів по підприємству

ПАТ «Борщівський сирзавод» у листопаді 2011 р.

ФІЗИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ				
1	Зовнішній вигляд	Кількість балів		
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
2	Вигляд в розрізі			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
3	Колір			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
4	Консистенція			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
5	Наявність дірок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
6	Розмір дірок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
7	Запах			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0

Продовж. табл. В.1

ХАРЧОВА ЦІННІСТЬ				
8	Калорійність	Кількість балів		
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
9	Білок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
10	Жир			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ				
11	Ціна			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0

Джерело : [розроблено автором]

**Технологія виробництва сирів підприємствами харчової промисловості
Тернопільської області у 2011 р.**

Види робіт	Характеристика робіт
Переробка молока	Для переробки на сир використовується лише сиропридатне молоко, що відповідає вимогам ДСТУ 3662-97 і технологічним інструкціям з виробництва твердих сичужних сирів
Формування сиру	Сукупність технологічних операцій, спрямованих на відділення сирного зерна від сироватки та утворення з нього монолітних індивідуальних сирних голівок або блоків потрібної форми, розміру, маси
Пресування	Пресування сиру проводиться з метою ущільнення сирної маси, видалення залишків вільної (міжзернової) сироватки та утворення замкненого і міцного поверхневого шару (скоринки сиру)
Посол сиру в розсолі	Харчова сіль відіграє роль смакового інгредієнта, що надає продукту специфічний смак і гостроту. Також сіль є регулятором мікробіологічних та ферментативних процесів
Обсушування	Обсушування сиру проводиться для видалення вологи із поверхні головки у спеціальному приміщенні або посольному відділенні протягом 1-6 доби при температурі 10(+/-2)°С і відносній вологості повітря від 90 до 95%
Упаковка сиру	Сир перед визріванням пакують у полімерну плівку або полімерне покриття на спеціальному устаткування і доправляють у камери визрівання сирів
Визрівання	Визрівання сиру являє собою складний комплекс взаємопов'язаний мікробіологічних, біохімічних і фізико-хімічних процесів, що протікають у сирній масі. При цьому всі його складові частини (молочний цукор, білки, жири та інші органічні і мінеральні компоненти) проходять певні перетворення, що у кінцевому результаті обумовлює формування властивих даному виду сиру фізичних показників якості
Зберігання	Сири, що досягли кондиційної зрілості, перед відправкою з підприємства сортуються і оцінюються за якістю. Оптимальні строки зберігання і реалізації при температурі від 0 до 6°С і відносній вологості повітря від 80 до 85%, складають не більше 4-х місяців